

Літаратура і мастацтва

газета творчай інтэлігенцыі Беларусі

25 ВЕРАСНЯ 1998 Г.

№ 39/3967

КОШТ 4 000 РУБ.

ВОСЕНЬСКІЯ ХАЎТУРЫ

Яўген РАГІН: "Пахаваць сёння
можна і бясплатна. Але ці апраўдае
нас Бог?"

5

"ПАЭЗІЯ ТВОРЫЦА ПА АДКРЫЦЦІ..."

Аналіз Евы ЛЯВОНАВАЙ творчасці
Алеся РАЗАНАВА ў кантэксце
постмадэрнісцкай эстэтыкі.

6—7

"ДАМАВІКАМЭРОН" Я ПІСАЎ ДЛЯ ЖОНКІ

Гутарка з Адамам ГЛОБУСАМ

7

ЖНІВЕНЬСКІ ЗБОР

25 верасня лаўрэату Дзяржаўнай
прэміі Беларусі Сяргею
ГРАХОЎСКАМУ — 85!

8

ПАМІЖ КУБКАМ І ВУСНАМІ

"Зацемкі" Казіміра КАМЕЙШЫ

9

"ПАГОНЯ" Ё РЫТМЕ ПОШУКУ

Наталля ШАРАНГОВІЧ:
"Знакамітая суполка "Пагоня"
зараз існуе не проста ў рытме
пошуку, — яна на пэўным
раздарожжы, якое можа
прывесці да змянення іміджу.
Падставу гаварыць гэтак дае
нядаўняя выстава суполкі ў Палацы
мастацтваў, дзе палітычная акцыя
натуральна саступіла месца
выяўленчаму мастацтву".

11

НІКОЛІ НЕ ПОЗНА!

Шаноўныя чытачы! На наш штодзёны
падпіска ніколі не позна — падпіска пры-
маецца ў любым паштовым аддзяленні. Кошт
на адзін месяц — 15 тысяч рублёў; на
два — 30 тысяч рублёў.

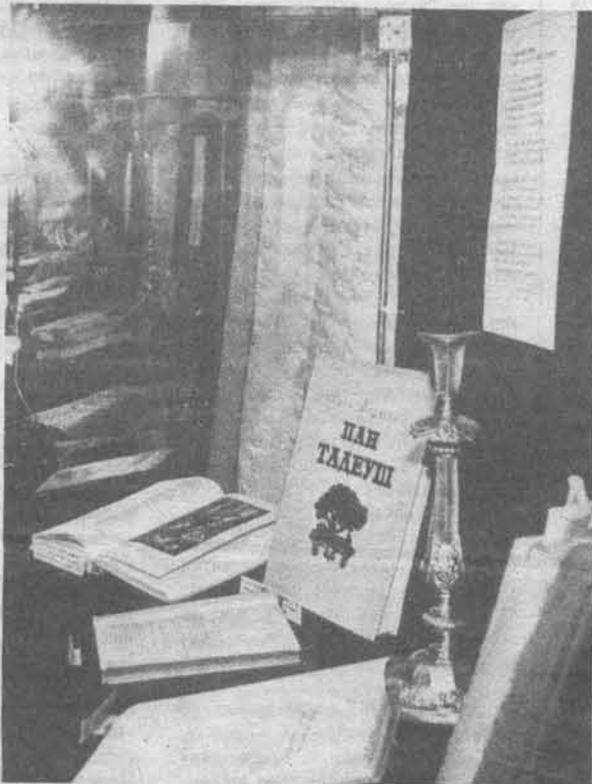
Наш індекс — 63856.

Кветка на атлантыду Бацькаўшчыны

Сучасны стан эканомікі і той часткі культуры, якая непасрэдна з ёю звязана (выданне кніг, скажам), не дазваляе ствараць маштабныя праекты. Тым не менш, выданне да 200-годдзя Адама Міцкевіча яго паэмы на трох мовах — беларускай, рускай і польскай — з ілюстрацыямі народнага мастака Беларусі Васіля Шаранговіча і пад рэдакцыяй Язэпа Янушкевіча — з'ява з разраду акурат маштабных, сталася найбольш значнай падзеяй святкавання юбілею паэта.

Ідэю стварэння такой кнігі вылучыў Беларускі фонд культуры месяц таму. Ажыццяўлялася выданне вельмі няпроста, да апошняга моманту не верылася, што "сялянская паэма" пана Адама выйдзе ў час. Можна быць толькі ўдзячным польскаму выдавецтву "Czytelnik", якое прадаставіла электронную версію паэмы А. Міцкевіча на польскай мове, дзяржаўнаму газетна-часопіснаму аб'яднанню "Воскресенье" (Працяг на стар. 2)

Апошнім часам у сістэме афіцыйных святаў Дажынкі займаюць месца накшталт таго, якое пры бальшавіках займала 7 лістапада. Традыцыйнаму свята календарнага цыкла (Каляды — Гуканне вясны — Дажынкі — Дзяды) надаюцца рысы палітычнай імпрэзы. Гэта свайго роду "Дзень перамогі" ў бітве за ўрадажэй.

Адгулялі Дажынкі — і на палі выйшлі студэнты і школьнікі. Збіраць бульбу і буракі. Дажынаць...

ВЫСТАВА ТЫДНЯ

У Нацыянальным мастацкім музеі адкрылася выстава традыцыйнага кітайскага жывалісу, арганізаваная амбасадой Кітайскай Народнай Рэспублікі ў Беларусі. Працаваць выстава будзе да 12 кастрычніка. Адрозна адначым, што гэта не арыгіналы, а дакладныя копіі класічных твораў, выкананыя сучаснымі мастакамі. Самім жа творам — сотні гадоў. Кітайскі жываліс — гэта не столькі сродак упрыгожвання інтэр'еру альбо форма ўдзелу мастака ў палітычнай барацьбе (як гэта прынята ў еўрапейскім мастацтве). Кітайскі жываліс — найперш філасофія гармоніі. Прычым, мастак гармонію не вынаходзіць, а шукае ў прыродзе. У Еўропе першымі асэнсавалі кітайскі жываліс французскія імпрэсіяністы. Яны ж зрабілі спробу прыстасаваць творчы метады кітайскіх мастакоў да сваёй канцэпцыі. Але, па вялікім кошыце, гэта аказалася немагчымым, бо імпрэсіяніст фіксуе імгненні, а майстар традыцыйнага кітайскага жывалісу малюе вечнасць. Імпрэсіяніст бачыць непаўторнасць, унікальнасць кожнай праявы, кожнага імгнення жыцця, ён, як герой Гётэ, хоча "спініць імгненне". Кітайскі мастак успрымае імгненне ў кантэксце часу, а час на ягоным гадзінніку заўжды адзін і той жа — вечны, нязменны. Такая філасофія добра падыходзіць для скрушных часоў, пераломных эпох. Для часу, у якім мы жывём.

ВІЗИТ ТЫДНЯ

У Беларусі гасцюе Патрыярх Маскоўскі і ўсяе Русі Алексій II. Прыехаў кіраўнік РПЦ у нашу краіну па запрашэнні прэзідэнта РБ. У праграме візіту — наведванне Мінскай, Віцебскай і Полацкай епархій. Патрыярх не скрывае, што мае на мэце паспрыяць далейшай "інтэграцыі" дзвюх краін і маральна падтрымаць Аляксандра Лукашэнку ў ягоных "воссоединительных" памкненнях. Калісьці бальшавікі юрыдычна аддзялілі царкву ад дзяржавы, але па сутнасці РПЦ заўжды заставалася пры дзяржаве, мірна суіснуючы з камуністычным рэжымам. Які рэжым у Расіі сёння, ніхто дакладна вызначыць не можа, але РПЦ па-ранейшаму кроку не зробіць, не азірнуўшыся на Крэмль.

КУРС ТЫДНЯ

Сёння доллар каштуе недзе 100 тысяч беларускіх рублёў. Безнаўны курс вагаецца ў межах 180—240 тысяч. У савецкі час быў папулярны лозунг "Ленинским курсам под руководством Коммунистической партии — вперед, к победе коммунизма!" Цікава, а куды прыйдзем сённяшнім курсам?

ПАГРОЗА ТЫДНЯ

Арганізацыі медыкаў Вялікабрытаніі, Францыі і ЗША папярэджваюць, што туберкулёз у Расіі пагражае эпідэміяй усяму свету. Распаўсюджванне гэтай хваробы на іншыя краіны — гэта толькі справа часу. Калі, зразумела, расійскія ўлады не распачнуць сапраўдную барацьбу з гэтым захворваннем. Аднак ва ўмовах эканамічнага крызісу, які перажывае наш усходні сусед, спадзявацца на лепшае не даводзіцца. Небяспека непасрэдна датычыць нас, беларусаў, бо ў нас з Расіяй — адкрытая мяжа.

КОНКУРС ТЫДНЯ

Шэраг грамадскіх арганізацый Беларусі разам з прадстаўніцтвам ААН у нашай краіне абвясцілі конкурс пісьмовых работ вучняў 5—11 класаў сярэдніх школ і навучэнцаў сярэдняй спецыяльнай адукацыі па тэме "Правы чалавека". Конкурс прысвечаны 50-годдзю Агульнай дэкларацыі правоў чалавека. Вынікі конкурсу будуць падведзены ў лістападзе. Аўтары лепшых работ будуць узнагароджаны каштоўнымі і заахвочвальнымі прызамі, дыпламамі прадстаўніцтва ААН. А хто не атрымае прыз, таксама часу не змарнуе. Конкурс — нагода пачытаць прыгаданую Дэкларацыю і даведацца з яе пра свае правы. А ведаць свае правы — заўжды карысна.

КУПЮРЫ ТЫДНЯ

Нацыянальны банк Беларусі ўводзіць у абарачэнне новыя купюры вартасцю 1000 і 5000 рублёў. Галоўнае адрозненне ад кутор узору 1992 года — адсутнасць герба "Пагоня". Паколькі разліковыя білеты вартасцю 100, 200 і 500 рублёў "мадыфікаваць" не збіраюцца (а яны таксама з "Пагоняй"), можна зрабіць выснову, што яны, з-за росту цен, самі сабою знікнуць з абароту. Як зніклі "ваверкі", "зайчыкі", "бабры", "ваўкі" і "мядзведзі". Дарэчы, выраб новага клішэ таксама каштуе грошай. І немалых. Ці ёсць сёння ў нашай краіне лішнія грошы?

ЛІСТ ТЫДНЯ

Група каталікоў з горада Рэчыца звярнулася ў газету "Навіны" з лістом, у якім ставіцца пытанне: "Чаму не вяртаюць храм?". Рэч у тым, што яшчэ ў 1993 годзе гарадская сесія дэпутатаў вырашыла вярнуць каталікам храм, які бальшавіцкая ўлада забрала ў іх у 1932 годзе. Будынак скарыстоўваўся пад склад, электрастанцыю. Немцы ў часе вайны зрабілі там стайню. Зараз у храме — рэстаран. Рашэнне сесіі гарадскіх дэпутатаў дагэтуль не выканана. Выканаўчая ўлада яго проста ігнаруе. Вернікі пісалі нават Прэзідэнту РБ... Цішыня. Ці то ўлады бяліца распаўсюджвання каталіцтва ў "праваслаўнай" краіне, ці то не хочуць губляць прыбытак ад рэстарану. А можа, і тое, і другое разам?

"Янка Купала і Адам Міцкевіч"

У шэрагу мерапрыемстваў, прысвечаных 200-годдзю дня нараджэння Адама Міцкевіча, адбылося нядаўна яшчэ адно — канферэнцыя "Янка Купала і Адам Міцкевіч" (IV Міжнародныя Купалаўскія чытанні). У канферэнцыі ўдзельнічалі навукоўцы з Беларусі (Алег Лойка, Уладзімір Конан, Рыма Кавалёва, Галіна Тьчка і інш.), з Польшчы (загадчык кафедры беларускай філалогіі Варшаўскага ўніверсітэта Аляксандр Баршчэўскі; быў таксама прачытаны даклад Уладзімежа Стохеля, доктара філалогіі Інстытута славяназнаўства Польскай Акадэміі навук), прымаўла ўдзел паэтка і пе-

ракладчыца з Вялікабрытаніі Вера Рыч. Англійская госця перадала музею Янкі Купалы (які, разам з Міжнародным фондам Янкі Купалы, і быў арганізатарам чытанняў) дыскету з новымі перакладамі вершаў паэта.

У гэты ж час была адкрыта выстава з фонду музея "Адам Міцкевіч і Янка Купала", што распавядае пра жыццё і творчасць польскага паэта, прадстаўніка "беларускай рамантичнай школы ў польскай літаратуры", а таксама пра дзейнасць Янкі Купалы — перакладчыка Міцкевіча.

А.Ш.

Дзве постаці

*Абодвум ім хапала велічы.
Нібы Прарокі пры жыцці,
Два славініны, два Міцкевічы,
Ім падабенства не знайсці.*

*Маланкаю здагадка бліскае,
І асытляе іх яна,
Яны па прозвішчы — як блізкія,
Яны па таленту — радня.*

*Яны на свеце несмяротныя,
Такія з вечнасцю на "ты".
І па-зямляцку яны родныя,
І па вялікасці — браты.*

*Шлях і світалыны быў і горкі,
Ды кожны з іх яго прайшоў —
Адзін — з наваградскіх пагоркаў,
Другі — з надніманскіх лясоў.*

*Нібы між імі была згода...
На гэты свет яны прыйшлі,
Каб апяваць душу народа
І прыгажосць сваёй зямлі.*

*Паралелі паміж імі годы.
Ды усё-такі чутны,
чутны —*

*То сэрцамі сваіх народаў
Перамаўляюцца яны.*

Юрась СВІРКА

Кветка на атлантыду Бацькаўшчыны

(Працяг. Пачатак на стар. 1)
 (Москва), творчай выдавецкай майстарні "На ростанях" за рэальную падтрымку і дапамогу ў падрыхтоўцы кнігі. Але галоўная праца трымалася, так бы мовіць, на беларускіх плячах. Складальнік і рэдактар кнігі Язэп Янушкевіч за кароткі час падрыхтаваў ніводнага разу не друкаваны пераклад на беларускую мову паэмы Пятра Бітэля, па сутнасці трэці пасля перакладаў В. Дуніна-Марцінкевіча і Б. Тарашкевіча. Пераклад быў зроблены П. Бітэлем у 1953—1955 гадах на лесапавалах Кемераўскай вобласці і медных рудніках Джэзказгана. Мала хто ведае, што ён быў напісаны самаробным алоўкам і зялёнкай, прынесенай з медсанчасці знаёмым санітарам, на мяхах з-пад цэменту. Зроблены без адпаведных слоўнікаў, гэты пераклад нарэшце выходзіць у свет. "Лагерны помнік" — так назваў яго ў сваёй прадмове да "Пана Тадэвуша" Я. Янушкевіч.

Нямала сіл прыклаў выдатны беларускі мастак Васіль Шаранговіч, каб аздобіць кнігу 36 цудоўнымі ілюстрацыямі. 24 з іх, а таксама партрэт Адама Міцкевіча былі вядомы беларускаму гледачу па папярэднім выданні паэмы "Пан Тадэвуш" у перакладзе Я. Семяжона, якое тады таксама сталася значнай падзеяй у культурным жыцці беларусаў (кніга гэта на сённяшні дзень — бібліяграфічная рэдкасць). Новы фаліант дапоўнены 12 адмысловымі ілюстрацыямі, выкананымі спецыяльна для гэтага тома, а таксама шматлікімі застаўкамі да кожнага раздзела паэмы. Некаторыя з іх — распаўсюджаюць новыя тэмы, а частка — з'яўляецца варыянтамі раней зробленых, яны дадаюць цэльнасці і, галоўнае, маштабнасці агульнай карціне "шляхецкай быліцы" пана Адама. Яе часта называюць запяцей польскага нацыянальна-вызваленчага руху XIX стагоддзя. Але ў ілюстрацыях В. Шаранговіча ён загучаў як спеў Беларусі, той зямлі, у якой праз успаміны маленства наталіў сваю прагу да адвечнага "літоўскага неба" пан Адам. Таго неба, дзе засталіся магільны дзядоў і прадзедаў, дзе чыстыя воды Свіцязі, дзе жывуць мілья яго сэрцу беларускія шляхціцы.

"Імя Адама Міцкевіча ў першыню пачуў у дзяцінстве ад мамы, — распавядае Васіль Пятровіч. — Мама скончыла польскую школу, любіла паэзію і асабліва Адама Міцкевіча. Яшчэ ў студэнцкія часы я зрабіў спробу ілюстраваць балады А. Міцкевіча. І гэта было штуршком для стварэння ў 1969 годзе ілюстрацый да кнігі балад і санетаў "Зямля наваградская, краю мой родны". А ў пачатку 80-х я захапіўся гістарычнымі паэмамі вялікага паэта і марыў зрабіць кнігу, але на жаль, усё скончылася тым, што выканаў адну гравюру па матывах паэмы "Гражына".

Недзе ў 1983 годзе дырэктар выдавецтва "Мастацкая літаратура" Міхась Дубянецкі прапанаваў мне зрабіць падарункавае выдан-

не "Пана Тадэвуша". Калі я бліжэй азнаёміўся з творам, я захапіўся ім і прыкладна два гады аддаў працы над ілюстрацыямі кнігі. Кніга выйшла ў 1985 годзе. Цяперашняе выданне дапоўнена новымі дванаццацю ілюстрацыямі. І я лічу, што мая работа над "Панам Тадэвушам" поўнаасцю закончана.

Добра вядома, што паэму "Пан Тадэвуш" Міцкевіч пісаў у Парыжы, далёка ад тых мясцін, дзе нарадзіўся і вырас. І можна сабе ўявіць, як, ходзячы па парыжскім бруку, паэт сумаваў па калдычаўскіх далах, пагорках і дубровах, якая настальгія ахоплівала яго душу. У яго не магла не з'явіцца тэма высакароднага і чыстага каханя Зосі і Тадэвуша. Жыццё і побыт месцічкавай шляхты з яе норавамі, спрэчкамі і памеснымі падзеламі ўспрымаліся паэтам рамантична, можна сказаць — узнёсла. Бо на самай справе, як любілі гаварыць у народзе, шляхціц — гэта той жа селянін, толькі з шабляю.

Адам Міцкевіч спеў геніяльную песню аб той прыродзе і тых людзях, якія выкавалі і ўзрацілі яго талент, чые балады і паданні наталілі яго творчасць. І сваёй паэмай, мне здаецца, хацеў выказаць падзяку роднаму краю, уславіць яго навечна. А мне хацелася ўславіць самога Адама Міцкевіча, як сына наваградчыны, сына беларускай зямлі".

Выстава аднаго твора адкрылася 18 верасня ў Нацыянальным музеі гісторыі і культуры Беларусі. Адкрылася шумна і людна. Прышлі зацікаўленыя людзі і проста наведвальнікі. Прысутнічалі міністр замежных спраў І. Антановіч, намеснік міністра культуры В. Гедройц, старшыня Дзяржкамдруку М. Падагінны, старшыня Беларускага фонду культуры У. Гілеп, народны паэт Беларусі Н. Гілевіч, прадстаўнікі замежных пасольстваў, Адміністрацыі Прэзідэнта, сакратарыята СНД, прадстаўніцтва ААН на Беларусі, якое, дарэчы, таксама далапамагло ў выданні кнігі.

У двух невялікіх зальчыках, дзе размясцілася экспазіцыя, быў адчуваць дух Адама Міцкевіча, рамантика паэта-пілігрыма. Стварыць выставу аднаго твора заўжды цяжка. За апошнія гады такая выстава — па сутнасці першая, і, магчыма, на бліжэйшыя станецца апошняй: наша кнігавыданне апошнім часам скіравана на малафарматныя і мала ілюстраваныя кнігі. А што да адчування духу паэта... Здаецца мне, аўтарка канцэпцыі

выставы да кнігі "Пан Тадэвуш" Ірына Вярва знайшла адзінае магчымае ў гэтай сітуацыі рашэнне — аздобіць яе рэчамі сярэдзіны і канца XIX стагоддзя, якія маглі быць і рэчамі самога Адама Міцкевіча. Яны апісваюцца ў радках яго паэмы, яны намалюваны на застаўках у кнізе, яны ствараюць атмасферу выставачнай залы. Кубкі, падсвечнікі, ключы, шаблі, пісталеты, алейныя партрэты шляхціца і Мікалая Радзівіла пэндзля невядомых мастакоў... Частка кораня дуба, знойдзеная ля падмурка міцкевічаўскага фальварка Завоссе, мажліва таго, што ўсклаў "на гарбаты карак цяжар пяці стагоддзяў"... Кнігі, выданні паэмы розных гадоў, рукапіс 1892 г. Б. Эпімаха-Шыпілы, пераклад В. Дуніна-Марцінкевіча 1859 г., рускія пераклады пачатку нашага стагоддзя, лявоўскія выданні, віленскае выданне выдавецтва "Загляне сонца і ў наша ваконца" 1908 г., дакумент Віленскага цензурнага камітэта аб забароне сачыненняў на беларускай мове польскім шрыфтам, польская кніга з гравюрамі Андрэілі, ілюстрацыі рускага мастака Ф. Канстанцінава... І побач з гэтым усім — непадзеленая шафамі з музейнымі рэчамі, прыгожая ў сваёй цэльнасці выстава ілюстрацый да "Пана Тадэвуша" Васіля Шаранговіча.

Паэма "Пан Тадэвуш", зазначыў Я. Янушкевіч, вечна жывая кветка з парыжскага бруку на шляхетную атлантыду Бацькаўшчыны. І мы зноў і зноў будзем звяртацца да яе, узводзячы помнік нашаму суайчынніку і зямлі, аўтару аднаго з цудоўнейшых твораў у сусветнай паэзіі.

Таццяна КАНЮШКЕВІЧ,
Ларыса САЧАНКА

Здымкі адкрыцця выставы і ілюстрацый В. Шаранговіча зрабіў К. Дробай.

Нацыянальная кампазітарская школа: анахранізм ці...

анахранізм ці...

Як вядома, 85-годдзе старэйшыны Беларускай кампазітарскай школы Анатоля Багатырова і юбілей яго творчай дзейнасці адзначаюцца шырока. З гэтай нагоды, прынамсі, ладзіцца юбілейны фестываль, у межах якога пройдзе Міжнародная навуковая канферэнцыя. Агульная назва гэтай музыкалагічнай імпрэзы — "Цывілізацыя і культура: праблема актуальнасці нацыянальнага фактара на рубяжы трыцяга тысягоддзя (музычны аспект)". Ладкуюць яе Беларускі саюз кампазітараў і Беларускі аўтарскі фонд кампазітараў супольна з Міністэрствам культуры краіны, Беларускай акадэміяй музыкі ды дзяржаўнай філармоніяй.

Аргкамітэт па правядзенні юбілейных імпрэзаў узначальвае першы намеснік міністра культуры У. Рылатка; старшыня міжнароднага навуковага камітэта — беларуская музыкантаўца Р. Сергіенка.

Навуковая канферэнцыя мае адбыцца 29—31 кастрычніка ў Мінску. Але тэмы дакладаў падаюцца ў аргкамітэт да 1 кастрычніка. Удзельнікам гэтага музыкалагічнага форуму прапануюцца самыя розныя кірункі абгаварэння галоўнай тэмы, прынамсі: "Нацыяналь-

ная кампазітарская школа: анахранізм ці актуальнасць?" "Беларуская музыка на рубяжы трыцяга тысягоддзя ў кантэксце еўрапейскай культуры"; "Авангард і музычны нацыяналізм. Дыялектыка пытаньня"; "Новая фальклорная хваля 60—70-х гадоў і яе рэзананс пры канцы стагоддзя" і г.д.

Не лішне, мабыць, нагадаць зацікаўленым чытачам, што Беларускі саюз кампазітараў і Аўтарскі фонд месцяцца на плошчы Свабоды, д. 5, куды для зручнасці можна патэлефанаваць: 226-75-83.

С.Б.

ГОМЕЛЬ... Каледж адкрывае сезон

У вялікай зале Гомельскага музычнага каледжа імя Н. Сакалоўскага адкрыўся новы сезон. Выступіў мясцовы сімфанічны аркестр (мастацкі кіраўнік Валянцін Краў-

цоў). У канцэрце прыняў удзел народны артыст, лаўрэат дзяржаўнай прэміі Беларусі спявак Ігар Алоўнікаў. Прагучалі творы Моцарта і Гуно.

Цырк запальвае агні

Сёння адкрывае свой чарговы сезон дзяржаўны Гомельскі цырк. Праграма называецца "Людзі, звыры, цырк". Будзе прадстаўлены ў ёй буйнейшыя атракцыён з дрэсіраванымі пантэрамі і тыграмі пад кіраўніцтвам заслужанай артысткі Расіі Марыі Запашнай. Гледачы пабачаць таксама нумары "У гарах Грузіі", "Паветранае адажыё" і іншыя.

Сход мастакоў

Адбыўся справаздачна-выбарчы сход абласной арганізацыі Саюза мастакоў. На ім была прааналізавана работа праўлення за тры гады. Адзначалася, што большасць жывапісцаў, графікаў, майстроў дэкаратыўна-прыкладнага мастацтва працуюць плённа, пастаянна ўдзельнічаюць у прэстыжных выставах, выязджаюць на пленэры. Нядаўна адбыўся буйны вернісаж "Зямля Палесся", які маглі пабачыць у Гомелі і Мінску. У мінскім Палацы мастацтваў 300 сваіх жыва-

пісных работ прадставіў знакаміты мастак Станіслаў Дзяжанаў. Няма ла гаварылася на сходзе і аб праблемах. Удзел у ім прыняў старшыня Беларускага саюза мастакоў Геннадзь Бураўкін, які расказаў аб планах рэспубліканскай творчай арганізацыі і падрыхтоўцы да юбілейнага з'езда арганізацыі.

Удзельнікі сходу выбралі новае праўленне і яго старшыню Анатоля Отчыка.

Аляксей ШНЫПАРКОЎ

Свята бібліятэк

У Гомелі прайшоў тыдзень бібліятэк. Работнікі гэтых устаноў культуры наведвалі ВНУ, тэхнікумы і прафтэхвучылішчы, дзе расказвалі аб тым, як і калі былі створаны бібліятэкі, абмеркавалі лепшыя кнігі апошняга часу, паведамлілі шмат цікавага пра некаторых пісьмннікаў.

Ва ўсіх бібліятэках абласнога цэнтра былі аформлены кніжныя выставы, наладжваліся сустрэчы з цікавымі людзьмі і мясцовымі літаратарамі.

Ігар ЛЯСНЫ

ВІЦЕБСК...

Прэм'еры чакаюць гледача

Акадэмічны тэатр імя Якуба Коласа рыхтуецца да адкрыцця сезона. Шэсць прэм'ерных спектакляў у поўным акцёрскім складзе чакаюць віцебскага гледача. Сярод іх "Сола для гадзінніка з боем" у пастаноўцы Валерыя Маслюка, "Віват, каханне, альбо Помста млынара" (рэжысёр Юрый Лізенге-

віч), пастаноўка Вячаслава Грушава "Варвара і яе блудны муж", мадэрнісцкі трагіфарс пра наша жыццё і мары "Пісьменныя" ў пастаноўцы Віталія Баркоўскага...

Па традыцыі тэатральны сезон коласавы адкрыюць славытым спектаклем "Несцерка".

Святлана ГУК

Заява аб прапажы літаграфіі

Спадар Гюнтэр Камацкі, уладальнік прыватнай галерэі ў Швейцарыі, разам са сваёй жонкай наведваў радзіму Марка Шагала, каб дапамагчы ў афармленні музея майстра. Швейцарскі калекцыянер перадаў музею тры афорты Шагала з серыі "Псалмы Давіда", раннія літаграфіі з серыі "Мацярынства", некалькі тысяч долараў ад унучкі Марка Захаравіча.

Разам з тым спадар Камацкі зрабіў заяву перад журналістамі СМІ, што 15 работ Шагала і каштоўныя альбомы, раней перададзеныя ў музей былому дырэктару Л. Базан, зніклі. Кошт прапажы ацэньваецца ў дзесяць тысяч долараў.

МАГІЛЁЎ...

"Залаты шлягер" падае галасы

У лістападзе на Беларусь прыйдзе рэтра-фестываль "Залаты шлягер". Тое, што менавіта на Беларусь, а не ў Магілёў, дзе ён нарадзіўся чатыры гады таму, не агаворка. Канцэрты фестывалю прайдуць у Мінску, Бабруйску і шэрагу раёнаў Магілёўшчыны. На радзіме ж "Залатога шлягера" будзе яго галоўныя канцэрты: адкрыццё і закрыццё, конкурсныя выступленні маладых артыстаў.

Да таго дня, калі ў Палацы культуры магілёўскіх хімікаў прагучаць фанфары фестывалю, яшчэ шмат часу, але ён ужо падае свае галасы. У Магілёў завітаюць такія зоркі, як Мікалай Слічэнка, Надзея Чапруга, Яраслаў Еўдакімаў, Людміла Сенчына, Палад Бюль-Бюль аглы, Ксенія Геаргадзі і многія іншыя. Запрошаны на свята вядомы грэчаскі спявак Дэмис Русас. У праграме фестывалю будзе выступаць разнастайныя аркестры, а такса-

ма каманды кавээншчыкаў з Мінска, Новасібірска і Днепрапятроўска на чале з самім Аляксандрам Масляковым.

У конкурсе маладых выканаўцаў прымуць удзел спявакі Беларусі, Расіі, Украіны, Грузіі, Казахстана, Малдовы, Арменіі, Азербайджана, Літвы, Балгарыі, Ізраіля, Турцыі і Польшчы. А судзі хто? Самыя дастойныя! Аляксандра Пахмутава, Муслім Магамаеў, Эдзіта П'еха, Юрый Багацікаў, Ігар Лучанок, Віктар Вуячыч, Нэлі Багуслаўская і іншыя майстры песні.

У рамках "Залатога шлягера" плануецца правесці канцэрт памяці выдатнага рускага кампазітара Рыгора Панамарэнкі, а таксама канцэрт Уладзіміра Мулявіна, які сёлет адзначае 40-годдзе сваёй творчай дзейнасці. У планах аргкамітэта фестывалю шмат і іншых цікавых задум.

Іван ПЕХЦЕРАЎ

"Правадыр" — на рэстаўрацыі

У Магілёве адным помнікам Леніну стала менш. Аўтарытэтная камісія ў складзе старшыні абласнога аддзялення Саюза мастакоў Юрыя Несцерука, галоўнага архітэктара горада Юрыя Ніжасавы, іншых спецыялістаў аглядзела помнік і прыйшла да высновы, што ён знаходзіцца ў аварыйным стане. Бетоннага Леніна, які стаў лідэра абласнога мастацкага музея, знялі. Але ніхто гэты помнік спісваць не збіраецца. А ўпраўленню камунальных прадпрыемстваў Магілёўскага гарвыканкама даручана заключыць дагавор з камбінатам "Мастацтва" на рэстаўрацыю бетоннага "правадыра".

Алесь ПЯТРОВІЧ

Паўстае Беларусь

Ян Баршчэўскі — з пісьмннікаў, чыю творчасць ва ўсёй паўнаце і значнасці мы пачалі адкрываць для сябе параўнальна нядаўна. А ён жа належыць да тых, каму лёсам было наканавана стаць адным з пачынальнікаў новай беларускай літаратуры. Яшчэ ў 1809 годзе Я. Баршчэўскі пачаў свой мастакоўскі шлях творамі, напісанымі на роднай яму, беларускай, мове. І не віна яго, што ў далейшым мусіў перайсці на польскую, як рабілі гэта іншыя. Так складваліся абставіны, што на Беларусі на той час літаратурнай мовай з'яўлялася польская.

Ды Я. Баршчэўскі ўсё ж застаўся менавіта беларускім пісьмннікам. Беларускім па духу, па эсэце сваіх твораў, па ўплывенасці ў тым, што настануць часы, калі можна будзе не саромецца быць беларусам.

А што гэта і сапраўды так, лішні раз упэўніваешся, калі знаёмішся з аднатомнікам Я. Баршчэўскага "Выбраныя творы", які толькі што папоўніў серыю "Беларускі кнігазбор" (укладанне, прадмова і каментарыі Міколы Хаўстовіча). Дагэтуль у згаданай бібліятэцы, якая карыстаецца ўсё большай папулярнасцю, выйшлі гэтыя ж ладныя тамы Яна Чачота, Максіма Багдановіча, Вацлава Ластоўскага, Уладзіміра Жылкі, а таксама зборнікі "Беларускія летапісы і хронікі" і "Філаматы і філарэты". Выданне творчай спадчыны Я. Баршчэўскага — годны працяг добрай справы.

Тым больш, што кнігі Я. Баршчэўскага, што з'яўляліся дагэтуль (у серыі "Спадчына" выдавецтва "Мастацкая літаратура" і ў серыі "Школьная бібліятэка" выдавецтва "Юнацтва"), не маглі прэзентаваць на паўнату. Канечне, і згадаць аднатомнік нельга назваць поўным зборам твораў выдатнага пісь-

мнніка, аднак ён падпадае пад паняцце "найбольш поўнае выданне". Пад адной вокладкай сабраны разам усе вялікія пражытыя творы Я. Баршчэўскага, яго беларускамоўная паэзія. Прадстаўлена многае і з польскамоўнай пэтычнай спадчыны, а таксама перапіска, што дайшла да нашых дзён. Каб Я. Баршчэўскі ў сваіх творах загаварыў па-беларуску, парупіліся Рыгор Барадулін, Кастусь Цвірка, Мікола Хаўстовіч, Уладзімір Мархель. Перакладчы двух вершаў узятых з творчай спадчыны Уладзіміра Дубоўкі.

Адкрываюць кнігу беларускамоўныя вершы паэта "Дзеванька", "Гарэліца", "Размова хлопцаў". У гэтым жа раздзеле "Вершы" і шэраг твораў, перакладзеных з польскай мовы — "Да Юлі", "Смутак", "Матчын наказ", "Да моладзі", "Заचारаны край" і іншыя. У асобны раздзел увайшлі балады "Русалка-сплакуніца", "Дзве бярозы", "Роспач", "Курганы", "Зарослае возера". У гэтых творах моцная фальклорная аснова, адчувальная сувязь з народнымі паданнямі і легендамі.

І ўсё ж найбольш ярка талент Я. Баршчэўскага, як вядома, выявіўся ў яго прозе і найперш — у "галоўнай кнізе" (а такой думкі прытрымліваюцца ўсе даследчыкі творчасці Я. Баршчэўскага) "Шляхціц Завальня, альбо Беларусь у фантастычных апавяданнях". Наконт ацэнкі прозы Я. Баршчэўскага і гэтай кнігі не страціла свайго першаступеннага значэння меркаванне Рамуальда Падбярэзскага, што прагучала больш чым паўтара стагоддзя назад у артыкуле "Беларусь і Ян Баршчэўскі" (яго, дарэчы, ва ўступным артыкуле "Паэт і казанік з азёрнага краю" прыводзіць і М.

Хаўстовіч): "Тое, што піша пан Баршчэўскі прозай, не датычыць непасрэдна ні гісторыі, ні літаратуры, ні мовы Беларусі, але мае сувязь з нечым больш важным, а менавіта з духам і паэзіяй народа, адкуль выйшлі і гісторыя, і літаратура, і мова".

У многім тэматычна блізкая гэтай кнізе апавесць "Драўляны Дзядок і кабета Інсекта". У гэтым творы таксама той дух народны, спасцігнуць які па-сапраўднаму можна толькі тады, калі самааддана любіш тых, пра каго расказваеш, глыбока адчуваеш душу народа.

У аднатомнік увайшла і апавесць "Душа не ў сваім целе". Галоўны герой твора Саматніцкі гатовы сябе цалкам прысвяціць служэнню Бацькаўшчыне, жадае пакінуць пасля сябе добры след у людскіх сэрцах і душах, у памяці народа. На жаль, ён развітваецца з жыццём, не зразумеўшы тымі, дзеля каго імкнецца жыць.

Хутчэй за ўсё выпадак, які меў месца ў сапраўднасці, пакладзены ў аснову драматычнай паэмы "Жыццё Сірата" — гісторыя дзяўчыны, якую апыкун давеў да вар'яцтва, каб авалодаць яе маёмнасцю. Але Сірата ў Я. Баршчэўскага не толькі канкрэтны вобраз, а і абагульнены. За ёй паўстае пакунная Беларусь, пра якую многія забыліся і з якой здзекуюцца як могуць, дбаючы толькі пра ўласны дабрабыт, сваё шчасце, не дбаючы пра яе росквіт і будучыню...

А ў "Беларускім кнігазборы" рыхтуюцца да выдання тамы Кузьмы Чорнага, Алеся Гаруна, Кастуся Каліноўскага, Цёткі, "Беларусы" Яўхіма Карскага, зборнік "Літаратура старажытнай Беларусі".

Язэп ЛІТВИНОВІЧ

Сімфанічныя жарсці

даць. І непаўторны праватараўскі аркестр у спектаклі "Рамзо і Джульета" В. Елізар'ева на музыку С. Пракоф'ева. І "гамбургскі рахунак" опернай прымадонны Марыі Гулегінай, якая, плануючы свае воі якія рэдкія відзіты ў Мінск, вылучала толькі адну ўмову: каб за пультам быў маэстра Праватараў.

Словам, абмяркоўваючы вынікі дырыжорскага конкурсу, можна з палёгкай выгукнуць: "Віншуйце!"

Праўда, нейкі мясцовы скептык ужо кінуў сваё: "А ці надоўга прыйшоў новы кіраўнік? Ці сам хутка збяжыць, ці яго "з'ядуць".

Што на гэта скажаш? Пажывём — пабачым.

"А чаму вы маўчыце пра тое, як змагаўся за сваё месца ранейшы галоўны дырыжор аркестра Міша Кац?" — запытаецца чытач, дасведчаны ў сітуацыі вакол нашага Дзяржаўнага акадэмічнага сімфанічнага.

А што б вы хацелі пачуць? Палкі развагі далёкіх (і "недалёкіх") ад музыкі аматараў "смажанага"? Стэнаграфічны пераказ экзальтаваных прамоў "у абарону" і "супраць"? Цвярозы голас "збоку"? Скарамоўку з лічбаў?

Адзін тутэйшы цынік, між іншым, заўважыў: "З чаго б гэта талентам музыканта, грамадзяніну Францыі, так упарціцца і трымаць-

ца за Беларусь, у якой ён — толькі госьць? Нарадзіўся ў Растове-на-Доне, вучыўся як вяжанчаліст у Маскве, у Мексіцы жыў, потым пераехаў у Францыю, у 96-м пачаў выступаць як "пастаянны запрошаны" дырыжор Дзяржаўнага камернага аркестра Беларусі, з лютага 97-га ўзначаліў Акадэмічны сімфанічны; як мастацкі кіраўнік галоўнага аркестра маладой еўрапейскай краіны атрымаў прэстыжныя гастролі, выступленні ў лепшых залах. За два гады стасункаў з Мінскам набыў сваю прэсу, сваю публіку, ды "не сыграў ніводнай беларускай ноты". І калі яго пакрыўдзілі вынікі творчага конкурсу, апеляваць варта было б не да ўдзельнікаў сумніўнай "прэс-канферэнцыі", а да закона. І ўвогуле, іншы проста бразнуў бы дзвярыма ды паехаў у вялікі цывілізаваны свет. Калі ёсць імя, грошы ды арганізатарскі талент — чаго баяцца?"

Мастацтва — рэч найдалікатная, таму ўстрымаймася ад каментарыяў і ад прагнозаў. Пажывём — даведаемся, ці надоўга ўтрымае ў руках "музычную візітоўку" Беларусі чарговы маэстра-кіраўнік. Што да чарговага філарманічнага сезона, дык у яго праграма месца хопіць розным дырыжорам. І гэта радуе!

С. Б.

МАГІЛЁСКИ

Адбыўся конкурс на пасаду галоўнага дырыжора Дзяржаўнага акадэмічнага сімфанічнага аркестра Беларусі. Кампетэнтная камісія абвясціла вынік: месца на "капітанскім мосціку" фламанна філарманічнага мастацтва краіны займае цяпер Геннадзь Праватараў.

Геннадзь Панцеляімонавіч, сталы і аўтарытэты оперна-сімфанічны дырыжор, педагог, народны артыст Расіі, у беларускім творчым асяроддзі даўно ўжо чалавек не чужы. Яго прысутнасць у Мінску пазначалася не толькі прозвішчам на афішах ды выхадам за дырыжорскі пульт з "Бясспройгрышным" рэпертуарам, папулярным у меляманаў усяго цывілізаванага свету. Ён спрычыніўся да беларускай музычнай культуры глыбей.

Згадайма, як гучалі сімфанічны партытуры нашых аўтараў пад кіраўніцтвам Г. Праватарава. Як, напрыклад, ажывалі ў аркестры тэатральныя вобразы Я. Глебава, якія загадкавыя паварты выяўляліся ў мастакоўскіх маналогам Д. Смольскага. А які айсберг агораў маэстра, калі выводзіў у вялікі свет балет А. Мдзівані і В. Елізар'ева "Страсці" ("Рагнеда") Дзяржаўнага прэмія Беларусі музычнаму кіраўніку спектакля Г. Праватарава — гонар, як той пісаў, па працы. Дый шмат іншага можна зга-

Паглядзім у "Лістападзе"...

Кінафестывалю "Лістапад-98" чакаеш, як манны нябеснай: лепшыя фільмы бягучага года — на вялікім экране. Нягледзячы на эканамічны крызіс, фестываль адбудзецца, Беларускі кінафэст актыўна падтрымалі Дзяржкіно Расіі, Мінскі гарвыканкам, Міністэрства культуры РБ і пастаянныя спонсары — Мінскі фарфоравы завод, завод "Крышталь".

...Сёлета фестываль адкрые стужка С. Урсуляка "Сачыненне да дня Перамогі". Па традыцыі праграму "Лістапада" склалі фільмы-прызёры міжнародных кінафестывалаў: "Дзень поўні" К. Шахназарава, "Два месяцы і тры сонцы" Р. Балаяна, "Рэтра ўтраіх" П. Тадароўскага, "Амерыканка" Д. Месхіева, "У той краіне" Л. Бабровай, "З днём нараджэння" Л. Садзілавай, "Краіна глухих" В. Тадароўскага, "Му-Му" Ю. Грымава, "Сірата казанская" У. Машкова, "Маленькая принцэса" А. Грамацікава.

Плануецца ўдзел стужак вытворчасці Грузіі, Арменіі, Казахстана, Латвіі, Летувы.

Беларусь на "Лістападзе-98" хутчэй за ўсё будзе прадстаўляць карціна В. Дудзіна "Тры жанчыны і мужчына", а таксама кароткаметражная стужка С. Колбышава "Хочацца жыць".

"Лістапад" — гэта фестываль слаўтых гасцей. Сёлета ў Мінск завітаюць М. Рудзінштэйна, А. Янкоўскі, А. Мацвееў, Л. Федасеева-Шукшына, Н. Усатова, У. Ціханаў.

Па-ранейшаму ўсе фільмы будуць ацэньваць журы глядачоў, журы кінапрэсы, журы кінамастаграфістаў. Нагадаю, што галоўны прыз "Лістапада" — прыз сімпатый глядачоў.

Вольга БАРАБАНШЧЫКАВА

Нашы — у Азіі

4 кастрычніка ў Алма-Аце адкрыецца I Міжнародны кінафестываль "Еўразія-98", сумесны праект Канфедэрацыі саюзаў кінамастаграфістаў і Міністэрства культуры Казахстана.

Новы фестываль — падзея значная і сур'езная. Алмацінскія глядачоў чакае праграма "Зорнае кіно Алма-Аты" (яе аўтар — Н. Зорка прадставіць карціны Б. Барнета, Д. Вертава, М. Рома, Р. Козінцава, Л. Траўберга, зробленыя ў час эвакуацыі на Цэнтральнай аб'яднанай кінастудыі ў Алма-Аце), рэтрспектыва фільмаў С. Эйзенштэйна, прэм'ера новай амерыканскай версіі "Гукавога Пацёмкіна" з музыкай Шастаковіча, паказ першых калекцый будучага Музея кіно.

Прыемна, што ў конкурсных праграмах фестывалю ўдзельнічаюць і беларускія карціны: дакументальныя стужкі "Мастак Барыс Забораў" (студыя "Тэцьяна"), "Шчасце адзінокага баяніста" (рэж. С. Лук'ячыкаў), а таксама анімацыйны фільм "Казкі лесу" (рэж. А. Пяткевіч).

В.Б.

Задумайцеся, людзі!

Міністэрствам культуры Рэспублікі Беларусь, Рэспубліканскім цэнтрам прафілактыкі СНІДу былі падведзены вынікі конкурсу на лепшы сцэнарый па прафілактыцы СНІДу. Конкурс праводзіўся ў мэтах выканання Дзяржаўнай праграмы прафілактыкі ВІЧ-інфекцыі на 1997—2000 гг. I актывізацыі работы ўстаноў культуры рэспублікі ў прапагандзе здаровага ладу жыцця.

Больш за сорак творчых прац было адабрана для ўдзелу ў конкурсе. Лепшымі журы прызнала наступныя працы:

- сцэнарый тэатралізаванага вечара "...I наша поляма возьмуць у спадчыну дзеці" (аўтар І. Зіноўева, Гомельскі абласны цэнтр народнай творчасці);
- сцэнарый мастацка-публіцыстычнай праграмы "Задумайцеся! Гэта сур'езна" (аўтар Л. Сакалова, Мінскае вучылішча мастацтваў);
- літаратурна-мастацкі сцэнарый акцыі "Моладзь супраць СНІДу" (аўтары А. Чарнышоў, М. Лазараў, Беларускі ўніверсітэт культуры).

Па выніках конкурсу рыхтуецца да выдання метадычны дапаможнік для работнікаў культуры, у які будучы ўключаны лепшыя сцэнарый, дасланыя на конкурс.

БЫІСТАРА

Пад знакам "Руны"

У ліпені надарылася магчымасць пабыць у Вільні. Амаль два гады не хадзіла па віленскіх вуліцах, дзе раней пачувала сябе камфортна і ўтульна. З усіх гарадоў найбольш люблю менавіта Вільню і падобныя да яе Прагу, Беласток, Гародню. Асяроддзе гэтых месцаў асабліва блізкае майму заходнебеларускаму характару. Адчуваю, што менавіта гэта і адпавядае нашаму глыбіннаму беларускаму разуменню горада для людзей. Вось такімі і павінны быць беларускія гарады. Шырыня, размах, велічэнасць будынкаў не ствараюць камфортнасці для беларускай душы, што больш схільная да абмежаванай прасторы, у якой жывуць усё еўрапейскія народы. Нягледзячы ні на якія ўплывы з усходу, беларусы ўсё ж захавалі ў сабе прыхільнасць да цеплыні, утульнасці, высокай эстэтычнасці ў адносінах да асяроддзя свайго пражывання. Найважней для нас, што ў Вільні захавалася і тая глыбінная беларускасць, якой ужо не сустрэнеш у іншых месцах. Носьбіты яе не толькі старажытныя муры, але і людзі. Віленскія беларусы заўсёды мелі сваю адметнасць. Менавіта там мы бачылі заглябленую ў гісторыю беларускую культуру, якая вызначалася еўрапейскім узроўнем, нейкай асабістай высакароднасцю, вытанчанасцю.

Але час няўмольны. Паціху адзін за адным адыходзяць у лепшы свет віленчускі-беларусы старэйшага пакалення, і мы страчваем з імі нешта вельмі істотнае. Цяжка сёння ўявіць Вільню без Пятра Сергеевіча, Зоскі Верас, братаў Луцкевічаў і інш. Цешыць тое, што на змену ім прыходзяць маладзейшыя, што сёння ёсць каму прадоўжыць беларускую справу.

28 ліпеня 1998 г. споўнілася гадавіна з дня смерці Лявона Луцкевіча, і мы, удзельнікі 2-га з'езда беларусаў краін Балтыі, наведалі могілкі Роса. Успомнілася, як сам "дзядзька Лявон" упершыню прывёў мяне сюды, дзе назаўсёды супачылі многія выдатныя сыны Беларусі. Ніхто не мог так захапляюча распавесці пра дарагуя Вільню, як сп. Лявон і яго брат Юрка. Яны нарадзіліся, жылі і памерлі абодва ў гэтым горадзе. Іх знамяцітым продкам — бацьку Антону, дзядзку Івану Луцкевічам — на Росах пастаўлены прыгожы помнік, на адкрыцці якога мне калісьці пашчасціла быць. Побач пахаваны і сам Лявон.

Многа нам давялося папрацаваць з Лявонам Луцкевічам і яго жонкаю Галінаю дзеля пошуку і захавання беларускіх архіваў у Вільні ды па розных іншых беларускіх справах. Дзядзька Лявон марыў выдаць напісаную ім кніжку пра беларускія мясціны ў Вільні. Тыя з нас, хто бываў у Луцкевічаў, стараліся дапамагчы яму зрабіць гэта ў Беларусі, але нічога не атрымалася. Так і застаўся ў архіве машынапіс кніжкі, які прывезла для таго, каб паспрабаваць яе выдаць у Мінску. Але так і не пабачыў Лявон Луцкевіч сваю кніжку надрукаванай, і мы не можам сабе гэтага дараваць. Толькі праз год пасля яго смерці я атрымала ад спадара Хведара Нюнькі выданне, якое зрабілі самі віленскія беларусы. Выдавецтва "Руны" Таварыства беларускай культуры надрукавала сёлета "Вандроўкі па Вільні" Лявона Луцкевіча. Фінансавую падтрымку аказалі Яніна Кахановіч, Алена Сіўко-Парасонене і Галіна Войцік і Фундацыя П. Крэзюскага.

Кніжка пачынаецца невялікай прадмоваю аўтара, які дакладна вызначыў сутнасць сваёй шматгадовай працы: "Аўтар не патрабуе, каб ягоная праца разглядалася, як навуковае даследаванне ці ўсістэматызаваны турыстычны даведнік. Гэта позірк старога беларуса-віленчука, карэннага жыхара Вільні на бясконца любімы яму горад".

Вядомы віленскі беларускі мастак Алег Аблажэй напісаў сваю прадмову да кнігі, у самой назве якой "Залатыя кроплі" адчуваецца вялікая павага да аўтара кнігі. Залатыя кроплі — гэта яго сапраўды найдаражэйшыя здабыткі, што на працягу свайго жыцця назбіраў Лявон Луцкевіч для беларусаў у гістарычным мінулым і сучаснасці Вільні. Пра Вільню напісана многа кніг, але пра яе, як беларускую духоўную Мекку, няма падобнай. Усе, хто меў у розныя часы ўладу над горадам, хацелі, каб беларускі след тут зусім сцёрся. "Затое напісанае застаецца назаўсёды. І гэтая сціпая кніжка будзе доўга служыць любому, хто захоча самастойна павандраваць па слаўным горадзе Вільні ды пабачыць, якое месца ў яе гісторыі займаем мы, беларусы", — слушна заключае аўтар. Наклад кніжкі 1000 асобнікаў. Думаю, што жадаючыя яе мець акажацца значна больш.

Цудоўна ўкладаецца ў адзін камплект з кнігаю Лявона Луцкевіча і яшчэ адна выданая зараз у Вільні, тым жа выдавецтвам "Руны", кніжка ўспамінаў Марыяна Пецокевіча "У пошуках зачараваных скарбаў". У якасці прадмовы да яе ўзяты артыкул Лявона Луцкевіча з серыі "Партрэты віленчукоў". Дарэчы, менавіта гэтая кніжка і стала першым выданнем з серыі кніг, запланаваных выдавецтвам "Руны" да друку.

Марыян Пецокевіч належыць да шэрагу знакамітых заходнебеларускіх адраджэнскіх дзеячаў. Працаваў у галіне асветы, этнаграфіі. Лёс яго быў звязаны з дзейнасцю беларускіх асяродкаў у Вільні. Ён вучыўся ў Віленскай беларускай гімназіі, працаваў у розных беларускіх арганізацыях, быў адказным рэдактарам часопіса "Шлях моладзі". Рэпрэсаваны ў пасляваенны час. Апошні перыяд свайго жыцця правёў у Польшчы і памёр там, у Торуні.

Пра ўсе пройдзеныя аўтарам жыццёвыя дарогі і распавядае кніга. Галоўны яе змест — спрадвечнае імкненне беларусаў да здабычы зачараваных скарбаў асветы і заўсёдня перашкоды на гэтым шляху з боку тых, што не хацелі, каб беларус пачуваў сябе чалавекам. Перад намі паўстае вобраз мужнага чалавека, адданага сваёй Бацькаўшчыне, змагара і інтэлігента. Моц духу, настойлівасць, працавітасць, пачуццё годнасці дапамаглі аўтару адолець многія цяжкасці, загартавалі волю. Але жорсткасць рэальнага жыцця здолела спыніць палёт высокіх думак і надзей, не даць рэалізавацца яго марам аб жыцці на свабоднай Бацькаўшчыне. Драма аўтара падобна на такі ж драматычны, а ў многіх выпадках і трагічны лёс беларускіх адраджэнцаў. Кніга прымушае нас задумацца аб тым, што павінны рабіць мы самі, каб лёс краіны быў іншым і каб нашым нашчадкам не давялося б з такімі цяжкасцямі выходзіць у свет да цывілізаванага жыцця.

Кніга выдана накладам таксама ў 1000 асобнікаў, на сродкі дачкі Марыяна Пецокевіча — Марылі. Яна ж надрукавала тут і сваё "Слова пра бацьку". Пасляслоўе зрабіў Алег Мінкін. Ён падкрэсліў адну важную думку, што хоць аўтар успамінаў і прайшоў вельмі цяжкі шлях да скарбаў асветы і праз гэта вельмі многа пацярпеў у сваім жыцці, але ён застаўся перакананым у правільнасці абранага ім жыццёвага накірунку. У гэтай выснове — галоўная каштоўнасць выдання.

Будзем спадзявацца, што распачатая выдавецтвам "Руны" і Таварыствам беларускай культуры серыя кніг з партрэтамі беларусаў-віленчукоў будзе прадаўжацца і папаўняць шырокую плынь літаратуры па гісторыі беларускай нацыі, што выдаецца адраджэнскім рухам як у Беларусі, так і ў замежжы.

Старажытная Вільня, дзякуючы намаганням як старэйшага, так і маладога пакалення беларусаў, застаецца і цяпер для нас крыніцаю духоўнасці, захавальніцай традыцый беларускага Адраджэння. Страціць усё гэта было б недаравальна. Трэба думаць і ў самай Беларусі, як дапамагчы віленскім беларусам утрымаць сваю адказную справу.

Вядомы віленскі беларускі мастак Алег Аблажэй напісаў сваю прадмову да кнігі, у самой назве якой "Залатыя кроплі" адчуваецца вялікая павага да аўтара кнігі. Залатыя кроплі — гэта яго сапраўды найдаражэйшыя здабыткі, што на працягу свайго жыцця назбіраў Лявон Луцкевіч для беларусаў у гістарычным мінулым і сучаснасці Вільні. Пра Вільню напісана многа кніг, але пра яе, як беларускую духоўную Мекку, няма падобнай. Усе, хто меў у розныя часы ўладу над горадам, хацелі, каб беларускі след тут зусім сцёрся. "Затое напісанае застаецца назаўсёды. І гэтая сціпая кніжка будзе доўга служыць любому, хто захоча самастойна павандраваць па слаўным горадзе Вільні ды пабачыць, якое месца ў яе гісторыі займаем мы, беларусы", — слушна заключае аўтар. Наклад кніжкі 1000 асобнікаў. Думаю, што жадаючыя яе мець акажацца значна больш.

Цудоўна ўкладаецца ў адзін камплект з кнігаю Лявона Луцкевіча і яшчэ адна выданая зараз у Вільні, тым жа выдавецтвам "Руны", кніжка ўспамінаў Марыяна Пецокевіча "У пошуках зачараваных скарбаў". У якасці прадмовы да яе ўзяты артыкул Лявона Луцкевіча з серыі "Партрэты віленчукоў". Дарэчы, менавіта гэтая кніжка і стала першым выданнем з серыі кніг, запланаваных выдавецтвам "Руны" да друку.

Марыян Пецокевіч належыць да шэрагу знакамітых заходнебеларускіх адраджэнскіх дзеячаў. Працаваў у галіне асветы, этнаграфіі. Лёс яго быў звязаны з дзейнасцю беларускіх асяродкаў у Вільні. Ён вучыўся ў Віленскай беларускай гімназіі, працаваў у розных беларускіх арганізацыях, быў адказным рэдактарам часопіса "Шлях моладзі". Рэпрэсаваны ў пасляваенны час. Апошні перыяд свайго жыцця правёў у Польшчы і памёр там, у Торуні.

Пра ўсе пройдзеныя аўтарам жыццёвыя дарогі і распавядае кніга. Галоўны яе змест — спрадвечнае імкненне беларусаў да здабычы зачараваных скарбаў асветы і заўсёдня перашкоды на гэтым шляху з боку тых, што не хацелі, каб беларус пачуваў сябе чалавекам. Перад намі паўстае вобраз мужнага чалавека, адданага сваёй Бацькаўшчыне, змагара і інтэлігента. Моц духу, настойлівасць, працавітасць, пачуццё годнасці дапамаглі аўтару адолець многія цяжкасці, загартавалі волю. Але жорсткасць рэальнага жыцця здолела спыніць палёт высокіх думак і надзей, не даць рэалізавацца яго марам аб жыцці на свабоднай Бацькаўшчыне. Драма аўтара падобна на такі ж драматычны, а ў многіх выпадках і трагічны лёс беларускіх адраджэнцаў. Кніга прымушае нас задумацца аб тым, што павінны рабіць мы самі, каб лёс краіны быў іншым і каб нашым нашчадкам не давялося б з такімі цяжкасцямі выходзіць у свет да цывілізаванага жыцця.

Кніга выдана накладам таксама ў 1000 асобнікаў, на сродкі дачкі Марыяна Пецокевіча — Марылі. Яна ж надрукавала тут і сваё "Слова пра бацьку". Пасляслоўе зрабіў Алег Мінкін. Ён падкрэсліў адну важную думку, што хоць аўтар успамінаў і прайшоў вельмі цяжкі шлях да скарбаў асветы і праз гэта вельмі многа пацярпеў у сваім жыцці, але ён застаўся перакананым у правільнасці абранага ім жыццёвага накірунку. У гэтай выснове — галоўная каштоўнасць выдання.

Будзем спадзявацца, што распачатая выдавецтвам "Руны" і Таварыствам беларускай культуры серыя кніг з партрэтамі беларусаў-віленчукоў будзе прадаўжацца і папаўняць шырокую плынь літаратуры па гісторыі беларускай нацыі, што выдаецца адраджэнскім рухам як у Беларусі, так і ў замежжы.

Старажытная Вільня, дзякуючы намаганням як старэйшага, так і маладога пакалення беларусаў, застаецца і цяпер для нас крыніцаю духоўнасці, захавальніцай традыцый беларускага Адраджэння. Страціць усё гэта было б недаравальна. Трэба думаць і ў самай Беларусі, як дапамагчы віленскім беларусам утрымаць сваю адказную справу.

Ганна СУРМАЧ

ПОГЛЯД

Вучэнне — свято, невучэнне — цемра

Свет безнадзейны. Гэта геніяльная ідэя, вынайздзеная ў сярэдзіне стагоддзя арыстакратамі духу, шчасліва дабралася да сьвядомасці хатніх гаспадынь. Яны расстроіліся? Наадварот — узрадаваліся. "Веданне, якім бы несучасным яно ні было, заўсёды лепш за няведанне!" Цяпер не знайсці чалавека, які не ведаў бы, што газеты, лгучы, рэклама — маніпулюючае сьвядомасць, а яда ў МакДональдзе — моташная. Інтэлектуалы ж пакінулі за сабой права чытаць паміж радкамі, разумець механізмы маніпуляцыі сьвядомасцю і паглынаць неагаваны харч. Іх больш не мучаюць глабальныя праекты выратавання чалавецтва ад самога сябе, усе як адзін яны адчуваюць пакуты сумнення і спрабуюць раскаяцца — але дарэмна. Культурна, іх намаганнямі ператвораная менш чым за восемдзесят гадоў толькі ў праблемнае поле для семіятычных эксперыментаў, з зайздроснай пакорлівасцю прыслухалася да просьбы не быць больш унікальнай падзеяй і зацyklілася ў акце самарэфлексіі, тым самым зрабіўшы інтэлектуальную цацку — безнадзейнасць свету — самай сапраўднай праўдай жыцця. Робіцца відэапраймом, што асветніцтва ўсё-такі наступіла сабе на хвост — сілячыся выратаваць чалавецтва ад улады страху, яно спарадзіла кашмар, ад якога само не ў стане пазбавіцца: улада ведаў. Веданне, якое спачатку давала чалавеку надзею, пазней ператварылася ў самастойную сутнасць; яно набывае здольнасць да самаўзнаўлення — чалавек з гэтага моманту толькі дапаможны механізм у гэтым грандыёзным працэсе (Гегель, трэба думаць, радуецца).

Яшчэ дзіцем чалавек глядзіць у падручнік фізікі, а не ў вакно, каб зразумець свет; падростаючы, ён узіраецца ў тэлевізар, спрабуючы даведацца пра падзеі, што адбываюцца за дзвярыма; сустрэкаючыся са смерцю, ён адкрывае энцыклапедычны слоўнік ў спадзяванні пазнаць, што ж гэта такое. Веды адбываюць у людзей ціхамірнасць існавання, паколькі даведацца пра сваё шчасце, значыць згубіць яго назаўсёды. Так адбываецца з дабрадзейнымі. Аднак відавочна, што веданне правакуе маральную бессьвядомасць: адкрыўшы для сябе ў школе, што камень, кінуты ў неба, абавязкова падае на зямлю, чалавек атрымлівае бачнасць улады над рэчамі і несправядліва ўяўляе сябе ўсемагутным. Але веданне не вучыць тварыць, і адзіным накіраваннем яго прывіднай усемагутнасці робіцца разбурэнне.

Паняцці губляюць свой першапачатковы сэнс у суматлівасці інтэрпрэтацый; у бясконцасці сэнсаў губляюцца людзі. "Пазнанне" цяпер не азначае экспансіі розуму, яно больш не з'яўляецца, "грызці граніт навукі" не цяжкі чым грызці пазногці — яго ўжо перажавалі ўвадку кашку пакаленні школьнікаў, студэнтаў і навуковых работнікаў. Пазнаваць — значыць проста запомніць напісанае ў кнігах, у лепшым выпадку яшчэ і ўмець расставіць прачытанае ў патрэбным парадку (пра тое, які парадак неабходны, напісана ў іншых кнігах). У гэтым свеце няма месца для ісціны, прастора заплюнена ўсяго толькі самаўзнаўляльнай інфармацыяй.

Усё ж застаецца акалічнасць, якая робіць немагчымым адмаўленне ад ведаў — яна функцыянальная. Голас розуму не мае сілы над страўнікам: газіраваная нафта ў бутэльцы Coca-Cola будзе выпіта з велізарным задавальненнем, нягледзячы на тое, што небяспечна для здароўя, прагулянка пешшу, нягледзячы на карысць, не заменіць хупкасці аўтамабіля, а шчасце ў таблетках будзе паглынацца да сцону выкоў па-за залежнасцю ад колькасці сацыяльнай рэкламы на ТБ. У сітуацыі, калі ведаў патрабуе ўжо не галава, а толькі бруха, надзённай праблемай становіцца механізм іх прадуцыравання. Ідэялізм эпохі глабальных інфармацыйных сетак не выклікае нават усмешкі: веданне, будучы згубным для чалавецтва, неабходна для падтрымання фармальнага прыкмет жыцця ў ім.

Не мае сэнсу спрабаваць аналізаваць механізмы "грэхпаздзення" ведання — мы маем справу са здзейсненым фактам, усведамленне яго вымагае радыкальнай праграмы дзеяння, без якой сітуацыя можа выйсці з пад кантролю, як гэта адбылося ў індустрыяльна развітых краінах. Дэвальвацыя ведання абумоўлена ў першую чаргу, яго залішняй даступнасцю, і таму асновай такой праграмы павінна стаць ідэя рашучага адмаўлення ад асноўнага зла ў сучасным грамадстве — усеагульнай абавязковай сярэдняй адукацыі. Сярэдняя адукацыя, якая ў цяперашні час уяўляе сабой толькі форму непільнасці, першапачаткова мае дэструктыўную прыроду і таму павінна быць анулявана, а не рэфармавана. Дзіця, якое прыходзіць у школу з практычна неабмежаванымі творчымі здольнасцямі, гвалтоўна прывучаецца да схематызму мыслення і аўтаматычнага ўзнаўлення інфармацыі; у выніку грамадства атрымлівае пакаленні маральна бессьвядомых людзей, часцяком няздольных увогуле да любога дзеяння, нават кепскага. Для паспяховай сацыялізацыі сучаснаму чалавеку, бяспрэчна, неабходны нейкі мінімум ведаў: веданне мовы, найпростых арыфметычных аперацый, элементарнае веданне фізікі, хіміі і біялогіі, якія маюць выключна побытавы характар. Далейшая адукацыя не павінна выходзіць за рамкі цыкла прафесійных ведаў, якія дазваляюць захаваць жыццяздольнасць цывілізацыі. Такі падыход да адукацыі дазволіць часткова вырашыць праблему бездухоўнасці, што выцякае са шматведання, у сучасным грамадстве. Разам з сярэдняй адукацыяй абавязкова знікнуць таксама такія асацыяльныя з'явы як публічныя бібліятэкі, некантралюемае кнігадрукаванне, глабальныя інфармацыйныя сеткі і г.д. і, магчыма, у чалавецтва з'явіцца шанец працягнуць яшчэ лішніх 50—60 гадоў, асветленых цемрай невучэння.

Сямён ТАТУН

ВО, ДОЛЯ ШЧАРБАТАЯ! Замест мінулага — усламіны. Замест будучыні — мары. А вакол спрэс сённяшняе, забрадзелае ды застаялае, як паветра ў пракуранным пакоі. Вось так кідаешся, быт уладкоўваючы, акенца расчыніць, каб пакой той праветрыць, а за шыбкамі — восень, аказваецца, чарговая, адпаведныя ўскладненні хвароб сацыяльных, зноў тлум, зноў смурод. Цэны вар'яцкія, заробкі — як камаровы нос, пустэча ў душы, і толькі лістота пажоўклая ветрыкам па доле... Восень, спадары, восень. І настрой гэты ж. Як у час хаўтур нечаканых, калі добрае ды светлае пад могілкавы камень беззваротна хаваеш...

Кладоў закінутых, колішніх вясковых, на мінскім Паўднёвым Захадзе з паўдзятка набярэцца. Але на першы, паспешлівы, погляд — закінутыя яны. І справа не ў тым, што за парадкам тут раз-пораз і гарадскія ўлады

якога ва ўмовах планава-непрадказальнай расійска-беларускай эканомікі завіталі ў хату бяда? І сурочыць нікога не жадаю, але ж хто ад гэтага застрахаваны... Дык колькі ж каштуе пахаванне? Паматляўся на горадзе і здзівіўся колькасці прыватных рытуальных крам. І зноў пра банальнае: смерць аднаго заўжды карысць і выгода для другога, нават калі і тлумачыцца ўсё хоць і камерцыйнай, але міласэрнасцю. І нічога, відаць, у гэтым страшэннага: ёсць попыт, ёсць і тавар. Толькі ад аднаго закрытага камерцыйнага таварыства "Пасланец" (во назва!) раскідана па Мінску аж тры гандлёвыя кропкі.

— Не зацікаўлены мы ў росце цэн, хоць і зусім рубель перад доларам галаву схіліў, — расказвае прадаўшыца адной з іх — Тацяна Яноўская. — Усё ж арыентуемся на сярэдняга заказчыка. Але дапамога наша абмяжо-

ўсходняга канцы з канцамі зараз звесці не могуць. А калі маглі? Ды правінцыя расійская, ліхое слова пракаўтнуўшы, заўжды ў шапку спала. І нам туды ж? З кішэнні каня не накарміш. Усё роўна, што ў труну класіцца. Мо таму і кладзецца з такой гатоўнасцю? Жыццё сённяшняе, што газета ўчарашня, нецікавае ды сэнсу пазбаўленае... Чарнобыль, медабслугоўванне кволае, паўсюднае пенсіянерства з інваліднасцямі. Ды ў дадатак яшчэ і хранічная абьякавасць да жыцця з-за адсутнасці хоць якіх-небудзь людскіх перспектыву. Таму, відаць, і хаўтуры восеньскія на Беларусі не менш важкімі сталі за вяселлі. Спрадвечная барацьба смерці і жыцця, дзе апошняе, пакрыхавачы ад нястачы, паступова праіграе...

І за доказамі хадзіць доўга не трэба. Перайсці толькі тую ж самую вуліцу Альшэўскага, ад прыватнага і шыкоўнага "Рытуальнага магазі-

аб смерці прымаюцца заказы, адразу выдзяляецца месца на могілках. Працуе пры камбінаце агенцкая служба, 80 працэнтаў заказаў прымаюцца менавіта праз яе. Агент прапаноўвае заказчыку віды паслуг, дапамагае выбраць танныя, здымаецца арганізацыя пахавання, бярэ на сябе ўсё без выключэння клопаты, а значыць і частку чалавечай бяды.

— Калі гаварыць пра нейкія мінімальныя расходы пры пахаванні, — працягвае Г. Багдзевіч, — то яны не перавысяць двух з паловаю мільёнаў. Без аркестра, нейкіх іншых расходаў, якія іншаму чалавеку проста не па кішэнні. Словам, заказчык мае магчымасць выбраць. Труны ў нас ёсць і па мільёне, а ёсць і па адзінаццаць... Але ведаецца, напэўна, што і за бясплатна пахаваць можна. Калі сваякоў у нябожчыка няма, а калі і проста з морга яго забіраць адмаўляюцца. Тады, натуральна, дзяржава хавае. Безумоўна, па кошце мінімальным...

Па словах таго ж галоўнага інжынера, летась з дапамогаю спецкамбіната пахавана было больш за 10 тысяч нябожчыкаў, з іх 432 — незапатрабаваныя, той самы, вышэйзгаданы "бесхоз", пахаваны за кошт дзяржавы. І каб статыстыка афіцыйнай леташняй смерці была поўнай, дадам толькі, што ад агульнай колькасці нябожчыкаў 3800 — былі крэміраваны, прах захаваны ў калумбарыі Паўночных могілкаў.

Восеньскія хаўтуры

ПАХАВАЦЬ СЁННЯ МОЖНА І БЯСПЛАТНА. АЛЕ ЦІ АПРАЎДАЕ НАС БОГ?

сочаць, і нешматлікія ўжо сваякі нябожчыкаў. Не ў тым справа. Жывуць могілкі (во спалучэнне, даруй Божа!) па нейкіх іншых, сваіх законах.

Адны з такіх "смиранных" кладоў захаваліся купчастай выспай і паміж малінаўскіх бетонных гмахаў, побач з напаяўжывой, зарослай па вокны ў ярах вёскай. І не было цёплага дня, каб не спяшаліся пад могілкавую засень тутэйшыя выпіхоі. Да "Ганны Фёдаравы" — не столькі помнік з гэтым прозвішчам іх вабіць, колькі лаўка ўтульная, не столькі думкі аб вечным, колькі чарка паспешлівая.

А ўночы, здараецца, іншыя тут жарсці-клопаты. Почуткі даўно ўжо ідуць, што прымае кладоў у гэты час не выпадаковых гасцей на стопку-другую, а людцаў на пастаяннае месца захавання... У дабітага да абуха дзядка жонка-бабулька памерла. Ну не пашанцавала абоім, не адначасова, не ў адзін дзень кашчавая да сябе забрала. Вось дзядок, у якога за душой ні куранці, ні парасяці, ні рубля на чорны дзень, і цягне прыцемкам на тачцы палову сваю ў самы што ні ёсць апошні шлях. Балазе, што на першым паверсе жыве, а то без пабочнай дапамогі і не справіўся б. І, безумоўна ж, цягне ён свой смутак разам з нябожчыцай не на прэстыжныя Усходнія могілкі (куды ўжо яму, занядбанаму!), а суды, на закінутыя, колішнія вясковыя.

І, дзякую Богу, не вельмі ўжо і забаронена гэта зараз. Адно толькі, што патрабуецца ад дзеда немаёмнага і на пахаванне нават і па мізэрным разрадзе няздольнага, — даведка аб жончынай смерці. Куды ж без парадку? І ў дзяржаўнай статыстыцы, і ў смерці-пагібелі людской... А з даведкай своечасовай дзядок той, глядаш, і дапамогу матэрыяльную ад сабе са атрымае. Адны выгоды спрэс! Ды свежыя могілкавыя насыпы на старых кладках. І не вялікі сакрэт ужо, што смяротнасць у роднай Беларусі з ліхварствам нараджальнасць перакрывае, што хоць і гудуць там-сям па выхадных вясельных картэжы, а штодзённых пахаванняў па вёсках, мястэчках, гарадах усё роўна больш, чым немаўлят ад маладзядка-ноўцы. Толькі па Мінску штодня рэгіструюцца дзсяткі смерцяў...

"Ну ты й таму зачэпаў, — заглядвае жонка ў вочы. — Захварэў, мо? Ці ж мала вакол светлага?" Ды не захварэў!.. Проста — восень на дварэ. А светлае ў жыцці нашым толькі і патрэбна, каб мора чорнага хоць неяк адцягнуць ды не патануць у ім з галавой. Хоць трэсці, а ўражанне менавіта такое. Зараз жыццё чалавечае і пятака даўно забытага не варта. Зусім нядаўна ў суседнім шматпавярховіку сям'ю камерсантаў забілі. Невядома — хто, калі і за што. Дык іх хоць пахаваць было каму. Сваякі пад бокам аказаліся. А адзінокім дзядкам і бабулькам што рабіць? А бамжам? Расказвае сусед-вадзіцель медыцынскай спецмашыны: трупы іх ледзь не штодня з гарышчаў ды склепаў гарадскіх выцягаюць даводзіцца ды ў морг везці. Тут не тое што сваякоў — прозвішча не высветліць. Так і хаваюць бамжоў тых за дзяржаўны кошт ды пад нумарамі. А колькі плюс да ўсяго яшчэ і тых людцаў, якія сваякоў-нябожчыкаў з моргаў забіраць адмаўляюцца. Маўляў, грошай на пражыццё няма, не тое што на труну ды пахаванне. І спецыяльна для нябожчыкаў такіх даўно ўжо ў дасведчаных колах гуляе — "бесхоз".

І каго абвінавачваць у гэтым? Дзяржаву вольную ці нас, грэшных, затурканых ды абьякавых? Ці няма аскомы ад пытання, спадары? Якія мы, такая і дзяржава. Няма ўласнага гонару, няма нічога ў душы — пуста і ў кішэнні. А вынікам абьякавасці — бясконцы "бесхоз". І кожны дзень (якая розніца, восень за вакном ці вясна з летам) — як памінкі па ўласным сумленні...

Кошт жыцця — аніякі. А смерці, дакладнай, — пахаванням? Калі ўжо абраў такую тэму жалобную, справа да канца даводзіць трэба. Не да лагічнага жыццёвага (ранавата, здаецца), а хоць бы да нейкай журналісцкай высновы. Што, сапраўды, рабіць чалавеку, да

ўважца рытуальнымі прыналежнасцямі. Выдзяленне месцаў на могілках, арганізацыя саміх пахаванняў — не ў нашых магчымасцях... Дык вось, прыналежнасці гэтыя — крыж часовы, шыльда з прозвішчам нябожчыка, падпісаная жалобная стужка, вянок, труна мінімальным коштам (890 тысяч) — набыць можна дзесьці за мільён шэсцьсот тысяч...

Дзякую за інфармацыю, кажу: "Да спаткання!" Але агаломшаны вяртаюся ад прыступак, каб паспешліва выправіцца: "Якое спатканне! Бывайце здаровы!" Калі пра смерць гаворка, з аглядаю ды асцярожнасцю трэба. Але думкі ўсё роўна адпаведныя. "Улягаю за гадамі, а за мной — крыжы..." Цікавая істота — чалавек. Жыве, змагаецца за сваё кроўнае, адстойвае штосьці, пра дабрыйню пры гэтым часцяком забывае, пра сумленне ўласнае, і ўпэўнены да апошняга, што бесмяротны. І існаванне сваё ў адпаведнасці з гэтым будзе... Карацей, за месца пад сонейкам шпурляем адзін у аднаго камяні і не заўважаем, як яны могілкавымі робяцца. Толькі для гэтага і жывём?!

І яшчэ несучасная выснова: жыццёвага сэнсу ў рытуальных крамах роўна столькі, колькі сэнсу ў смерці. Але куды мы без іх дапамогі! Вось сябра нядаўна маці хаваў на агульнай нашай малай радзіме. Казаў, што так памітусіўся ў пошуках усяго, для пахавання ды памінак патрэбнага, што і трагедыю асабістую ў клопатах тых цалкам не ўсвадоўіў. Гора толькі пагнаў за горла схапіла. І свой страшэнны сэнс у гэтым: жывём аніякавата, паспешліва, без аглядкі, і паміраем гэтак жа. Дзе ўжо пра вечнае думаць, калі клопат у таго, хто сваяка страціў, у жалобныя дні адзіны: ці не замала грошай тым заплаціў, хто дол на могілках капаў, ці не спозніцца на пахаванне аркестр, ці хопіць гарэлкі на памінальную вячэру...

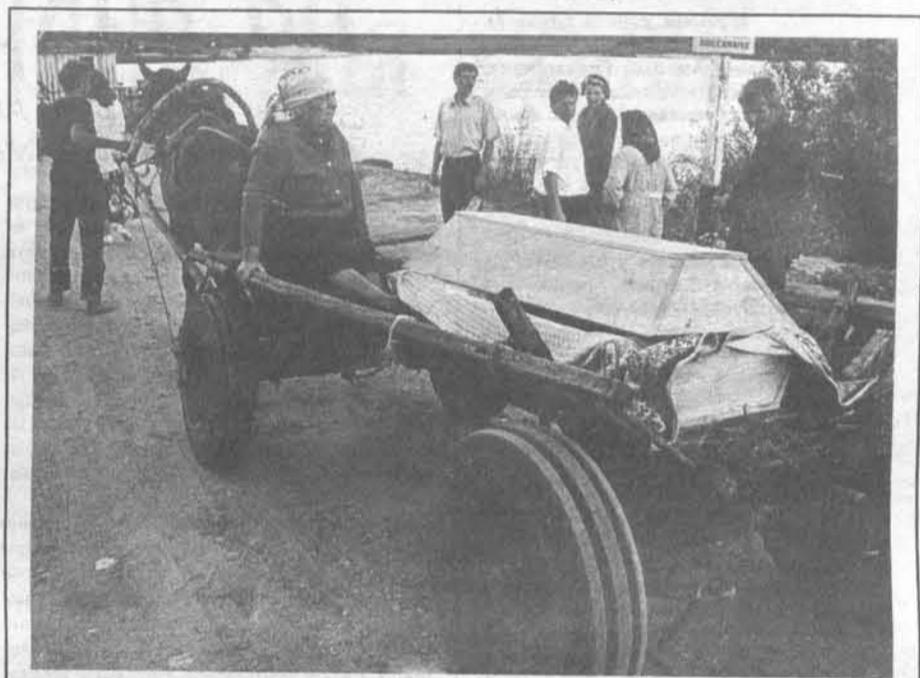
І не мною, натуральна, выведзена: патрэбны рытуальныя кравы, пахавальныя бюро і службы. Хаця б для таго, каб смерць блізкага чалавека па-людску ўспрыняць, не ў пакутлівых чэрггах, не ў спрэчках з чыноўнікамі. Каб хоць у горы адчуць еднасць з тымі, каму найменне — чалавек...

Амаль два мільёны на рытуальныя прыналежнасці... Ды плюс забраць нябожчыка з морга, наладзіць пахавальную працэсію до кладоў, памянуць за жалобным сталом таго, хто памёр нечакана, — сума падвойваецца, патройваецца... Усё залежыць ад сямейнага бюджэту і колькасці грошай, адкладзеных на чорны дзень... Не, можна пахаваць і бясплатна (успомніце хаця б і дзядка з яго тачкай), але не дай Бог такіх жыццёвых "выгод"...

А вось у прыватным "Рытуальным магазіне" ад фірмы "Нівагаль", што па вуліцы Альшэўскага, паслугі разрадам вышэй. Ёсць амерыканскі аўтакатафалк, арэнда якога абдыдзецца ў два з паловаю мільёны. Ёсць труна ў 140 мільёнаў па беззвычайным разліку (колькі б гадоў жыў бестурботна той дзед за гэтыя грошы). Тавар амаль калекцыйны, замежнай вытворчасці. У бляску паліраваных граняў і металічнай надзейнасці бронзавых ручак — немітуслівае замужнасць саліднай смерці. Гэта вам не якое-небудзь "жыў смешна, а памёр грашна". Хто бярэ? Ды хаця б і тыя, як кажуць, цыганы. Маўляў, хоць і ўсё роўна нябожчыку, а вось жыць няхай вучацца, з якога боку жыццё надкусаць трэба. Вядома, усіх ураўняць жыццё няздольнае, а смерць тым болей...

Не, у краме гэтай выбар ёсць і для тых, хто кішэнні поўнымі выхавалца няздольны. Труна, да прыкладу, за 935 тысяч беларускіх рублёў. А ўсё пахаванне — дзесьці за сем мільёнаў...

Заўжды Беларусь вяселлямі восеньскімі славілася. Бульбу людзі выкапалі, дажынкі адзначылі — чаму б і не павесяліцца, на маладых пазіраючы. І хто тыя грошы на ішчасце сына ці дачкі шкадаваў калі. Няўжо змянілася ўсё? Няўжо збяднела матушка-Беларусь на ішчасце светлае?! І словы тых, хто на Расію паказвае, у вушы лезці не хочучы. Ну што за доказы: у нас, маўляў, жыццё ўсё горш, бо ўладары суседа

Фота А. Клешчука.

на" да аналагічнай па прызначэнні, але дзяржаўнай кравы, што дзейнічае ад Мінскага спецкамбіната бытавога абслугоўвання. Пакупнікоў, якіх нечакана гора страты бліжняга напаккала, заўжды тут больш чым дастаткова.

— А ці ж варта вось так, на поўны голас, казаць праз газету пра тое, што ў дзень мы і па 30—40 заявак на пахаванні прымаем?! — абурэацца адна з жанчын-работніц спецкамбіната. — І без гэтага жыццё для людзей не ў радасце...

Давесці ў адказ спрабую, што лічы гэтыя жорсткія, мабыць, хоць каму-небудзь вочы абьякавыя прыадкрыюць. Жыццё, маўляў, таму і даецца нам, каб адстойваць яго ды ішчасцем упрыгожваць, а не траціць вось так неахайна ў страшэнных памерах. Мабыць, хто-небудзь ад зла апытомнее, зведваючы сумную праўду, ды перастае каменнем могілкавым вакол кідацца. Праўда, маўляў, яна заўжды сінонімам дабра... Даказваю сваё і разумю, што не доказ гэта для супрацоўніка камбіната. Штодня смерць чужая навідавоку перад імі, заўжды побач. Хоць і невыноснае часам для душы суседства такое, але камусці і гэтай справай займацца трэба. І каму, як не дзяржаве ў першую чаргу? Хоць крыху, але гора людское на свае плечы перакласці. І не да журналісцкіх праўдашуканняў гэтым людзям. Працы штодзённай і без таго хапае.

— Жыццё ў камбіната не з лёгкіх, — згаджаецца галоўны інжынер Г. Багдзевіч. — І з маральнага пункту гледжання, і з эканамічнага. Але выкручваемся. Дзяржава ж, безумоўна, дапамагае — як інакш, бо разлічаны мы на дапамогу чалавеку не вельмі замужнаму, пахаванне блізкае для якога — не толькі гора, але і немалая эканамічная праблема. Таму і робім пастаянныя захады, каб хоць неяк зменшыць грошавыя вылікі такіх людзей. Супрацоўнічам, напрыклад, з прыватнымі прадпрыемствамі. І справа не толькі ў жалобных больш-менш таных вянках. Мармуровае крышана на выбар могілкавых помнікаў закуплялі раней ў Шабанах на адным з мінскіх прадпрыемстваў па Віцебску мільёны за тону. Зараз знайшлі ў Чыцэску прадпрыемства, які пастаўляе нам гэтае крышава танней. Так што кошт вырабу помніка з яго ўстаноўкай не перавышае сёння чатырох мільёнаў. Безумоўна, і гэта вялікія грошы, але ўсё ж хоць у нейкіх межах рэальнага. І прыкладаў такіх эканамічных "вынаходніцтваў" шмат...

Расказвае далей Генрых Станіслававіч, што ідуць людзі ў камбінат на дапамогу па прычыне не толькі таннага і высокапрафесійнага абслугоўвання. Зручна ўсё-ткі. Па даведцы

А ўсяго гораду прыналежыць дзевятнаццаць кладоў. Жыццё ідзе і смерць побач "аццраецца" — пашыраецца плошча Паўночных могілак, ва ўсю ўжо дзейнічаюць Міханавіцкія і ў Калодзішчах... Ды што казаць, сёлетнім рашэннем Мінгарвыканкама, паведамляе Г. Багдзевіч, дазваляецца праводзіць пахаванні нават на прэстыжных Кальварыйскіх і Усходніх. Так званыя камерцыйныя пахаванні. Натуральна, па магчымасцях людзей надзвычай багатых. Шукуюць яны вольныя месцы сярод састарэлых магіл, пляццёў у гарадскіх бюджэты ад сямі да адзінаццаці мільёнаў, хаваюць сваіх блізкіх адносна непадалёк, скажам, ад магілы Машэрава. Усё ж ткі прэстыжна ды і недалёка ў параўнанні, напрыклад, ад кладоў Міханавіцкіх...

Ходзіш па беларускіх могілках (у Мінску, Ветцы, у забытай Богам вёсцы), і ўражанне такое, што толькі тут у нас усё прыстойна, добраўпарадкавана, зацішна. Ні мітынгаў табе, ні чэргаў шумлівых, ні дыктатуры з апазіцыяй, ні чакання светлае долі. Усё прадвызначанае здзейснена, падзелена смерцю кашчавай на дзелянкі вечнага спакою і замірэння. Аднак — не. І тут часам вэрхал. Там-сям помнікі-камяні разбураныя, разруйнаваныя невядома кім скляпенні і агароджы. "...брудная свіння клады разрые сярод дня, каб потым рохкаць і вішчаць, а продкі вашыя маўчаць..." З нейкай заканамернай перыядычнасцю хвалі вандалізму пракочваюцца па беларускіх могілках. І гэта таксама ява сённяшняга забрадзела-асенняга дня. Калі ўжо добра нашае з кулакамі, то з чым, цікава, зло па свеце гуляе? Ды, натуральна, "зброя" немудрагелістая: чэрствасць, невуцтва, абьякавасць. Вось і руйнуецца ўсё вакол: у душах жывых ды на могілках. Млосна жывым — тужліва і памерлым. Кажуць, што ў Маскоўшчыне за апошні час брацтва могілкі мемарыяльнага комплексу раскопчаюцца невядома кім вось ужо ў пяты раз...

Лета памірае на вачах. Набрывляе халоднай восенню лістота прыемна шапачы пад нагамі. А над галавой — крывавыя гронкі рабін. Хвіліну назад дзелавіты хлопец з нейкай фірмы па Чыгуначным завулку, што вырабляе помнікі ды могілкавыя агароджы, ахвотна задавалі маю апошнюю на сёння цікаўнасць: "Помнік з мармуру? Ды калі ласка — 350 долараў. Толькі паспяшайцеся, паважаны, чарга ўжо — на лістапад..." Не менш упэўнена я паабяцаў усё ж не спяшайце. Восень для таго і існуе, каб сніць пра лета...

Людцы, будзьце здаровыя!

Яўген ПАГІН

У Гомелі і ў Шарпілаўцы

Пра тое, што слыннаму паэту-земляку, лаўрэату Дзяржаўнай прэміі Беларусі Анатолю Грачанікаву 8 верасня спаўняецца 60 год, — на Гомельшчыне, безумоўна, помнілі. Таму да юбілею пачалі рыхтавацца загадзя. Абласное аддзяленне Саюза пісьменнікаў разам з аддзелам культуры Гомельскага райвыканкама (загадчык — Уладзімір Казлоў) распрацавалі сцэнарый, запрасілі гасцей і, вядома ж, знайшлі неабходныя сродкі. Свята пачалося ва ўніверсітэце чыгуначнага транспарту, які ў свой час закончыў А. Грачанікаў. Перад студэнтамі выступілі прафесар Сяргей Шчарбакоў, які памятае Анатоля Сямёнавіча па часе вучобы, Мікола Аўрамчык, Генрых Далідовіч, Мікола Чарняўскі, Віктар Ярац, Юрый Фатнеў і гасць з Чарнігава, актыўны перакладчык вершаў А. Грачанікава на ўкраінскую мову Станіслаў Рэп'ях.

А потым дарога пралегла ў вёску Шарпілаўку Гомельскага раёна — на радзіму Анатоля Грачанікава. Да пісьменнікаў з Мінска і Чарнігава далучылася вялікая група гомельскіх літаратараў. Ля хаты Грачанікавых іх сустракалі ўдава паэта Нэла Іванаўна і ягонныя браты Рыгор, Генадзь і Леанід, а таксама многія вясцоўцы.

На вечарыне ў Шарпілаўцы з успамінамі пра А. Грачанікава выступілі М. Аўрамчык, які, дарэчы, на грамадскіх пачатках адрэдагаваў першы зборнік паэта "Магістраль", Г. Далідовіч, М. Чарняўскі, С. Рэп'ях, В. Ярац, Т. Мельчанка, Л. Возісава і іншыя. Вершы земляка цёпла, пранікнёна чыталі вучні мясцовай школы.

Вядомы ў Гомелі чалавек, былы генеральны дырэктар вытворчага аб'яднання "Гомсельмаш", а цяпер — генеральны дырэктар навукова-вытворчага аб'яднання "Машынабудаўнік", кандыдат тэхнічных навук Мікалай Іванавіч Афанасьёў прыгадаў:

— Нашы з Тольем хаты — насупраць. Сябравалі моцна, за адной партай сядзелі. А потым рашылі разам і далей вучыцца — паступаць у інстытут чыгуначнага транспарту. Анатолю хацеў падацца ў педагагічны, але дружба перамагла. Басанож прыйшлі на экзамены... Не верыцца, але гэта было. Нас прынялі. І мы, я ўпэўнены, інстытут не падаўлі. І ў тым, што мой сын Іван стаў членам Саюза пісьменнікаў, зараз працуе над доктарскай дысертацыяй, — безумоўна ж, вялікі ўплыў Анатоля.

Была адкрыта мемарыяльная дошка на хаце, у якой нарадзіўся і жыў, а потым часта вяртаўся сюды бы да гаючай крыніцы, Анатолю Грачанікаў.

Васіль ТКАЧОЎ, адказны сакратар Гомельскага абласнога аддзялення Саюза пісьменнікаў

"Я з табой, несмяротны народзе!.."

Помнік Еўдакіі Лось у Віцебску. Фота Аляксандра ХІТРОВА, БЕЛТА.

КРЫТЫКА
Л. Рублейская: "...Дык назавіце канкрэтныя прыклады пісьменнікаў-постмадэрністаў у нас, не ўцякайце ад адказу. Я — постмадэрністка? Леанід Дранько-Майсюк — постмадэрніст ці не?"
П. Васючэнка: "Калі трэба, дык будзеце."
(“Палёт філасофскага голуба”. “Літаратура і мастацтва”, 3 студзеня 1997 г.)

Апошнім часам творчасць Алеся Разанава даволі часта згадваюць у звязку з праслаўным постмадэрнізмам. Прычым прыналежнасць паэта да постмадэрнізму многімі лічыцца несумненнай. Такія меркаванні мне даводзілася чуць на навуковых канферэнцыях, у працэсе дыскусій на прадмет новых тэндэнцый у беларускай літаратуры, ад студэнтаў,

"Паэзія творыцца па адкрыцці..."

ТВОРЧАСЦЬ АЛЕСЯ РАЗАНАВА
Ў КАНТЭКСТЕ ПОСТМАДЭРНІСЦКАЙ ЭСТЭТЫКІ

якім падчас лекцый адпаведныя інтэрпрэтацыі разанаўскай паэзіі прапаноўваюцца як аксіёматычныя. Пагаджаючыся з тым, што творчасць А. Разанава сапраўды мае кропкі судакранання з постмадэрнізмам (зрэшты, а што з постмадэрнізмам не судакранаецца? Ці з чым не судакранаецца ён? І, нарэшце, з чым не судакранаецца творчасць А. Разанава?), паспрабуем, аднак, наказаць, што ў яго пракрустава ложа яна не толькі не ўкладваецца, а па шэрагу сутнасных філасофска-эстэтычных параметраў яму нават супрацьстаіць.

Пачнім з таго, што ў паняццым апарате постмадэрністаў важнае, калі не найважнейшае месца займаюць катэгорыі тэксту і знака. Свядомасць чалавека ёсць тэкст, дакладней — сукупнасць тэкстаў, што склалі змест культуры ў яе асабліва істотных момантах. У рэшце рэшт, уесь свет ёсць тэкст, і адзіная канкрэтная рэч, з якой яны згодныя лічыцца і наогул мець справу, — гэта тэкст, усеўладны і ўсеабдымны, а адзіны аўтарытэт, які не падвяргаецца постмадэрністамі сумненню, гэта "аўтарытэт пісьма". Пры гэтым, паводле постмадэрністаў, няма неабходнасці суадносіць пэўны тэкст з рэчаіснасцю, куды больш важна пацвердзіць яго аўтарытэт інтэртэкстуальна, інакш кажучы — праз іншыя аўтарытэты тэксты, навунасць якіх у новым тэксце рэалізуецца праз суцэльныя рэмінісцэнцыі, алюзіі, спасылкі, адным словам — праз гіпертэсты. Ад тэкста, а не ад рэчаіснасці (як рэаліці) і не ад уласнага, суб'ектыўнага яе бачання, ад мастакоўскага "я" (як авангардыст) постмадэрніст адштурхоўваецца, тэкст для яго — крыніца праблем, сюжэтаў, персанажаў, прасторавага і часавага атачэння для іх.

Катэгорыі тэксту, знака, слова часта сустракаюцца і ў А. Разанава — акалічнасць, якая, сапраўды, можа пасунуць нашае асэнсаванне яго паэзіі ў бок постмадэрнізму. Між тым зместавае напаўненне гэтых катэгорый у А. Разанава часта адрознае ад постмадэрнісцкага ці прама адваротнае яму. Для беларускага паэта непрымальны зварот да ўжо занадта і толькі да яго, якому б рэканструаванню або дэканструаванню яно ні падвяргалася: гэта можа пацягнуць за сабой другаснасць, імітацыю. Паказальны ў гэтым сэнсе зномы А. Разанава: "Творчасць — сустрэча з невядомым. Як толькі невядомае змяняецца вядомым, яна немінуча ператвараецца ў імітацыю"; "Паэзія траціцца, калі творыцца па аналогіі, па традыцыі, па майстэрстве — з матэрыял вядомай (а менавіта з "матэрыял вядомай", з культурнай спадчыны будуюць свае творы постмадэрністы. — Е. Л.), і адраджаецца, калі з невядомай: па адкрыцці, па невыказнасці, па немагчымасці"; "Сфера паэта не сфера слова, дзе ўпэўнена сябе пачуваюць прамоўцы і вершаліцы, а сфера, дзе слова яшчэ не зацвярдзела ў значэнні (інакш кажучы, знакам не стала! — Е. Л.) і ўяўляе першасную матэрыю, падобную магме".

Як і ў постмадэрністаў, прадметам асэнсавання ў А. Разанава часта становяцца катэгорыі спадчыны, традыцыі, аднак і тут ўяўляюцца канцэптуальныя разыходжанні; палроству кажучы, у А. Разанава і постмадэрністаў мэты звароту да гэтых катэгорый у большасці выпадкаў розныя. "Дзіўна, але часта паставы нашых папярэднікаў нам бачацца лепш, выразней, чым паставы сучаснікаў", — заўважае А. Разанаў у адным са зномаў.

І паэт дэкларуе неабходнасць сцвердзіць спадчыну ў якасці рэальнага, а не ўмоўнага фактара культурнага жыцця і фактара свядомасці праз яе знаходжанне "не толькі там, але і тут... у вертыкалі пастаяннага дыялогу з наступнымі пакаленнямі". І не толькі дэкларуе, а і рэалізуе — праз творы, прысвечаныя Кастусю Каліноўскаму, Ефрасінні Палацкай, Усяславу Чарадзею, праз своеасаблівую ўзнаўленні — жанравую форму, прызначаную рэстаўраваць тэксты старажытных аўтараў сродкамі сучаснай беларускай мовы (такія ўзнаўленні Кірылы Тураўскага, Францішка Скарыны, Мясцяця Смяціцкага, Васіля Цяпінскага і іншых увойдуць, паводле аўтара, у яго новую кнігу "Рэчаіснасць"), праз пераклады з замежных моў. Такімі шляхамі здзяйсняецца дыялог паміж спадчынай, сучасным быццём і асобай аўтара-па-

срэдніка; спадчына — і ў сваіх канкрэтных праявах, постацях і тэкстах, і ў сваёй аталагічнай сукупнасці — актывізуе, выходзіць нацыянальна-гістарычную свядомасць народа, спрыяе яго самаідэнтыфікацыі. У той жа час для постмадэрністаў спадчына — адзіны і дастатковы будаўнічы матэрыял для стварэння новай тэкстуры, гэта звананага "фрагментаванага дыскурсу", сутнасць якога — у сцвярджанні свету як хаосу, пазбаўленага каштоўнасных арыенціраў, іерархічна неўпарадкаванага, іначай кажучы — фрагментарнага. Для постмадэрністаў "ужо ўсё напісана", і застаецца гэтым "напісаным" толькі распраджацца, разбураць і камбінаваць закладзеныя культурнай свядомасцю здабыткі папярэднікаў.

Яшчэ адна вызначальная якасць (у параўнанні з літаратурным постмадэрнізмам) твораў А. Разанава — іх асобнасць, якая суправаджаецца метафізічнасцю, аскульнай інтуітыўнасцю, своеасаблівай эсклузіўнасцю — у процівагу постмадэрнісцкай прагматычнасці, рацыянальнасці. Апошняе ўласцівасць мастацтва постмадэрністаў у такой ступені, што яго часта параўноўваюць з рацыяналізмам XVIII ст. Па сутнасці, постмадэрнізм адлюстроўвае драму немагчымасці або, у кожным разе, праблематычнасці раскрыцця індывідуальнасці, вызвання асобы, чалавека адзінакавага, непаўторнага, а не чалавека — знака, следа, іерогліфа. Адсутнасць асобнага пачатку ў постмадэрнісцкіх творах, бадай, у значнай меры тлумачыцца страхай, у пэўным сэнсе, аўтара (персанажа, герой быў надзейна пахаваны яшчэ авангардыстамі), што стаўся зараз аўтарам эмпірычным і можа разглядацца як адзін са шматлікіх інтэрпрэтатараў ужо добра вядомых калізій. Ён пазбаўлены ўсялякіх прывілеяў на "свой" тэкст, бо тэкст гэты ўяўляе сабой цытатаю іншых тэкстаў і таму цяпер ён такі ж яго, і ўсіх астатніх. Нехта дасціпна параўнаў постмадэрнісцкі тэкст з пікніком, на які кожны нясе што мае: сваю эрудыцыю, сваю рэцэпцыю, свой досвед, свой сэнс. А персанаж, які ён ні быў, тым не менш дэтэрмінаваны прыналежнасцю да тэксту-першакрыніцы; і як бы гэты персанаж ні дзейнічаў — паводле тых або іншых нормаў, прадвызначэнняў, правілаў ці насуперак ім, усё роўна гэта дзейні, учынік "з улікам" — таго, што ўжо было. Адсюль уражанне, як гаворыць украінскі літаратуразнаўца Д. Затонскі, "нават не эксперыменту, а вылепленай з кніжнай эрудыцыі шматпаўраховай метафары". Такое ўражанне сапраўды пакідаюць, напрыклад, вершы вялікага аргенцінца Хорхе Луіса Борхеса (не кажучы ўжо пра яго эсе і апаўданаці, а тым больш раманы італьянца Умбэрта Эка, аргенцінцаў Хулія Картасара і Абеля Посэ, сербскага пісьменніка Міларада Павіча, драмы англічаніна Тома Стопарда і інш.).

Што ж паэзіі А. Разанава, дык асобнасць пачатак у ёй дужа адчувальны, многія ж творы — пазмы, вершы, мініяцюры — пакідаюць уражанне ці не медытацыйнасці. Сам паэт неаднойчы гаворыў, што творчасць немагчыма толькі на грунце ведання, умення, без гатоўнасці творцы ўвасабляць "тое, што яшчэ ў няведанні і прадслова", што "жыва творыцца", "духа-творыцца". "Не, паэзія не хлеб надзённы, але — наддзённы", "яна адбываецца на сутыку сэрца і смалі", і каб вобразы і тэмбы з абсягаў рэчаіснасці (а не з абсягаў класічных тэкстаў! — Е. Л.) "аб'яві-

ліся" ў мастакоўскай фантазіі, "згусціліся" ў твор, "мастак мусіць зрабіцца для іх безбаронным і ўсепрымальным". І ўжо нешта зусім адваротнае постмадэрнісцкай канцэпцыі творчасці чытаем ва ўсё той жа, і вышэй цытаванай, кнізе А. Разанава "Паляванне ў райскай даліне": "Умельства мае справу з дрывамі, творчасць — з агнём". "Вытворчасць тым і адрозніваецца ад творчасці, што яна спараджае структуры, памяшканні, пабудовы (лабірынты, адным словам. — Е. Л.) — неасвечанае".

Найважнейшай рысай постмадэрнісцкіх твораў з'яўляецца шматуроўнавая жанравая арганізацыя кожнага з іх, што лучыць у сабе элітарнасць і масавасць, філасофскую насычанасць і займальнасць, навуковасць і мастацкасць, выклік усякім клішэ і адначасова поліфанію стыляў, школ і напрамкаў — ад структуралізму і псіхааналізу да семіётыкі і комплекснай культуралогіі. Можна спаслацца, у прыватнасці, на вершы і мініяцюры ўсё таго ж Борхеса, у мастацкай тканцы якіх, адпаведна аўтарскай філасофіі рэха; засведчыліся, здаецца, усе бібліятэкі свету.

Безумоўна, ёсць і ў А. Разанава творы, жанравыя формы якіх нельга звесці да нейкай адной дэфініцыі, напрыклад — пазмы, што ўвайшлі ў кнігу "Паляванне ў райскай даліне". "Паэму пагашаных лостэрак", "Паэму парушанай мяжы", "Паэму чырвоных вярвоак" можна вызначыць і як лірычныя споведзі, і як філасофскія пазмы, і як своеасаблівыя антыутопіі. Трэба, аднак, улічваць, што жанравыя цяжкавызначальнасць — наогул характэрная рыса літаратуры XX ст. Акрамя таго, і гэта ці не галоўнае, калі постмадэрністы рознымі спосабамі наўмысна, як эстэтычны прыціп, пракамоўваюць прысутнасць у сваіх творах разнастайных жанравых форм, ілюструючы немагчымасць цэласнасці чаго б то ні было — жывога чалавека і літаратурнага персанажа (тым больш — фрагментаванага), жанру і стылю, дык у А. Разанава заўсёды захоўваецца цэласнасць твора, арганічнасць. Вядомы нямецкі даследчык Вольфганг Вельш, напрыклад, канстатуе: "Постмадэрнізм пачынаецца там, дзе канчаецца цэлае. А таму паўсюль, дзе назіраюцца спробы рэтаталізацыі, постмадэрнізм — у апазіцыі... Постмадэрні радыкальна плюралістычны, і не з-за павярхоўнасці падыходу ці аб'якавасці, але дзякуючы ўсведамленню бяспрэчнай каштоўнасці розных канцэпцый і праектаў. Бачанне постмадэрна — бачанне плюралістычнае. Вось чаму літаратура... хоча задаволіць усемагчымыя чаканні адначасова". Іншымі словамі, постмадэрнісцкія творы маюць характар, у пэўным сэнсе, эклектычны, што ніяк не стасуецца ні з пэмамі, ні з мініяцюрамі А. Разанава, у тым ліку ўзнікшымі на сумежжы розных жанраў, — вершаказамі, зномамі ці, напрыклад, версэтамі, якія, паводле слухнага меркавання У. Конана, адбыліся "на сумежжы верша, празаічнай мініяцюры і філасофскага афарызму шляхам паступовага ўзмацнення асацыятыўнасці і сімвалічнасці, з аднаго боку, і рэдукцыі пэтычнай напеўнасці, з другога". Па вялікім рахунку, зтымалагічныя росшукі ў сферы ці не кожнай сучаснай жанравай формы непазбежна прывядуць да яе шматкаранёвасці, якая, аднак, далёка ад постмадэрнісцкага прыціпу множнасці, калекцыі, спісу, мантажу, гібрыднасці як выніку збіральнасці сучаснага мастацтва, неабходнасці абвешчанага постмадэрністамі рэвізіі ўсіх асепкаў папярэдняга культурнага свету. У паэзіі А. Разанава, наадварот, ёсць пошук, прага, сцвярджанне цэласнасці чалавека, свету, твора.

Постмадэрнісцкая свядомасць аперыруе, як вядома, шматлікімі антытэзамі (іх сукупнасць самі постмадэрністы часам вызначаюць як "культурную матрыцу аксіялагічных апазіцый"), голас-пісьмо, рэальнасць-адлюстраванне, рэч-знак, ісіціна-падман, сутнасць-абалонка, твар-маска... Менавіта другая складовая кожнай апазіцыі ўяўляецца постмадэрністам больш значнай; пісьмо, напрыклад, аддаецца перавага над жывой мовай, знаку — над рэчу і г. д. Творы А. Разанава таксама часта будуцца на зместава-структурнай дыхатоміі, на антыноміі, але для яго значна важнейшыя, на мой погляд, самі з'явы, рэчы, людзі, чым іх адбіткі ды маскі.

Чым сапраўды А. Разанаў падобны да постмадэрністаў, дык гэта гульнявым прыціпам, адным са стрыжнявых у яго мастацкай сістэме. Постмадэрністы, праўда, займаюцца дэканструкцыяй найперш сюжэтаў, матываў, вобразаў; хаатычны, алагічны — або "дэцэнтрыраваны" — свет, неўпарадкаваны ў іерархічных адносінах (такое светаўспрыманне атрымала назву "постмадэрнісцкай пачуццёвасці"), калі і можа быць адэкватна адлюстраваны, дык якраз праз гульні з культурнымі знакамі. У А. Разанава разуменне мастацкай гульні некалькі іншае: "Верш істотны не сваімі ідэямі альбо метафарамамі, а тым, што ад аўтара нібы і не залежыць. Так, верш — гульня, але гульня, у

якой згаджаюцца ўдзельнічаць сутнасці". У постмадэрністаў гульня заўсёды суправаджаецца карнавалізацыяй, клаунадай, травесційным зніжэннем, "заямленнем" герояў і калізій, іх парадзіраваннем, пераважчэннем. Хто чытаў постмадэрнісцкія тэксты, той не мог не вынесці ўражання гэтай усюдыйнай, усепаганічнай іроніі. Гэта "памінкі па літаратуры, але памінкі вясёлыя", заўважыў расійскі літаратуразнаўца М. Анастасьеў. Часта іронія пачынае біць прама цераз край праз наўмыснае парадыйнае сутыкненне ў новым творы некалькіх стыляў, некалькіх ужо вядомых тэкстаў ("тэкстуальных светаў"), — прычым, што атрымаў назву "пастыш" (ад італ. pasticcio — літаральна "паштэт"; опера, якая складаецца з фрагментаў розных іншых опер, сумесь, папуры). Парадыйна-іранічна сутыкаюцца розначасовыя падзеі і асобы, і гэта свядома ўстаноўка, адзін з асноўных "модусаў" постмадэрнісцкай творчасці. Анахронізмы і парадоксы часам прымаюць у постмадэрністаў нябачны маштабы. У той жа час творам А. Разанавы ўласціва ніяк не гульліва-смахава, а цалкам іншая атмосфера: разважліва-філасофская, драматычная або трагічная.

У пэўнай ступені іранічным "модусам" абумоўлена адсутнасць у постмадэрністаў усякіх міфалагем; калі яны і выкарыстоўваюць метаапавед, дык, зноў жа, адно з мэтай яго парадзіравання, дэманстрацыі яго бяссэнсавасці. Паззія ж А. Разанавы насычана міфалагэмамі; іх першакрыніцы самыя розныя — ад нацыянальнай гісторыі, фальклору да ўсходняй культуры.

Прысутнасць элементаў апошняй, дарэчы, у нейкай меры таксама нібыта збліжае разанавую паззію з постмадэрнізмам. Як вядома, постмадэрністам надзвычай уласцівы разгорнуты аўтакаментарыі, самарэфлексіі, рознага роду "нататкі на палях". Даследчыкі лічаць, што гэты філасофска-літаратуразнаўчы прынцып постмадэрністаў, асабліва тэарэтыкаў, склаўся якраз пад уплывам усходняга інтуітыўнага, перадусім такіх яго разнавіднасцяў, як дзэн-будызм і даасізм. А. Разанавы таксама, відавочна, цікавіўся і цікавіцца ўсходняй філасофіяй і культурай, аб чым сведчаць яго шматлікія інвектывы, перазовы яго твораў (найперш пункціраў) з усходнімі танка і хоку, яго пераклады на беларускую мову хайку японскага паэта XVII ст. Мацуа Басэ. Цяжка рабіць высновы, у якой ступені разанавыя сімваліка генерывана ўсходняй, аднак перазовы паміж імі досыць істотныя і заслугоўваюць спецыяльнага аналізу. Звернем толькі ўвагу на найўнашчы і ў А. Разанавы самарэфлексіі; найперш гэта зномы, якія напачатку такой назывы не мелі, "ішлі як нататкі, нават як філасофемы і друкаваліся ў такой сваёй іпастасі з канца 70-х гг.", і толькі пазней, паводле інтэрв'ю паэта ("Я — той, хто шлях і хто па ім ідзе...", "Літаратура і мастацтва", 13 кастрычніка 1995 г.), з'явілася адчуванне, што ўсё ж такі яны прыналежаць не толькі філасофіі, не толькі крытыцы, не толькі літаратуразнаўству (аднак і ім! — Е. Л.), але і паззіі", і зномы аказаліся далучанымі да ўласна паэтычных твораў. Нават найменні філасофска-эстэтычна-паэтычных рэфлексій А. Разанавы на дзіва сугучныя з постмадэрнісцкай эсэістыкай: "Медытацыі наўзбоч "Шляху-360" ("Вобраз-81", Мн., 1981), "Нататкі на дубовых лістах" ("Вобраз-83", Мн., 1983), "Лісткі запісных кніжак" ("Беларусь", 1988, NN 9—10) і да т.п. Уяўляючы цікавасць у гэтым сэнсе і разанавыя маргіналіі-прачтанні вершаў Надзеі Артымовіч, таксама своеасаблівыя "нататкі на палях", прызначаны адчыніць "дзверы" ў дастаткова герметычную прастору чужых твораў.

З другога боку, сама па сабе наўнашчы такога "суправаджальнага" аспекту ў творчасці А. Разанавы — яшчэ не сведчанне прыналежнасці апошняй да постмадэрнізму: гісторыя сусветнай літаратуры, з беларускай уключна, у розны час зведала шмат аўтараў, якія аднолькава вялікую ўвагу надавалі і ўласна мастацкай творчасці, і асэнсаванню яе філасофска-эстэтычнай сутнасці. Больш таго, як мы ўжо мелі магчымасць пераканацца, змест тых жа зномаў далёка не адпавядае зместу постмадэрнісцкіх маніфестаў рознага кшталту.

І яшчэ адно істотнае адрозненне разанавы творчасці ад постмадэрнізму: у ёй і блізка нічога няма ні ад тэматыкі, ні ад тэхнікі гэтак званай "масавай" літаратуры, у той час як постмадэрністы аднолькава разлічваюцца і на эрудытаў, і на звычайнага шырскага чытача. Гэта адзін з прынцыпаў постмадэрністаў — "перасякаць межы, засыпаць равы", паводле аднаго з тэарэтыкаў постмадэрнізму Леслі Фідлера.

Такім чынам, нават сціплы аналіз твораў А. Разанавы ў кантэксце постмадэрнісцкай эстэтыкі сведчыць аб відавочных разыходжаннях з ёю беларускага паэта, аб спрынасці інтэрпрэтацыі яго паззіі як постмадэрнісцкай.

Ева ЛЯВОНАВА

У адным з нумароў "ЛіМа" Адам Глобус быў названы **Аляскай Кучаравой "прааркам з дрэннымі манерамі"** за кнігу навед "Дамавікамэрон". Сапраўды, кніга выклікае неадназначную рэакцыю ў яе чытачоў. Цікавую рэакцыю на гэты твор напісаў Валянцін Акудовіч: "Вызначышы ў героі за сутнасць яго агрэсіўную сексуальнасць, Адам Глобус вярнуў у кантэксце беларускай літаратуры мужчыну (а можа, дакладней было б сказаць, што ён стварыў прэцэдэнт мужчыны ў беларускай літаратуры, бо ці быў увагуле ў нашай вечна румзаючай паззіі й прозе мужчына?) Сам аўтар кажа, што яму хацелася, каб у беларускай літаратуры была хоць адна кніга, якую трэба хаваць ад дзяцей".

А. Глобус на гэта заўважае:

— Кнігу "Дамавікамэрон" я пісаў выключна для сваёй жонкі, ёй гэтыя навелы падабаюцца... Што ж датычыцца дзяцей, дык ад іх нешта хаваць не мае сэнсу: яны ўжо дарослыя. Нядаўна "Дамавікамэрон" перавыдаўся на польскай мове, прычым навед там значна больш, чым у першай кніжцы... Наогул, гэтыя гісторыі ўсё яшчэ пішуцца. Што да мужчыны — "эгістычна-жорсткага,

прагматычна-бязлітаснага, сексуальна-нахабнага", дык жанчынам такія падабаюцца болей...

Не думаю, што такі адказ задаволіць усіх чытачоў "Дамавікамэрона", усіх тых, хто шукае ў творы "падводную плыню", але ж...

Што датычыцца А. Глобуса, дык ён любіць крытыкаваць у прэсе вялікіх асоб — Пушкіна, Ніцше, Ван Гога і сучаснікаў (за што яму калі-нікалі не падаюць рукі абражаныя творцы).

Праўда, сам Уладзімір Вячаслававіч ставіцца да гэтага спакойна:

— У крытычных артыкулах, напісаных у газету, я разважаю пра творчасць, а не пра асобу. Я крытыкую канкрэтную кніжку Брыля ці канкрэтнае выказванне Дударова. Успомніце, як Блок аднойчы сказаў, што ў Буніна ёсць толькі адзін верш "Хрыстос", ды і той кепскі. Вы ўяўляеце, каб у нас хоць адзін паэт пра другога так казаў? І калі ўзяць велічыню Блока і велічыню Буніна: адзін — лепшы паэт XX стагоддзя, які пісаў па-руску і другі — паэт, лаўрэат Нобелеўскай прэміі... Так што ў нас ёсць яшчэ вялікі запас.

Адам ГЛОБУС:

"Дамавікамэрон" я пісаў для жонкі"

— Уладзімір Вячаслававіч, хто для вас сёння з'яўляецца велічынёй XX стагоддзя з беларускіх пісьменнікаў?

— Ну, для мяне гэта Багдановіч, ён — велічыня XX стагоддзя і арыенцір на сёння. Каго я люблю чытаць і перачытваць? Багдановіча, Гарэцкага... Калі гаварыць пра сучаснікаў, дык, на шчасце, у Беларусі з канца 80-х гадоў пачаў стварацца новы кантэксце беларускай культуры, цалкам новы. Гэта кантэксце майго пакалення, маіх сяброў... І адпаведна мяне цікавіць калектыў "Нашае Нівы", творцы з "Нівы" беластоцкай, філосафы, якія робяць часопіс "Фрагменты". Мяне цікавіць маладыя літаратары, перспектыва і класічная рэтраспекцыя. Але мяне не цікавіць беларуская савецкая літаратура.

— ...Якую стваралі многія пісьменнікі, у тым ліку і ваш бацька?

— Я не лічу, што бацька пісаў узоры сацыялістычнага рэалізму. Не. А пакаленне шасцідзясятнікаў, да якога належыць бацька, Наўроцкі, Стральцоў, Кудравец, Караткевіч, я вельмі люблю, менавіта за творчасць. Але не люблю літаратуру 50-х, яе чытаць не магу.

— Як вы лічаце, бацька моцна дапамог вам у жыцці?

— Так, і маці...

— А ў літаратуры?..

— Канешне. Маці — бібліятэкар, дазваляла затрымаць дома кніжку, каб я мог спакойна перачытаць яе два-тры разы... Я мог паказаць свае апавяданні бацьку, а вершы — Караткевічу ці Стральцоў. Мог заўсёды пагаварыць з імі аб тым, што атрымалася, а што — не, што можна друкаваць, а што — нельга, і як сябе паводзіць у такой сітуацыі.

— Вашы дзеці таксама прыходзяць у літаратуру?

— Сын працуе ў маім выдавецтве, зараз ён падрыхтаваў да друку вялікі англа-рускі слоўнік на 100 тысяч слоў.

— Уладзімір Вячаслававіч, вы б хацелі вярнуцца ў вялікае мастацтва, занаўта жывалісам?

— Не. Адбылася пераацэнка каштоўнасцяў не толькі ў літаратуры і палітыцы... Самае галоўнае, што адбылося ў выўлечым мастацтве, — карціна страціла значэнне культурнай рэчы. Зараз атрымліваецца, што любы чалавек з сярэдняй адукацыяй, які малюе

пэндзілікам Ісуса Хрыста, думае, што ўжо робіць культурную рэч. Страцілася значэнне інтэлекта і адукацыі ў жывалісе.

— Вам не здаецца, быццам тое ж самае адбываецца і наогул у жыцці?

— Не. Тут мы гаворым канкрэтна пра жывалісе. Бо ёсць жа яшчэ і камп'ютэрная графіка, тэлебачанне, інтэрнет, ёсць і іншыя віды занятку, дзе інтэлект больш запатрабаваны, чым у жывалісе... Раней было забаронена гаварыць, а тым больш друкаваць праўду, на тэлебачанні забаранялі здымаць эротыку, разважаць пра рэлігію. А пісаць карціны ніхто не мог забараніць. Тады я працаваў у камісійнай краме і рабіў шылдачкі: "Крама працуе з 10 і да 18". У мяне заставаўся вольны час — і я маляваў свае карціны. Зрэшты, і яно асноўнае, я не хацеў бы ператвараць свае заняткі маляваннем і літаратурай у бізнес.

— Дарэчы, у вас на гэты конт ёсць добрае выказванне: "На ўласную працу, зробленую толькі дзеля заробку, глядзець цяжка. На што вы пагаджаецеся "дзеля заробку"?"

— У мяне ёсць яшчэ пэўныя арганізацыйныя здольнасці, я магу арганізаваць выдавецтва, арганізаваць падрыхтоўку 100-томніка класікаў філасофскай думкі для расійскага кнігагандлю... Вось — першая кніжка ўжо выйшла, гэта Шапэнгаўэр... Зараз я працую ў маленькім кааператыве, які называецца "Літаратура".

— Цікава гучыць — кааператыву "Літаратура"!.. Дарэчы, калісьці вяліся размовы, быццам Глобус аб'явіў падпіску на новую газету, грошы сабраў, а газету так і не выдаў...

— Не, было не так. Мы абвясцілі падпіску на адзіны ў СССР часопіс — "АВС Детектив". Сапраўды, грошы сабралі і выдалі часопіс з раманам "Заўсёды светла каля турэмных муроў". Ён выйшаў накладам у 365 тысяч. А потым перавыдалі гэты раман у розных выдавецтвах пад рознымі псеўданімамі, і ён развішоўся па Расіі больш чым паўмільённым накладам.

— Дарэчы, чаму вы сталі падпісвацца — Глобус?

— Гэта прозвішча маці. Яна — Ніна Уладзіміраўна Глёбус.

— Раней неяк вы пісалі, што ўсё жыццё

хацелі знайсці свой дом, але яго ніколі ў вас не было...

— Слова "дом" мае для мяне безліч прачытанняў: адсюль і "Дамавікамэрон", адсюль і "дамавік", тут і "дамавіна"...

— Адсюль і закапаны аўтобус? Вы ж пісалі: "Я нават марыў закапаць у лесе аўтобус і ў ім жыць. Хай у лесе, хай пад зямлёю, хай не дом, а аўтобус, але ж асобны і мой".

— І закапаны аўтобус таксама. Абсалютна нармальна, што чалавек, які нават мае ўласны дом, шукае дом лепшы, ідэальны... Касмічны карабель — гэта ж таксама дом.

— Скажыце, Уладзімір Вячаслававіч, адкуль у вас такая цікавасць да смерці? Шмат вершаў на гэтую тэму...

— На сённяшні дзень такой цікавасці няма. Так, яна была. У юначыя рамантычныя гады хочацца займацца маргінальнымі з'явамі на грані жыцця і смерці. Але пасля таго, як я пабываў у Егіпце ў пірамідах вялікіх фараонаў і перахварэў на адну з разнавіднасцяў воспы, цікавасць да смерці знікла.

— Таму што смерць аказалася рэальнай?

— Не, таму што там, за гэтым светам, нічога няма...

Інтэрв'ю правяла Раіса МШАР

УГОЛКІ

Не кожнаму столькі ўдаецца...

Сёння шырока вядома цудоўная паэма Міколы Гусоўскага "Песня пра зубра", паэтычны пераклад якой упершыню зроблены і апублікаваны Якавам Ільчом Парэцкім сумесна з Язэпам Семіяном, у 1966 годзе.

Вывучаючы фонды рэдкай кнігі Бібліятэкі імя У. І. Леніна ў Маскве, Я. Парэцкі знайшоў старажытнюю кнігу на лацінскай мове, аўтар якой быў малавядомы. Беражліва і старанна расшыфроўваў ён радок за радком твор, напісаны гекзаметрам. Гэта была тытанічная праца, але даследчыка натхняў талент аўтара паэмы М. Гусоўскага — далёкага продка, які свае думкі і пачуцці выказаў лацінскаю моваю, якой у той час шырока карысталіся дзеячы навукі і культуры ў Заходняй Еўропе. Зыходзячы з арыгінальных тэкстаў, творчасць выдатнага дзеяча беларускай культуры эпохі Адраджэння, паэта-лацініста Я. Парэцкі даследаваў у кнізе "Мікола Гусоўскі" (1984).

Кірункі навуковай дзейнасці Я. Парэцкага — культура Беларусі 16—18 стагоддзяў, старажытныя мовы, творчасць паэтаў-лаціністаў.

Ён аўтар манаграфічных даследаванняў "Сьмон Будны", "Саламон Рысінскі", "Міхал Карыцкі", "Ян Вісліцкі".

У аддзелах рэдкіх кніг бібліятэк Санкт-Пецярбурга, Львова, Вільні, Кракава Я. Парэцкі выявіў і пераклаў з лацінскай і польскай моў творы С. Буднага, Я. Вісліцкага, С. Рысінскага, М. Карыцкага, С. Ягадзінскага і іншых.

Нарадзіўся Якаў Ільч 29 верасня 1913 года ў Кенігсбергу (цяпер Калінінград) у сям'і служачых. У 1932 годзе скончыў Лідскую гімназію, затым вучыўся на хімічным факультэце Віленскага ўніверсітэта. Вайна застала ў Беластоку, дзе Я. Парэцкі працаваў настаўнікам сямігадовай школы. Быў эвакуіраваны ў Башкірскую АССР, працаваў настаўнікам фізікі і ў сярэдняй школе. У час вайны бацька Я. Парэцкага былі расстраляны ў Шчучыне фашысцкімі захопнікамі.

У 1944 г. Я. Парэцкі вярнуўся на Беларусь і працаваў выкладчыкам Мінскага педагагічнага інстытута імя М. Горкага (1944—1948 г.), які скончыў экстрэмам у 1948 г. Потым выкладаў

лацінскую мову ў Мінскім педінстытуце замежных моў. У 1992 годзе тут выданы дыплом, у якім напісана: "Вучоная рада нашага Інстытута лічыць, што калега Якаў Ільч Парэцкі — спрактыкаваны і дасведчаны, шануюны майстра, выдатны настаўнік настаўнікаў, славеты даследчык — заслугоўвае звання прафесар Honoris causa Мінскага інстытута замежных моў".

Я. Парэцкі быў дапытлівым даследчыкам, працаваў не шкадуючы сіл і часу. Ён так і памёр 13 лістапада 1992 г. за пісьмовым сталом. Неапублікаванай засталася яго апошняя праца "Моўны падзвіг Скарыны". Як гаварыў сам Якаў Ільч, матэрыялу ў яго назапашана яшчэ на адно жыццё. Але і тое, што ён паспеў зрабіць, не кожнаму ўдаецца. Я. Парэцкі значна ўзбагаціў скарбніцу беларускай культуры, адкрыў імяны таленавітых дзеячаў эпохі Адраджэння. Галоўнай мэтай яго жыцця было імкненне даказаць, што Беларусь па сваёй гісторыі і культурных традыцыях стаіць побач з вядучымі еўрапейскімі дзяржавамі.

Марыя ШАЎЛОЎСКАЯ

Славу таму паэту прысвячаецца...

Да 200-гадовага юбілею Адама Міцкевіча ў Цэнтральнай навуковай бібліятэцы імя Я. Коласа наладжана кніжна-ілюстрацыйная выстава. Экспазіцыю выстаўкі складаюць творы, выданыя аб творчым шляху, грамадскай дзейнасці, успаміны сучаснікаў. Так, наведвальнікі могуць азнаёміцца з 20-томным (у 10-ці кнігах) зборам твораў А. Міцкевіча, які выдадзены ў Варшаве ў 1929 г. Адзін з раздзелаў прысвечаны выдатнейшаму твору — паэме "Пан Тадэвуш" на польскай, беларускай, рускай мовах. Размешчаны побач выданне 1985 года (мастак В. Шаранговіч) і выданне 1908 года з адзнакай "Bielauskije Piesniary. T. II" і надпісам "Wa bielauskiju hutarku piegawiaranu Wincuk Marcinkiewicz". Прапануецца ўвазе кніжачка аднаго верша Адама Міцкевіча "Да Нёмна" ў перакладзе адзінаццаці беларускіх паэтаў.

Ёсць "старонка" аб родных мясцінах паэта — Наваградчыне, Вільні, дзе вучыўся ва ўніверсітэце, Туганавічах — месцы сустрэчы Адама Міцкевіча з Марыляй Верашчаквай.

Разнастайны і ілюстрацыйны матэрыял, які дэманструецца на выстаўцы. Рэпрадукцыя партрэта А. Міцкевіча мастака У. Пасюкевіча "Свіцязанская балада" стварае фон для лірыка-рамантычнага твора пад назвай "Свіцязанка" розных гадоў выдання і на некалькіх мовах.

Даследчыкі творчасці паэта — польскія, беларускія, расійскія, вучоныя іншых краін — паказваюць у сваіх працах ролю Адама Міцкевіча ў сусветнай літаратуры, асвятляюць розныя аспекты шматграннага таленту знакамітага паэта.

Выстава размешчана ў холе бібліятэкі. Пазнаёміцца з ёю могуць не толькі чытачы, але і ўсе, хто цікавіцца творчасцю і асобай А. Міцкевіча.

Тамара БРАІМ,

загадчыца аддзела абслугоўвання ЦНБ НАН Беларусі

"Беларускі гістарычны часопіс", N 3

Чарговы нумар штоквартальніка адкрываецца артыкулам А. Яноўскага "Першы рэктар Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта", у якім расказваецца пра вядомага вучонага, арганізатара навукі на Беларусі У. Піцэту. Л. Лыч ("Вытокі беларускай нацыянальнай ідэі") разглядае гісторыю зараджэння і станаўлення беларускай нацыянальнай ідэі. На думку аўтара, асноўны ўклад у фарміраванне яе ўнеслі беларускія народнікі, аўтары і супрацоўнікі часопіса "Гоман". Па сутнасці працягам гэтай гаворкі з'яўляецца артыкул М. Смяжкова "Нацыянальная ідэя беларусаў у XX ст. (гістарыяграфічны аналіз праблемы)". У артыкуле Н. Глушаковай "Знешнепалітычныя арыентацыі Беларускай партыі сацыялістаў-рэвалюцыянераў (1918—1924 гг.)" даследуюцца знешнепалітычныя аспекты дзейнасці партыі беларускіх эсэраў і рэалізацыі ідэі незалежнага нацыянальна-дзяржаўнага развіцця краіны. Цікавая праблема закранаецца ў артыкуле А. Жытко "Нацыянальны склад дваранства Беларусі 1861—1914 гг." Не пройдуць незаўважанымі і такія публікацыі, як "Заходняя Беларусь: да пытання тэрыторыі і насельніцтва" Я.-Е. Мілеўскага, "Галоўная і меншая канцылярны Вялікага княства Літоўскага ў XVI ст." А. Рыбакова, "Брэсцкі кадэцкі корпус" С. Куль-Сяльвестравай, "Беларускія школы на Смаленшчыне" А. Корсака, "Антычныя багаці Брэста і яго наваколля" Л. Побаля, "Кавалеры ордэнаў Рэчы Паспалітай і Вялікага княства Літоўскага" Д. Карпівіча, "Дзяржаўная літаратурная палітыка ў БССР у 20-ыя гг." Н. Пурывавай, "Прававыя і палітычныя погляды Георгія Каніскага" А. Ляскова і іншыя.

Права дзецям... на права

Добрую ініцыятыву правялі прадстаўніцтва ААН у Беларусі. Разуменчы, што грамадства можа быць па-сапраўднаму дэмакратычным толькі ў тым выпадку, калі кожны чалавек будзе выразна ўсведамляць не толькі свае абавязкі, але і правы, тут вырашылі паклапаціцца аб дзецях, якія б маглі засвоіць для сябе гэтыя, такія важныя, а ў нечым і простыя, ісціны ўжо ў раннім узросце. А ў выніку з'явілася "Сусветная дэкларацыя правоў чалавека ў малюнках". Гэта не проста малюнкi, а коміксы, аўтарам якіх з'яўляецца мастак Ігар Ліпскі. Ён проста, даходліва, а галоўнае займаючы тлумачыць асноўныя палажэнні гэтага дакумента. Кніжка выйшла накладам у сто тысяч паасобнікаў, яе мяркуецца разаслаць у школы краіны.

ВІНШУЕМ!

Сёння вядомы паэт, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі Рэспублікі Беларусь і Літаратурнай прэміі імя Аркадзя Куляшова Сяргей Грахоўскі сустракае сваё 85-годдзе. Чалавек складанага лёсу, які зведаў жахі сталінскіх лагераў, Сяргей Іванавіч не растраціў душэўнай шчодрасці, цеплыні і на ўсё жыццё застаўся аптымістам. Светласцю інтанацый, жыццядайнасцю зместу вылучаюцца і яго паэтычныя кнігі, колькасць якіх ужо не адзін дзесятак. Да ўсяго С. Грахоўскі плённа працуе і ў галіне прозы. Шырокую вядомасць набыла яго аповесць "Рудабельская рэспубліка", а таксама творы, у якіх асэнсоўваецца час сталінізму. Выступае Сяргей Іванавіч і як публіцыст, перакладчык.

Віншуючы Сяргея Іванавіча з 85-годдзем, жадаючы яму здароўя і здароўя, прапануем увазе чытачоў "ЛіМа" яго новыя вершы.

Сяргей ГРАХОЎСКІ

Жнівеньскі збор

Я траціў усё без аглядакі,
Што ў вечных пакутах набыў,
І Богу выплочваў падаткі,
І тым, каго шчыра любіў.
Таму, хто агорк і абрыдзеў,
Адаў свой апошні рызман,
Бо ведаў: няпрошаны прыйдзе,
Каб зноўку увесці у зман.
Набытае ўсё да драбніцы
Гатовы і сёння аддаць,
Бо ўсё ж ад сквалыг не адбіцца,
І ўсё, што аддаў, не згадць.
Сабе ж не сабраў на абноў, —
Лепш зноскі свае данашу.
Збярог толькі вечную мову
І ледзьве жывую душу.

Пів Полісся вода залила...
Украінская песня

Дажджы размылі, затанілі
Палі, лугі і лазнякі.
Ілю, напэўна, падпалі
Апазіцыйныя "дзялікі".
Цяпер іх многа развлялося,
І мітусяцца кожны дзень,
А качкі плаваюць у просе,
Малоцяць шчупакі ячмень,
Ліні з язьмі водзяць гульбы,
Без рызык і без пагроз
Хаваюцца ў разорах бульбы
І грэцца лезуць пад пракос.
Ізноў Палессе стала морам,
Буслы не лётаюць сюды:
Заканчваецца жнівень горам,
Ідзе зіма, — чакай бяды.
Начальнікі ў запале спрэчкі
Не ведаюць, каго вініць,
Бо ўтаймаваць няможна рэчкі
І хмары чорныя спыніць.
Кантора лічыць і плакуе,
Што восенню аддасць зямля,
Але над ёй даўно пануе
Захмелены прарок Ілья.

Масты ў мінулае згарэлі
І ў заўтрае іх не відаць,
Жыццё ж разойдзе арэлі,
Якіх нікому не суняць.
Я пазіраю, як праз краты,
Што люты пераплаў знарок,
Хоць толькі ў тым і вінаваты,
Што не патрапіў крок у крок.
А колькі ўпала зорак з неба,
І колькі на Зямлі ўзышло,
Хоць асаблівае патрэбы
У іх ніколі не было.
Жыццё то плача, то смяецца:
Датлелі даўнія масты,
А сэрца? Сэрца не здаецца,

Хоць мой засек даўно пусты.
Я ж з першых крокаў
не лайдачыў —
Сам здабываў шурпаты хлеб.
Чаго я толькі не пабачыў?!
І як я толькі не аслеп?!

З нас кожны без вагання,
Як прагучыць загад,
Ахвотна на змаганне
Ішоў, як на парад.
Не страшылі нас кулі
У юнацкія гады,
І тых, што у Кабуле
Палеглі назаўжды.
З'яўляліся аматары
Усё рабіць як след,
І ў званні "ліквідатары"
Зніклі на той свет.
Мы ўдарнікамі зваліся
Ішлі ў забой і ў стэл —
Змагаліся, змагаліся
За вугаль і за хлеб,
Хоць часам ледзь трымаліся,
Але ішлі на бой.
А з кім жа мы змагаліся?
Няўжо з самім сабой?
Не жалюся, не каюся,
Што на сваёй зямлі
Усё жыццё змагаюся
А жыць няма калі.

Цябе ў раёне узнялі высока
Адзінаверцы і сябры,
А ты не строй з сябе прарока
І з пыхаю з людзьмі не гавары,
Не думай, што і ты пасланнік
Божы,

Што разумнейшых за цябе няма,
Што ты і статны, і прыгожы,
Калі Венера лаішчыца сама
І шчодра дорыць пацалункі,
А тэнар пахвалы табе яе,
Каб толькі заслужыць дарункі,
Нібыта ўласныя твае,
Каб толькі ліхаманка не затрэсла,
Каб толькі бляск часовы не зліняў.
Больш за цябе шануюць
служкі крэсла,
Якое ты сабе заваяваў.
Задумайся, што кажуць
і што чуоць
Гаротнікі ў адцаі і ў журбе,
Не служкі, што каля цябе шчыруюць,
А што нашчадкі скажуць пра цябе.

Незавяршаны верш — маладое віно
Без іскрыстага клёку і сілы,
А калі праз гады устаіцца яно,
Ад глытка праразаюцца крылы.
Калі ўсклепае само па сабе адшуміць,
Калі ў бутках і ў чанах астыне,
Не спяшайся лшчэ,
не каштуючы, піць,
Калі ўсё не сышло шумавінне.
Пах і колер, і смак вінароб давядзе,
І аддзячыць яму пры нагодзе,
Калі келіх у радасці або ў бядзе
На бяседу збярэ
і ў наступным стагоддзі.
Так і верш, калі ён, як віно, не даспеў
І здалася няўдача удачай,
Захлянецца патхненнем
і радасны спеў,
Бо у келіху — горкая чача.

Дабро адольвае у казках зло.
Маё жыццё — даўгія казкі.
Чаго ў ім толькі не было?
Былі завязкі і развязкі:
Завязвалі тугім вузлом,
Што не развязаеш і зубамі,
А я ішоў, ішоў на злом,

Нібы вярблюд з двума гарбамі
Чужую пошку нёс і нёс
Ці на пагрузку, ці разгрузку,
І ляўся калматы нёс,
Ды толькі не па-беларуску.
Ад страху часам я нямеў,
А даць не мог нікому здачы,
Бо нават голасу не меў
І выйсьця з патаемнай "дачы".
Завязвалі, развязвалі вузлы
Хоць на кароткія палёгкі,
А я не быў ніколі злы,
Хоць і не быў, як была, крохкі.
Матлялі з боку ў бок вятры,
Душу скаваў набраклы верад.
Я ведаў: "Вочы лепш пратры
І толькі пазірай наперад".
Як толькі мой датле каганец,
Складу свае ўсе абавязкі,
Бо набліжаецца канец
Вясёлае і страшнай казкі.

Трагедыі і драмы — на Зямлі.
Камедыі здараюцца таксама:
То ўсходзяць, то злітаюць каралі,
У акіяне гінуць караблі
Калі Бермудаў і калі В'етнама.

Галосыць дзеці: "Ма-ма! Ма-ма!" —
Паводка ў бездань іх нясе, нясе,
А то Зямлю Люцыфер затрасе,
Каб знікла ўсё і зніклі ўсе.
Відаць, і ў д'ябла —
цвёрдая праграма.

Па моры тлустая вясёлкавая пляма
Плыве, што нават чайкам
не ўзляець,
Кане апраменены мядзведзь,
І не канчаецца за драмай драма,
Калі і салавей развучаецца пець.

Бо з году ў год не перастаў кіпець
Крывавы вір у Грозным і ў Кабуле,
Што нават горы пачалі сівець,
Як танкі дагараць, засвішчуць кулі,
І бомбы сыплюцца, як град,

Але ніхто не лічыць болей страт:
"Вайны ж няма!"
Хоць не злічыць забітых,
Бо забівае брата брата,
А колькі невядомых і забытых
Салдат, жанчын і немаўлят!

Слязьмі заходзяцца каханьня і маці,
Ім свету Божы ад гора не відно,
А нехта баль спраўляе, і на свяце
П'е з асалодаю чырвонае віно
"За Перамогу!" Як і піў даўно...

Наш век пачаўся і сканае з горам;
Людзей паўлюдкі
ледзь не ўшчэнт звялі.
Ім страшна каляца
і прызнавацца сорам,
Бо лічаць Бога першым рэжысёрам
Трагедыі і камедыі на зямлі.

Таму на Бога ўсе грахі валі,
Бо ён лшчэ не перастарак,
Хоць і за нас яго душа баліць,
Аўтрапайкой руц дрыжыць агарак,
Гатовы, як Шэкспіраў
"Глобус" падпаліць...

Калі надыдзе мой апошні час,
Я памалуся за сябе і вас...

Мінуўшы паўстанак пад назваю "Сорак", гады панесліся з такой хуткасцю, нібы ты перасеў раптам з маруднага пушчанскага воза на звышгукавы лайнер.

Памежныя капцы існуюць не толькі на зямлі, ужо і ў небе даўно працэрчаны калідоры і межы, ужо і ў самой душы спрабуюць нешта размежаваць і абмежаваць.

Умеем ладзіць святы. Можам шпываваць любое, самае найшыкоўнае застолле, аж самі сабе пазайздросцім. А вось праўду-матухну рэзаць у вочы яшчэ ўсё не навучыліся.

— Як ты пастарэў! — кажуць даўнія знаёмыя пры сустрэчы. Бо запомнілі яны цябе маладым, свяжэйшым. І табе самому карціць сказаць ім тое ж самае.

ся, калі я кажу не "еду да хаты", а "еду на хату".

Ні сваіх бедаў, ні свайго шчасця ніколі не абыдзеш. Лёс рэдка пасылае нам абыходныя дарогі.

Пакуль існуюць меліяратары і браконьеры ад мовы, слова заўсёды будзе адчуваць сябе рыбінай на беразе безнадзеі.

Старыя гарады ўзніклі на скрыжаванні дарог і абавязкова ля вялікіх рэк. Нашы Рубяжэвічы маглі б стацца немалым горадам. Яны мелі ўсё для гэтага, але не мелі вялікай ракі.

Надакучлівая ўрапатрытычная песня майго дзяцінства са словамі:

С песнямі, борась і побеждай, Наш народ за Сталіным ідет.

На мой дзіцячы слых яна гучала так: *С песнямі Барасін побеждае...*

Казімір КАМЕЙША

ПАМІЖ КУБКАМ І ВУСНАМІ

Стараць нас не толькі гады, але і наша раз'яднанасць.

Усе ключы ад таямніц мінулага схаваны ў кішэнях будучыні.

Спрэчка аб тым, ці можа сёння селянін узяць зямлю — такая ж недарэчная, як і спрэчка аб тым, ці можа нябожчык узяць у руку свечку.

Пра аднаго гультаяватага вяскоўца казалі так: "Калі ў хаце валы няма, дык да студні з кубкам бяжыць. А каб вядро ўзяць — ніколі". Ну што тут дабавіш?

Было страшна, што гэтыя вусны ніколі не прамаўлялі пяшчотнага слова. Яны нават не памяталі слова "мама".

Слінячы з газеты самакрутку, старэйшы, загарэлы і даўно няголены, выказаў маладзейшаму:

— Швэндаешся ты ад адной спадніцы да другой. Трымаўся б лепш жонкі, а то яна...

Малады адстрэльваўся:

— Ат, дзядзька, каля адной норкі і кот здохне.

— Ты то не здохнеш. Не той кот, — задумліва, але не злосна зацягваюся брыдкаватым дымам дзядзька.

Самыя доўгія ночы ў маім жыцці былі ў тым кастрычніку, калі ў цяжкіх муках паміраў бацька. Мы з маці і на хвіліну не засыналі. Бяссонне тое я добра адчуваю і сёння.

Жыву памяццю. Усё часцей і часцей, як дробязь з кішэні, выцягаю нейкія дробязі з мінулага. Як быццам іду ўперад і ўвесь час азіраюся назад: ці не забыў там што...

Прачнуўся і доўга не мог уявіць, дзе я. Ды гэта ж сенавал. Праз шчыліну ў шчыпе прабіваўся чырванаваты сонечны прамень. Па ім струменьчыкам сачыўся рэдзенькі сіваваты пылок. На ўвесь шчыт зіхацелі шаўкавісты павучыны габелен лета. Страпанула крыламі, закудагтала курыца, і тут я на сваё здзіўленне ўбачыў гняздо і цэлую горку яек, знесеных, відаць, за добры тыдзень. Раніцу будзілі і вядро ля калодзежа, і певень, і даёнка, і пастух, а зараз і гаспадар з вясёлым адклёпам касы на бабцы. Трэба ўставаць, што заўсёды панядзелкам нялёгка. Ды во колькі адразу дзівос на самым прасонні.

Новая дарога да маіх Навікоў, калі ехаш з пад Мінска, бяжыць проста на франтон намай хаты. Калі б не круты паварот на гары перад вёскай, машыны б так і ляцелі, — на хату. Таму не смейце-

што гэта за Барасін, думаў я, і як ён "побеждае", калі народ ужо толькі потым, пасля яго, ідзе за Сталіным?

А наш вясковы бывалец і жартаўнік казаў:

— Во што яны пяюць: "С песнямі борась і побеждай"... Знайшлі з кім "бароцца"!

Я толькі потым зразумеў, што коска, якая губляецца пры спевах, дае песні двухсэнсоўе. Відаць, паэту-песенніку трэба ўлічваць і гэта.

Мы нарадзіліся каля невялічкай, з адным толькі вірком, рачулкі і плаваць з вяскоўцаў мала хто за сваё жыццё навучыўся. Малыя, мы імівалі плаванне, поўзаючы рукамі па дне. Поўзаем і сёння па жыццёвым мелкаводдзі, часта асцерагаючыся сапраўднай глыбіні.

Вершы для сябе — няўдзячная і сумная справа. Калі ўжо гаворыш, дык нехта і слухаць павінен.

Ехаў нядаўна ў вёску і па дарозе зазірнуў у былы матэль за Мінскам. Чаму былы? А таму, што яго ўжо няма. Там, дзе гулялі вяселлі, дзе шумелі застоллі да самай раніцы — пры дарозе, на прыродзе, засталіся адны руіны. Ляжаць груды разбітай цэгля, бітае шкло, тырчаць пакалечаныя трубы. Кажуць, гэта ўсё чынілася за некалькі начэй. Матэль, бачыце, застаўся без гаспадара.

Ці не такое ж было і з панскім маёнткам у маіх мясцінах тым далёкім трыццаці дзесятым годам? За некалькі дзён было размецена ўсё — ад цвіка да дрэўца.

Слухаючы нашы радыё ды тэлеперадачы, ні разачку не пачуў слоў, якія сціпла кажуць у народзе:

— Ат, няма чым хваліцца.

А тут, калі і няма чым, хваляцца і хваляцца, ды яшчэ ўвесь час прыхвальваючы сябе.

Плакалі, патрэскаючы, свечкі, і іх жоўтыя вясковыя слёзы сумна сцякалі ў сподкі, застываючы там жоўтымі гурбачкамі. Гэта было маўклівае аплакванне чалавека, якога пакут, і была ў гэтым свая сумная паэзія.

Як лёгка, проста і часам насалодна весела некага абгаворваць. І як жа цяжка, сумна і гнятліва быць некім абгавораным.

Прыстанька... З памятным каменем (клопат мясцовага начальніка культуры Анатоля Васільевіча Грэкава, ці, як яго яшчэ тут называюць, — тутэйшага Луначарскага). Гэта тут у ліпені 1906 года сабраліся настаўнікі на свой нелегальны з'езд. Якубу Коласу гэта каштавала астрогу. Ну а мясціна ў сваёй прыга-

жосці непаўторная. Нёман тут усё глыбей і глыбей падразае стромісты і лясісты бераг. Хутка абрэжа і саму дарогу. Абняўшыся, шуганулі ў плынь куст ядлоўцу і аleshына. Самазбойцы так і гайдаюцца на хвалях, не раздымаючы абдымкаў. Ужо амаль з голымі каранямі стаіць на строме малады дубок.

За Нёманам — чарамшыны астравок, куды Алесь Камароўскі па халоднай красавіцкай вадзе пераходзіў басанож. Сярод прыгажосці многа і звычайнага свінства, якое пакінулі пасля сябе заезджыя гулякі: іржавыя бляшанкі, бітае шкло, падсечаныя і падсмаленыя да самых верхавін хвой. Ужо і на мемарыяльным знаку спрабавалі нешта крэмаць. Такое вось далучэнне да памяці і прыроды.

Калодзеж — не ручай, з яго без вядра не нап'ешся. Таму шануйце ў калодзежы не толькі ваду, а яшчэ і вядро.

Добрае, з жартам і вясёлым прыпамі-

нам слова і ў найцяжэйшай сялянскай рабоце надта ж пасабляе. Нашто ўжо і я, горадам падпешчаны пушчанец, адчуваю гэта, кідаючы цяжкую, перашытую густой травой, пшанічную салому на вялізны прычэп трактара. Ніжэй саломы дробная, як сечка, а ля самай зямлі, дык і зусім — мякіна. Сыплецца яна на твар, за каўнер, ліпне з потам і прыкіпае да цела. Рэзкая адна з непрыемнейшых у сённяшнім вясковым жыцці-быцці.

Таму стараешся, каб не асароміцца, падхапіць на сахор з доўгім дзяржальнем як мага большы пласт, бо зверху тыя двое, што вершаш прычэп, тут жа не прамінуць пасміхнуцца. Можна, і прамяне, як пра аднаго з тых, што на версе, іншы шапне на вуха: "Ён жа гультай несусветны". Але жарт знізу падсбляе:

— А помніш, Янак, як ты некалі сена піцаваў на пушчы? Жонка была на версе, на возе, а ты знізу крычыш: "Бронька, ты ўжо маленькая зусім зрабілася".

— Я некалі вазы ўкладаў, як стагі. Стаіш на возе ў пушчы — і бачыш гусей за сваім хлявом.

Давершваючы прычэп, дагаворацца і зусім да далікатнага:

— А хто гэта нямой са Слабады дзіця прыстроіў?

— Нехта ж прыстроіў. Знайшоўся спрыяга нейкі...

— Мы — не вы, у шапку не спім, — данеслася зверху.

— А мы, значыцца, спім? — злююць унізе.

— З вамі ўжо і спаць ніхто не хоча...

Слова за слова — і сварка гатова разгарэцца. Адчуўшы гэта, маўчун-трактарыст махае рукой:

— К-а-анчайце! Паехалі!

Да кароўніка за вёскай падруліў старшынёўскі "УАЗік". Тут жа і гаворка ўсчалася, нечаканая, ніяк не планаваная старшынёю. Дагаварыліся і да самага балючага: да прэміі. Загарэлы да чарна-ты і крыху нападзітку дзяшок-падвозчык запатрабаваў:

— А мне ці будзе якая прэмія?

— Прэмія яму! — заклаваў старшыня.

— Ты хоць помніш, як з маёй машынай на кані размінуцца не мог? Я направа — і ты туды ж, я ўлева — і ты...

— Гэта вы няправільна паварот уключылі, — не стрымаўся дзяшок, — паварот быў левы, дык я й павярнуў направа, каб даць вам дарогу. А вы — на мяне...

Засмяяліся даяркі, а дзяцюк яшчэ дабавіў:

— Можна, як уключылі той паварот у Стоубцах, дык ён і гарэў да Навікоў.

— Цьфу ты, — узарваўся старшыня і, нічога больш не кажучы, пабег да машыны.

Жанчына, якая нядаўна пахавала сына, плакала яшчэ і ад крыўды, убачыўшы ля сынавай магілы кімсьці абцягнуты шпагатом лапкі зямлі:

— Не, гэта маё месца! Хай і не думае! Я не аддам гэта месца. Я павінна ляжаць ля сына.

Было нейк жахліва слухаць такое. Згадаўся вясковец, які пры жыцці загадаў па сабе і жонцы помнік, і пяпер часта ходзіць у прыбудовку глядзець, як хораша блішчыць золатам на помніку яго прозвішча.

Памяць — не літаратура. Яна не перпіць эпапейнасці. Яна ўся — як вашчына з сотаў, — з фрагментаў і эпізодаў.

Талент і майстра — паняцці не адэкватныя. Можна мець талент і не быць майстрам, можна быць майстрам, а таленту толькі жадаць. Майстэрства часта — ад высідкаў, ад уседнасці.

Ах, якія салодкія былі тыя пацалункі! І ноч тая была надзіва цёплая, з салаўінымі прыпевамі. Гэта былі іх першыя ў жыцці пацалункі. Яны сядзелі пад вокнамі яе хаты на лаўцы і... заміралі ад шчасця. І тут расчыніліся дзверы, і ў цемры мільганулі споднікі яе айчыма і... Чырвоны сорам развёў іх назаўсёды. Яны і сёння саромеюцца той летняй начы.

Узды на горку за роднаю хатай і адразу бачу, як з далечыні праглядваецца двузубец вежаў Рубяжэвіцкага касцёла. Вежамі касцёла размежаваны мой свет на дзве паловы — гарадскую і вясковую. А, можа, пагуляць словам, як гэта часта мною рабілася, і сказаць — не размежаваны, а развежаваны? Так, пэўна, было б і дакладней.

Дзе лепш пачувае сябе душа? Тут, у горадзе, занадта тлумна і шумна, весела і блудна, там жа — больш ціхага, панылага, там — вострае адчуванне чалавечай старасці і безвыходнасці. Гэта — як дзве шалі на вагах лёсу. І не заўсёды яны ўраўнаважаныя.

Старую матулю, якая штогод прыязджае зімаваць да дачкі ў горад, дарэмна просяць падмятаць падлогу сучаснейшым пыласмокам.

— Я лепш венічкам, венічкам. Так чысцей, — кажа старая.

Днём, калі ўсе разыходзяцца, хто ў школу, хто на працу, старой робіцца жалосна і пакутліва. Па тэлевізары яна любіць глядзець толькі "Поле цудаў". Часта і кажа:

— Які добры гэны Якубовіч — усё ўсім раздае. І за так. І дарагое.

І ледзь не плача па сваёй вясковай хаце, якую пакінула на цэлую зіму. Гэта ж пакуль яна тут была, малодшы сын, выпівоха, прапіў апошнюю казу. А нядаўна, п'яны, пазваніў сястры:

— Алёна! Маці памерла.

— Зусім ужо мазігі адліў, — злужацца старэйшая, — яна вунь "Поле цудаў" глядзіць.

Калі аднаму з маіх вяскоўцаў хтосьці пахваліўся, што я толькі што выступаў па тэлевізары, той вельмі спакойна прамовіў:

— Цілівізар ёсць цілівізар, трэба ж праз яго нешта паказаць.

Яго, памяркоўнага, рахманага, але крыху непастаяннага сем'яніна, папракала маці:

— Хіба табе Гэлькі мала?!

— Не мала, а многа, — адказваў ён.

— А на чорта мне многа?! Гэлька і сапраўды была жанчынай "у некалькі абхватаў, чорт яе пасватаў".

У грошай апошнім часам лістападаўскі імперат. Адлятаюць яны з кішэняў, як лісце з восенніх дрэў пры моцным ветры. А рыначны вецер — ён і сапраўды моцны, нават ураганны.

Сны часам так настрашаць кашмарамі, што днём ходзіш вельмі ціхім, яшчэ ўсё пад гнётам таго страху: а раптам ды спраўдзіцца.

Можна, найбольш за ўсіх злэкуецца з мяне сёння мая дамашняя скрыня, якую завуць тэлевізарам. Я — раб яе. А рабу не далзена больш анічога, апрача цяплення, пакоры і кары.

У ранішнім свежаку, з расою і птушчым перасвістам, раптоўна ў россыпе сонечных промняў згледзеў яркі-яркі, амаль залаты агонь падцёку смалы на даўно не пладаноснай сліве. І так асляпіла вочы гэта бурштынова-бунтоўная яркасць! Шчасце тут толькі ў адным моманце, але яго ўжо ніколі не збудзіць ні сэрца, ні вочы.

Малавядомая дзялянка Янкі Купалы

Летась у кастрычніку музей Янкі Купалы сумесна з Міністэрствам культуры і Міжнародным фондам Янкі Купалы ладзіў III Міжнародныя Купалаўскія чытанні. Асноўнаю тэмаю стала публіцыстыка класіка 1919—1920 гадоў. Гэта, як сказаў кіраўнік фонду Купалы Вячаслаў Рагойша, “бадай, самая недагледжаная дзялянка на літаратурнай купалаўскай ніве; да апошняга часу многія публіцыстычныя творы песняра, найперш 1919—1920 гадоў увогуле былі недаступныя шырокаму чытачу”.

Сёння ж варта ўгадаць чытанні з тае яшчэ нагоды, што нядаўна ўсе матэрыялы іх — даклады, выступленні ў спрэчках, паведамленні — з’явіліся асобнай кнігай. Дапамог выдаць яе МФ “Беларускі кнігазбор”. Укладу зборнік вучоны сакратар музея Я. Купалы пэат Сяргей Панізнік.

Першы раздзел “На купалазнаўчай ніве” змясціў паведамленні і даклады. Тэмы іх — самыя разнастайныя: суадносіны публіцыстычных твораў класіка з іншымі відамі мастацтва, выяўленчы і вобразныя сродкі, погляды Янкі Купалы на беларускую дзяржаўнасць і яе арыбуты... Закрануты навукоўцамі таксама асэнсаванне нашым класікам праблемаў іншых народаў на пачатку ХХ ст. (у прыватнасці, украінцаў, сербаў, чарнагорцаў, балгараў), ягоная рэдактарская дзейнасць, а таксама сучаснасць некаторых артыкулаў Пярамогі Адраджэння (як называюць яго многія), вывучэнне публіцыстычнай спадчыны ў школе і ВНУ. Цікава тое, што, апроч вядомых і маладых мінскіх навукоўцаў, у чытаннях бралі ўдзел даследчыкі Купалавай спадчыны з беларускіх раёнцэнтраў, з Масквы і Нью-Йорка.

Варта дадаць, што ў зборніку ёсць два раздзелы публіцыстычных твораў 1919—1920 гадоў — артыкулы Янкі Купалы і тыя, што яму прысьвочаюць.

Уладзімір ПУЧЫНСКІ

“Книга и мы” — “Книжный мир”

Абедзве гэтыя газеты аматары кнігі, канечне ж, добра ведаюць. Як ведаюць і тое, што “Книга и мы” выходзіла з 1995 года, а “Книжный мир” з’явіўся толькі напрыканцы мінулага года. За першым нумарам пабачыла свет яшчэ некалькі.

На гэтым яго выхад спыніўся. І вось цяпер “Книжный мир” зноў прыйшоў да чытачоў, аб’яднаўшыся з газетай “Книга и мы”. У новага выдання — тры заснавальнікі: Беларуская асацыяцыя кнігараспаўсюджвальнікаў і кнігавыдаўцоў, Мінскае гарадское прадпрыемства Белсаюздрук (яно з’яўлялася да гэтага заснавальнікам газеты “Книга и мы”) і Таварыства з абмежаванай адказнасцю “Завігар”. Як і раней, найпершай задачай газеты з’яўляецца прапаганда кнігі, якія выдаюцца ў нашай краіне, а таксама лепшых выданняў СНД, расказ пра творчасць асобных пісьменнікаў, работу выдавецтваў. Адным словам, спектр пытанняў, якія будуць знаходзіцца ў цэнтры ўвагі рэдакцыі і аўтараў, самы шырокі, аб чым, дарэчы, відаць і з назвы газеты. Ды ў гэтым пераказанні і два першыя нумары. А да ўсяго “Книжный мир” будзе распаўсюджвацца не толькі на Беларусі, а і на тэрыторыі СНД.

Ідуць раскопкі

Археалагічныя раскопкі на месцы былога Успенскага сабора ў Віцебску праводзяць старшы навуковы супрацоўнік Інстытута гісторыі Нацыянальнай акадэміі навук Рэспублікі Беларусь Волга Ляўко і мясцовы археолаг Ігар Цішкін. Пакуль удалося аднавіць рэшткі саборнага падмурка ды сабраць шэраг цікавых знаходак XVIII—XIX стагоддзяў.

На здымку: рэшткі падмурка Свята-Успенскага сабора.

Фота Аляксандра ХІТРОВА, БЕЛТА

1. У зборніку аўтабіяграфій беларускіх пісьменнікаў “Пяцьдзесят чатыры дарогі” (няма ім’яны, гэтым зборнікам пісьменніцкіх самажыццёпісаў, выдадзеных у шасцідзесятых — сямідзесятых, — названаму і двум, што выйшлі пазней: “Пра час і пра сябе” і “Вытокі песні!”) Маўзон падаў гісторыю нараджэння свайго славутага “Канстанціна Заслонова”. Згадаў, што недаў ў першыя паваенныя месяцы прачытаў пачатковы, напісаны белым вершам варыянт п’есы калектыву роднага — ён доўга працаваў там актёрам — тэатра імя Якуба Коласа. “Мне было выказана багата пажаданняў, але не было сказана галоўнага — што тэатр гатовы ўзяць п’есу дзяржавы. Улічыўшы ўсе заўвагі, я многа перапісаў і, калі ў канцы 1945 года па нейкіх

пасланы быў сюды афіцыйна з пачэснай місіяй. Як член урадавага камітэта па Сталінскіх прэміях павінен быў паглядзець вылучаныя на атрыманне гэтай прэміі два спектаклі мінскіх тэатраў — “Алесю” Цікоцкага ў оперным і “Канстанціна Заслонова”. Такія ў апошняга адбылася за год з невялікім хвосцікам разбежка: ад кепікаў з саманадзейнага “закуліснага баталіста” да вылучэння створанага на аснове ім напісанага на самавышняе ў краіне прэміяванне. Вылучэння справядлівага: у тэатры — першаадкрывальніку п’есы з першага ж паказу “Канстанціна Заслонова” стаў сенсацыяй. Тэлеасветнік Скараходаў выявіў абсалютную недасведчанасць з тым, чаго крануўся, калі ў той прывісчанай Міхалзу перадачы з усмешкай зазначыў, што, маўляў, і спектакль, дзеля якога Саламона

пад канец саракавых — на пачатку пяцідзесятых, ад іх прыжаданні зноў даць п’есе сцэнічнае жыццё няцяжка было б адмовіцца. Як адмовіліся аўтар і тэатр калісьці ад самапершага варыянту фіналу гэтага спектакля, пры якім як deus ex machina — “Бог з машыны” — на сцэне аб’яўляўся імпазанты Рахленка ў абліччы Сталіна. Ды прычына глыбейшая: п’еса не “прастаралася” ў сённяшняму нашу яву чым-небудзь “вечназалежным”. “Заслонаў” у скарбніцы беларускай драматургіі — таленавіты сцэнічны плакат паваеннага дзесяцігоддзя. Мабыць, самы таленавіты. Але самой плакатавай прыроднасцю неадчэпна прывязаны да перыяду, у які з’явіўся.

Гаворачы гэта, не прынімаю ні значнасці п’есы, ні шчаслівай яркасці ўваходу Маўзона ў літаратуру. Тады інтанацыя “Заслонова” была вельмі блізкай людзям, што запяўнялі глядзельныя залы. У хуткім часе пасля рэзанансу ад яе мінскага ўвасаблення п’есу найшырока зайгралі тэатры на прасцягу ад Брэста да Уладзівастока — ці часта драматургі так дэбютуюць? У Маскве яе паставіў неліквідаваны тады яшчэ (будзе разгаданы як “не наш” годам пазней) Камерны тэатр вядомага на ўвесь свет Таірава, — ці не знак гэта прызнання вартасцей п’есы самымі высокімі для творчай інтэлігенцыі аўтарытэтамі? П’еса пайшла і завывдалася за мяжой, была экранізавана — сцэнарый фільма напісаў сам Маўзон, цэнтральную ролю выканаў найпапулярны тады кінагерой Уладзімір Дружніцаў. Зайздросны, іншага не скажаш, у п’есы лёлі!

...Не па носе аўтара зайздросны, вырашана было ў інстанцыях, дзе такія рэчы вырашаліся.

Калі спектакль купалаўцаў “Канстанціна Заслонова” Сталінскую прэмію такі атрымаў, у спіс прэміяваных трапілі пастаноўшчыкі Канстанцін Саннікаў, артысты Барыс Платонаў, Глеб Глебаў, Уладзімір Дзяжышка, Ірына Ждановіч — аўтар п’есы не трапіў, хоць вылучаны быў таксама.

Калі Сталінскай прэміяй адзначаны быў і фільм “Канстанціна Заслонова”, сітуацыя паўтарылася: аўтара сцэнарыя не прэміявалі.

Перажываў Аркадзь? Яшчэ як! Але на людзях з таго пасмейваўся. Па аналогіі з тым, што абласкаваны афіцыйнай увагай дзеячы атэставаліся, бывала, “двойчы ардэнаносцамі”, “тройчы лаўрэатамі” і да т.п., пачаў называць сябе “двойчы НЕлаўрэатам Сталінскай прэміі”.

3.

Колькі помню з паваенных гадоў пісьменніцкія сходы, пленумы, з’езды, а таксама нарады па лініі Міністэрства культуры, на якія запрашаліся пісьменнікі, там вечна наракалася на адставанне драматургіі. І пішуць, маўляў, беларускія драматургі мала. І драбнатэмныя прапануюць тэатрам опусы — няма ў іх становага героя, роўнага Паўлу Карпагіну ці шлохаўскаму Давыдаву. І крытыкаствам-насмешкаствам злоўжываюць, хоць венгерскія ды чэхаславацкія падзеі ўга якім урокам, да чаго такое ачарненне прыводзіць.

Раздумваючы ж цяпер над зробленым драматургам Маўзоном за пражыты ім не мафусаілаў век, аднаўляючы ў памяці прэм’еры, у часе якіх пасля закрыцця заслони меў права, віншуючы, падысці да аўтара як добры знаёмы, — каму паціснуць руку, каго абняць, — бачу, не такой і беднай выступае беларуская драматургія з прытуманеным ужо пяцідзесятых, шасцідзесятых, сямідзесятых. Яшчэ ў поўнай творчай моцы патрыярх Крапіва, прарок жар-птушкі ў руках можа пахваліцца Макаёнкам, п’еса за п’есай выходзіць з пад пяра ўжо мацёрага драматургічнага ваўка Маўзона, цікава працуе Дзялендзік, таленавітым камедыяграфам выяўляе сябе Матукоўскі — колькі тэза Львоў Талстых на Тульскую губерню?

Прадчуваю пярэчанне. А што, маўляў ад тадышняга нябеднага, як лічыць, драматургічнага ўрадава дажыло да нашых дзён? Пра большае — пра вечнасць — не гаворачы?

Літаратура, адказваю, і драматургія перададзім жыццяца праблемамі не толькі адвечнымі, аднолькава надзеённымі і ў эру Сафокла, і ў зорную пару Аляксея Дударова. Ёсць болі, для аднаго пакалення найострыя, наступным жа адчувальныя за іншымі мітэрамі не дужа. Але мастак, у нашым выпадку драматург, які належыць часам з’яўлення на свет да першага, з тым болей пакалення, адчуваючы яго нават вастрэй за іншых суайчыннікаў — у пісьменніка, сапраўднага, вядома, пісьменніка, так званы болейвы парог асабліва нізкі, — ці можа, скажам так, наступіць сваёй песні на горла, калі ва ўяўленні закручваецца вынікляя з гэтага болю фабула? Бо не векавая, не ўсяленскага маштабу адбіваецца ёю праблема? Помніцца, Аляксандру Гельману было зададзена журналістамі пытанне: вашы п’есы шырока ідуць па тэатрах таму, што ў іх крута гаворыцца пра дурату гаспадарчых парадкаў у дзяржаве. Выправіць парадкі — значыць п’есы забіць, зрабіць іх тэатрам непатрэбнымі. Не палочае вас такая перспектыва? Драматург адказаў: няхай мае п’есы памруць, толькі б не стала злачыннымі дуратамі.

(Працяг на стар. 15)

Прага вышыні

ДА 80-ГОДДЗЯ З ДНЯ НАРАДЖЭННЯ АРКАДЗЯ МАЎЗОНА

справах апынуўся ў Мінску, папрасіў Яўгена Сцяпанавіча Рамановіча, які быў тады загадчыкам літаратурнай часткі тэатра імя Янкі Купалы, пазнаёміцца з п’есай... Яўген Рамановіч выклікаў мяне ў Мінск, каб я пазнаёміў з п’есай артыстаў тэатра... Пасля чыткі і суроўга абмеркавання п’есу прынялі да пастаноўкі...”

У тыя дні — студзеня ці лютага наступнага, сорок шостага года — я ўпершыню яго і ўбачыў, Аркадзя Маўзона. У сценах адзінага тады пакойчыка рэдакцыі “ЛіМа”, падсуседжаннага да радзікамітэта ў двухпавярхоўку на Рэвалюцыйнай вуліцы. Перад тым з тыдзень-два чуў гэтае імя ў разліках між некаторымі работнікамі і наведнікамі рэдакцыі — шчыра кажучы, не надта звылівымі. Маўляў, дзівакі купалаўцаў! Знайшлі сабе драматурга! Што ён можа наогул напісаць, фігурант з трупы коласаўцаў, які ў красным пісьменстве ніколі нічым сябе не выяўляў? Што ён, пагатоў, можа вартае напісаць пра партызанскую героіку, закулісны баталіст, які не нюхаў пораху?

Калі ён завітаў у рэдакцыю сам — здаецца, да Алеся Кучара, тады намесніка рэдактара “ЛіМа”, чалавека ў літаратурным жыцці ўжо бітага, да ўсяго, з драматургічным вопытам, аўтара стаўленых у купалаўскім і коласаўскім тэатрах “Заложнікаў”, — ягоная на тыя паўгадзіны-гадзіну павышаная, трохі дэманстрацыйная калючасць, яго фарсіраваны, нібы выйшаў на сцэну, барытон былі відочна перасяроўжлівага, прэзэнтывага вытлумачэння. Ад сцэнай субтыльнай постаці бягуча-паперадкальна сыходзіла: ведаю, пра мяне тут гаворана і будзе гаворана, ледзь выйду, не самае прыемнае. Але паспрабуй хто вылезці з чым-небудзь гэтым пры мне!..

Праз гадзі нам наканавана было патаварышаваць, давярацца адзін аднаму ў не самым публічным. Я дастаткова пабачыў, наколькі быў Аркадзь ранімы, схільны да рэфлексіі. Аднак гэтая прэзэнтыва калючасць, спавяданне прынцыпу, што лепшы спосаб абароны — наступленне, заставаліся ўласцівацю яго натуры заўжды.

Яму было, калі мы парукаліся першы раз, дваццаць сем гадоў. На дзесяць гадоў больш, чым мне, першакурсніку ўніверсітэта, узятая ў рэдакцыю паважанай пісьменніцкай газеты, каб рыхтаваў да друку хронікальную драбязу. І я паглядаў на яго як на шчасліўца, каму пашэнціла схваціць бога за бараду. Пад маім пяром іншы раз талкова не атрымлівалася дзесяцірадовай інфармацыйнай заметка. А гэты віцэблянцін, прафесійна артыкуляваны барытон якога кожнае слова нібы дасылае са сцэны, напісаў п’есу! Прынятую купалаўскім тэатрам! Дзе за гонар лічылі быць пастаўленымі Крапіва, Бядуля, Чорны!..

2.

З паўгода назад усё, што завяршыла ў той далёкасці ў сувязі з Маўзонавым “Канстанціна Заслонавым”, абудзілася ў маёй памяці з нечаканай прычыны. Часты ў маскоўскіх каналах тэлебачання мастацтвазнаўца Глеб Скараходаў, майстравіты вядучы экранных распеваў пра зорак тэатра і кіно з даўняга і не так даўняга мінулага, вёў перадачу пра Саламона Міхалзу. З нагоды пяцідзесятых угодкаў зойбства выдатнага дзеяча яўрэйскай культуры. Зойбства, учыненага ў Мінску чарнаслынным лубянкаўскім ведамствам па загадзе Сталіна.

Перадачы Скараходава мне ўвогуле падабаюцца, а гляджу іх з цікавасцю. Ды тым разам гэты гжэчны масквіч абурыву мяне безадказнасцю. Пра акалічнасці здзяйснення ганебнай акцыі, пра стасункі Міхалзу з гадзіны перад расправай з ім была наплецена лухта. Сцвярджаю гэта як чалавек, што бачыў забітага за два дні да страшнага, як літаратар, што звяртаўся да таго змрочнага сюжэта.

Маўзон жа і “Канстанціна Заслонаў” успомніліся таму, што прыехаў Міхалзу ў Мінск,

Міхайлавіча выправілі ў Мінск — меўся на ўвазе, я зразумеў, “Канстанціна Заслонаў”, — не быў з’явай, вартай прыезду ганаровага гледача: пратрымаўся ў рэпертуары вельмі нядоўга. Гэта сказана было пра спектакль, які жыў гадзі і гадзі. Пра спектакль, што дагэтуль лічыцца адным з вяршынных у гісторыі беларускага тэатральнага мастацтва. Пра спектакль — легенду. Як было, пачуўшы такое, не абурываўся!

У безлічы артыкулаў, у навуковых даследаваннях, у мностве мемуараў узаўняўца атмосфера трыумфу купалаўскага “Заслонава” ў вечар яго прэм’еры 9 мая 1947 года. Трэба памятаць, тое было ў дзень толькі другой гадавіны заканчэння Айчынай вайны. Ці не адзінае з савецкіх святаў сапраўды святое для ўсіх пластоў грамадства — свята Перамогі адзначалася толькі трэці раз. Людзі, апаленыя агнём змагання з фашысцкай наваляй — франтавікі, партызаны, — не былі яшчэ, як цяпер, белагаловымі дзядзямі і бабулямі, знядужанымі хворасцямі і беспрасветнасцю побытавых нястач. Былі акрыленымі пераможцамі, поўнымі сіл і надзеяй на будучыню. І паколькі да шырокага тады ў краіне агульнага настрою (эйфарыя верылася: адолеўшы наймагутнага ворага, адолеем усё!) дадалася канкрэтная акалічнасць, што глядзельную залу запоўнілі ў той вечар пераважна яны, нядаўнія партызаны і франтавікі, — свята ж Перамогі найперш іхняе! — то пафасна-героічна мелодыка падзея на сцэне адгукалася ўсхваляваным падхватам у звінючай залавай цішыні. Салістай-сцэнай і хорам-залай нібы спяваўся ў адзіным пачуцці высокі харал. А калі з вуліцы, з-за сцен будынка пачуліся грывомы салюту — працягвалася ж 9 мая! — артылерыйскія залпы прагучалі як бы лагічным завяршэннем таго, што ў тэатры адбылося.

У рэдакцыі “ЛіМа” назаўтра толькі і было гаворкі, што пра Маўзонаву прэм’еру. Усе, хто бачыў яе, былі аднадушныя: нарадзілася ў купалаўцаў яркае, выбітнае, хвалюючае відовішча. Вырашана было, што ацаніць яго адной, няхай вельмі ўхвальнай рэцэнзіяй недасаткова. Запланавалі ў бліжэйшы ж нумар газеты цэлую старонку водгукаў гледачоў, — ды старонку не цяперашняга, а тадышняга лімаўскага, удвая за цяперашні большага фармату. Цэнтральнае месца на старонцы заняў узнёслы артыкул Пімена Панчанкі. Можна, я памылкова, іншых фактаў не ведаючы, але ці не адзіны гэта выпадак выступлення выдатнага пэата ў іпастасі тэатральнага крытыка? Маім укладам у старонку было тое, што, як кажуць газетчыкі, “арганізаваў” для яе нататку ўніверсітэцкага аднакурсніка, у вайну партызана-заслонаўца Мікалая Крукоўскага — сёння віднага беларускага філосафа.

Зразумеў, ахвочыя мусіраваць тэму, што “закулісны баталіст” узяўся не за сваё, папрывіхілі. У смялякі атрымалася, адмовіць то было цяжка. Мастацтва наравіста пацвердзіла, што яму больш любя алагічнае, чым лагічнае. Закрывагубілася іншае. Што п’есу ў дзеным выпадку падвоблачна ўзяў тэатр, сама ж па сабе яна тварэнне трэцгатуноковае. Быццам гэта не доказ закладзенага ў драматычным творы багацця — тое, што, абаліраючыся на яго, тэатр можа дасягнуць паднебнай вышыні. Быццам гэта наогул мажуча — на трэцгатуноковай літаратурнай аснове паставіць спектакль магутнага дыхання.

Прадуючы ў літаратурна-драматычным рэдакцыі рэспубліканскага радыё, я на сыходзе васьмідзесятых нека пераслухаў гуказапіс даўняга “Заслонава” купалаўцаў. Нека тады ж п’есу перачытаў. Мушу прызнаць: сёння яна, безумоўна, моцнага, як раней, уражання не робіць. Задуха неадрыўная ад часу, у які нарадзілася. Была б прычына толькі ў асобных рэпліках ці калізіях, што цяпер успрымаюцца не так, як успрымаліся

ст

ю

Здаецца мне, што знакамітая суполка "Пагоня" зараз існуе не проста ў рытме пошуку, — яна на пэўным раздарожжы, якое можа прывесці да змянення іміджу. Падставу гаварыць гэтак дае нядаўняя выстава суполкі ў Палацы мастацтваў, дзе палітычная акцыя натуральна саступіла месца выяўленчаму мастацтву.

Невялікая даведка: суполка "Пагоня" была арганізавана сябрамі-мастакамі на пачатку 90-х. Яна аб'яднала нацыянальна свядомых творцаў, што спавядалі ідэі адраджэння. Суполка ад пачатку існуе як структурная адзінка Саюза мастакоў, яе сябры ўваходзяць у шэрагі саюза. Праўда, таксама ад пачатку суполка не знайшла сумішчэння і не прыжылася ў Саюзе мастакоў. Найбольшага размаху канфлікт дасягнуў сёлета ў сакавіку, калі суполка мелася ладзіць ужо традыцыйную

Перашкаджала згаданая перагружанасць работамі. Павешаныя літаральна адна да адной, яны не гучалі самастойна як асобныя творы, а недастатковы крытычны адбор не спрыяў ім "зліцца" ў цэласную экспазіцыю. Сяброў суполкі — нямала, яны маюць розны ўзрост, розныя творчыя накірункі і, галоўнае, розную планку прафесійнасці. Менавіта апошняе замінала ствараць цікавыя экспазіцыі рэспубліканскіх выстаў усяму Саюзу мастакоў, бо крытэрыі адбору там дазвалялі выстаўляць і слабыя работы тых, хто па нейкіх параметрах лічыўся "сваім". "Пагоня" таксама хварэла на тое, забываючы, што творы высокапрафесійныя побач са слабейшымі прайграюць і трацяць сваё прыгожае гучанне. Вядома, цяжка адмаўляць сябрам, тым больш, што ўвогуле мастакі — народ амбіцыйны і крыўдлівы. Але гэта — адзіны шлях дамагчыся цэльнасці і цікавасці экспазіцыі, і апошнія выставы Беларускай акадэміі выяўленчага мастацтва і суполкі "Пагоня" гэта пацвердзілі.

Апошняя выстава суполкі адбылася. Ад-

"Пагоня" ў рытме пошуку

штогоднюю выставу, прысвечаную 80-м угодкам БНР. Зала Палаца мастацтваў нечакана аказалася занятай, бо Міністэрства культуры прапанавала чамусьці менавіта ў гэтыя два тыдні правесці там выставу, прысвечаную Палессю, а Саюз мастакоў мусіў практычна "падтрымаць" гэтую прапанову. Алякс Марачкін, нязменны кіраўнік і ідэолаг суполкі, называе гэту з'яву прасцей — чыноўніцкім свавольствам, якое за апошнія гады гэтак яўна праявілася на Беларусі. Ну, а чыноўнікам можа быць і клерк міністэрства, і сябра-мастак, які падняўся да нейкага "крэсла" і можа паводзіць сябе тыпова па-чыноўніцку.

Усё ж акцыя "Пагоні" адбылася: творы былі выстаўлены ў Гародні і ў Мінску — у сталічным касцёле святых Сымона і Алены і ў штаб-кватэры БНФ. Пасля выстава адкрылася ў Бруселі, ініцыяваная грамадскім дэмакратычным рухам "Хартыя-97". Натуральна, яна, як і ўсе бывыя да таго выставы суполкі, мела нонканфармісцкую палітычную афарбоўку, якую перадусім надало ёй палатно пад сівалічнай назваю "Сцяна". У ім гэтым разам маэстра А. Марачкін адлюстравіў тую сімваліку, што паказваюць дэмакратычную сітуацыю на Беларусі. Гэтага хапіла, каб выстава мела поспех у суайчыннікаў-эмігрантаў, бельгійскай інтэлігенцыі, дэпутатаў Еўрапарламента, што выявілася, па словах А. Марачкіна, у заяве пратэсту супраць неабгрунтаваных рэпрэсій на Беларусі.

Увогуле, кожная выстава суполкі, асабліва апошніх гадоў, суправаджалася выказваннем адноснай да сітуацыі ў краіне. Кожны раз чакаліся "рэпрэсіі" (закрыццё экспазіцыі, напрыклад), і, натуральна, канфліктаў хапала. Мела сэнс прыйсці на адкрыццё выставы, таму што самую вызначальную частку экспазіцыі — сумесную інсталюцыю ці перформенс — наступным днём можна было й не ўбачыць. Здымаліся і некаторыя работы сяброў суполкі (напрыклад, карыкатуры А. Карповіча, іншыя творы, у якіх выяўляецца супрацьстаянне ўладзе). Мы былі сведкамі пустых месцаў у экспазіцыі, пакінутых спецыяльна — як напамін ціску на суполку. Калажы, чырвоныя зоркі, калючы дрот, нават вышка часоў ГУЛАГа — гэта малая частка таго, што нарадзіла сумесная творчасць мастакоў і мастацтвазнаўцаў. Таму і адкрыццё выстаў "Пагоні" былі такія шматлюдныя. Зрэшты, прыйсці на адкрыццё стала з пэўнага моманту — для чалавека, што мае хоць нейкую пасаду — грамадзянскай смеласцю.

Сама ж па сабе экспазіцыя пачынала праяўляцца пазней, калі аціхалі страсці, калі "змякчаліся" некаторыя моманты самімі мастакамі, а нешта "здымалася" Міністэрствам культуры. Дарэчы, дзеля справядлівасці трэба адзначыць, што здымаліся не толькі лепшыя, а часам і сярэднія творы, якія адыгрывалі ролю "лішняга кадра" — няўлоўна прыцягваюць увагу да палітычных момантаў. Усё гэта перашкаджала ўспрымаць выставу як з'яву мастацтва. Займала ж выстава звычайна цалкам другі паверх Палаца мастацтваў, тым не менш работы сяброў суполкі месціліся даволі шчыльна. Вось тут і пачыналіся асноўныя мастацкія неспадзяванкі. Выстава магла атрымацца як цэльная экспазіцыя, магла і не атрымацца, і гэта выяўлялася толькі пасля ўціхамірвання перформенснага буму.

былася як мастацкая з'ява і прытым з'ява нетрадыцыйная для "Пагоні". Яна была прысвечана двум пленэрам Язэпа Драздовіча, работы з якіх па сутнасці так нідзе і не былі паказаны цалкам, а атксама памяці мастака Аляксея Пятрухны. Менавіта яго работы, выстаўленыя за пятнаццаць год пасля яго смерці ўпершыню, занялі большую частку залы. Аляксей Пятрухна асабіста сябраваў з А. Марачкіным і В. Маркаўцом. Ён пэўны час падзяляў з імі адну майстэрню на вуліцы Дзімітрава, блізка быў знаёмы з Бойкам, Басавым, Красоўскім... Ён скончыў мастацкую вучэльню ў Л. Шчамялёва, студэнтам тэатральна-мастацкага інстытута так і не стаў, хоць спрабаваў паступіць некалькі разоў. Але затое працаваў шмат, стаў сябрам Саюза мастакоў Беларусі, што ўжо само па сабе па тым часе было прызнаннем яго як прафесіянала. Сябры і мастацтвазнаўцы называюць А.Пятрухну нонканфармістам 70—80-х гадоў. Як мастак, ён не ўпісваўся ў афіцыйнае кола, таму ў зборы Нацыянальнага мастацкага музея зараз толькі адна яго работа. Нельга сказаць, што ён не "прадаваўся" ўвогуле (з гэтага мастак жыві), дырэцыя мастацкіх выстаў час не абыходзіла яго ўвагаю, але дзе творы зараз, у якім абласным ці раённым цэнтры, — невядома. На бяду, пакутаваў ён вечнай хваробаю інтэлігентаў і творцаў — запоямі. Магчыма, гэта яго ўрэшце і згубіла: памёр ён у росквіце сіл, у 45 гадоў. Работы зберагліся ў жонкі — кампазітаркі Людмілы Шлег, у Анатоля Белага, які на выставу даў больш за сто Аляксеевых работ, у А. Марачкіна і М. Купавы, якія падтрымлівалі мастака да апошніх дзён жыцця. В. Маркавец называў Аляксея мастаком, які апырэдзіў час і ўпісваецца ў сённяшняе мастацтва, як сучаснік. Па ўспамінах, гэта быў вясёлы і кампанейскі чалавек, і пра гэта красамоўна сведчыць колькасць работ (120 — графікі і 80 — жываліцы), якія сябры вывесілі ў зале. На жаль, станавішча "белай вароны" не пускала яго на старонкі прэсы — Аляксей жартаваў, што ён заўжды ходзіць у радку "і іншыя". І сёння лепшы помнік Аляксею Пятрухну — выстава яго работ, яго другое нараджэнне для многіх і многіх глядачоў. Таму гэтак удала глядзіцца інсталюцыя з чыстымі палотнамі, зламаным пэндзлем, партрэтама мастака і датамі жыцця (1939— 6.02.1984) — лаканічна, гарманічна, узвышана, як рэквіем.

Другая частка выставы — творы, прысвечаныя 110-м угодкам з дня нараджэння Язэпа Драздовіча. Яна не супярэчыць выставе памяці Пятрухны. Абодвух мастакоў мы нібы нанова адкрылі для сябе ўжо пасля іх смерці. Гэта — не параўнанне талентаў, гэта проста канстатацыя фактаў, характэрная паралель.

Экспазіцыя, прысвечаная Я. Драздовічу, — работы з двух арганізаваных суполкаю "Пагоня" пленэраў на радзіме мастака, работы іншых сяброў суполкі заяўленай тэматыкі, эмоцыі ад вандровак, аповед пра выдатнага майстра, незаслужана забытага на радзіме. На жаль, дасюль не выйшаў з-за адсутнасці грошаў гэтак неабходны беларускай культуры альбом твораў Я. Драздовіча. А пленэры ягоныя прайшлі некалькі разоў і нягучна, нібыта проста сабралася кола ся-

"Партрэт Я. Драздовіча", Р. Сітніца

"Памятны камень на шляху Я. Драздовіча", В. Маркавец

"Аўтапартрэт", А. Пятрухна

"Сон", А. Пятрухна

роў, павандравала, нешта памалаявала ды і раз'ехалася. Ва ўсякім разе, дзейснай падтрымкі Міністэрства культуры (ну хаця б транспартам) суполка не дачакалася. Першы пленэр Я. Драздовіча адбыўся 15—25 верасня 1996 года, другі — сёлета, 4—8 жніўня. Мастакі праехаліся па драздовіцкіх мясцінах — наведвалі Глыбокае, Полацк, Празарокі, Пуныкі, Германавічы, возера Качаноўскае. Удзельнічалі ў пленэры не толькі мінскія творцы, актыўныя сябры суполкі М. Купава, Г. Горава, А. і І. Марачкіны, А. Родзін, В. Сташчанюк, У. Сулкоўскі, А. Шатэрнік, але і М. Ляўковіч з Віцебска, В. Шчасны з Верхнядзвінска, В. Крук з Шаркоўшчыны. Да арганізацыі пленэру прычыніліся Культурна-асветнае таварыства імя Я. Драздовіча ў Германавічах і Віцебскі фонд

імя Sapere (В. Баршчэўскі). Экспазіцыя — глядзелася. Яна ўвогуле спадабалася. І не толькі таму, што ў цэнтры яе была кампазіцыя з сапраўдных твораў дзядзькі Язэпа (са збору А. Марачкіна). Работы адбіраліся непасрэдна А. Марачкіным, таму яна атрымалася досыць роўнай, разнастайнай па выяўленчых магчымасцях і, галоўнае, цікавай не палітычным, а мастацкім аспектам. "Пагоня", зрэшты, паказала, што для яе галоўным можа быць менавіта мастацтва, а прамалінейная і палітызаваная беларускасць без шкоды саступіць ёй месца. Бо з'ява палітычная — заўжды часовая. А мастацтва — вечнае.

Н. ШАРАНГОВІЧ
Фота К. ДРОБАВА

Аб'яднаны шлях

Выйшаў з друку чарговы — шосты — нумар часопіса "Праваслаўе". Гэтым разам ён цалкам прысвечаны Сербскай праваслаўнай царкве. На старонках часопіса святая аіцы дзеляцца сваімі думкамі наконт актуальных пытанняў сучаснасці. "Пасля таго, што з намі адбывалася ў гэтым стагоддзі, асабліва ў апошнія пяцьдзят гадоў, мы зноў знаходзімся на жадлівым раздарожжы. Раздарожжы, падобным да таго, якое зведаў вялікамучанік Лазар, калі быў пастаўлены перад выбарам — за якое Царства вызначыцца", — піша мітрапаліт Чарнагорска-Прыморскі і Скендарыйскі доктар Амфілохіе. Рэлігійныя публіцысты разважаюць на тэму сучаснага стану праваслаўя, духоўнасці славянскіх народаў. Каб знайсці сваё месца ў жыцці, трэба звярнуцца да ўласных вытокаў. Чарнагорскі мітрапаліт выступае за абнаўленне духоўнага свету чалавека. А для гэтага "ў новыя мяхі навукова-тэхнічнай заходняй цывілізацыі, як выключнага практычнага ўздыму не толькі сучаснага чалавецтва", патрэбна ўлічыць "новае віно міжземнаморскага еўрапейства". Міжземнаморскае еўрапейства процістаўляецца індывідуалісцка-утилітарнаму (буржуазнаму) і калектывісцка-статкаваму (сацыялістычнаму).

Заўсёды ў славянства быў свой шлях. Гісторыя сербскага народа — гэта драматычная гісторыя. "Апошнія 800 гадоў уяўляюць для сербаў бяспрыкладную эпоху крышталізацыі характару асобы і нацыі, эпоху працы, барацьбы, пакут і славы. Усё ў знаку крыжа і свабоды". Але ўсё ў гэтым свеце мае свой боскі сэнс. Ад меркаванняў пра долю народа рэлігійныя дзеячы пераходзяць да разважанняў пра чалавека. Архімандрый Юсцін адзначае, што "чалавекам існуе, чалавекам дыхае, чалавекам хваліцца дух нашага часу; чалавекам, а не Богачалавекам. У гэтым аснова трагізму нашага, і толькі ў гэтым". Знікае дух вечнасці, аблічча Божа ў чалавеку.

Шосты нумар змяшчае, акрамя раздзелаў "Рэлігійная думка", "Багаслоўская спадчына", наступныя рубрыкі: "Праваслаўная публіцыстыка", "Жыццё епархій", "Мастацкае слова", "Малітваслоўе", "Дакументы", "Гісторыя і сучаснасць". У часопісе надрукаваны вершы сербскіх паэтаў Дэсанкі Максимовіч, Добрыцы Эрыч, Міларода Джурыча ды іншых. Акрамя звестак з гісторыі Сербскай праваслаўнай царквы, змяшчаецца інфармацыя аб сербскіх манастырах.

Укладальнікам нумара з'яўляецца вядомы перакладчык з сербскай, доктар філалагічных навук Іван Чарота. Часопіс можа быць цікавым для студэнтаў, навукоўцаў і ўвогуле для ўсіх, хто цікавіцца славянскай культурай. Таццяна КАУРЫГІНА

На любы густ

Ева Андрэўна Шаршнёва з вёскі Широкае Буда-Кашалёўскага раёна яшчэ з маладых гадоў навучылася правілам вышывання ручнікоў-набожнікаў, якімі ўпрыгожваюць іконы. Любы стол ўпрыгожваць і сурвэткі, вышытыя яе рукамі. Фота Сяргей ХАЛАДЗІЛІНА, БЕЛТА

Старажытныя былі ўсё ж мудрымі. Салраўды, нельга двойчы зайсці ў адну і тую ж раку — жыццё, нягледзячы на ўсе застоі і тэндэнцыі, на ўсе высілкі старых сіл вярнуць Савецкі Саюз, не стаіць на месцы. Сёння побач з дзяржаўнымі ўстановамі, прадпрыемствамі, арганізацыямі існуе мноства недзяржаўных, некамерцыйных аб'яднанняў і фондаў. Як у свеце, гэтак і ў нас. Усюдысная статыстыка сведчыць, што ў свеце на сённяшні дзень існуюць не толькі пяць з паловай мільярдаў асобных індывідаў-чалавекаў, але і 200 нацыянальна-дзяржаўных утварэнняў, 4 мільёны таварыстваў, 20 мільёнаў эканамічных арганізацый і сотні мільёнаў фармальных і нефармальных груп, незалежна ад таго, ці гэта звычайная сям'я, царкоўная абшчына, таварыства аматараў сабак і катой, альбо, урэшце, двое закаханых...

У нашай краіне, якую мы па ранейшай звычцы часцей заўсё ўсё той жа рэспублікай ("саюз непарушны рэспублік свабодных"), розных фондаў, арганізацый, таварыстваў, аб'яднанняў налічваецца, ужо больш чым тры тысячы. Гэта, зноў жа, на сённяшні дзень. А з кожным днём з'яўляюцца — узнікаюць і рэгіструюцца — новыя. Многія з іх даўно ўжо на слыху: Беларускі народны фронт "Адраджэнне", Беларускі фонд культуры, Беларускі фонд міру, Беларускі дзіцячы фонд... Набылі свой голас і многія іншыя ўтварэнні. Дастаткова згадаць тая іх, як Асацыяцыя інвалідаў ваіны ў Афганістане, Асацыяцыя бацькоў дзяцей-інвалідаў, Беларускі дабрачынны фонд "Дзецім Чарнобыля", Беларускі Хельсінскі камітэт, нядаўна створаны Міжнародныя фонды Янкі Купалы і Якуба Коласа — пералічваць іх, бадай, няма пільнай патрэбы, ды і цяжка, бо іх паўторымся, вельмі і вельмі шмат.

Дзеля чаго людзі гуртуюцца, аб'ядноўваюцца? Найперш дзеля таго, каб прыносіць у жыццё тых ці іншых змены. Як у жыццё грамадства наогул, так і ў жыццё асобных пластоў ці груп насельніцтва. Грамадскія арганізацыі валодаюць патэнцыялам змяніць жыццё на аснове агульных інтарэсаў дзеля сумеснай рэалізацыі грамадзянскіх, эканамічных, сацыяльных, культурных правоў.

Каб стварыць грамадскае аб'яднанне, трэба ведаць асноўныя нарматыўныя акты, якія рэгулююць іх утварэнне і дзейнасць. На жаль, многія з нас у гэтых справах не надта дасведчаныя. Ды сёння гэта не бяда. Сёння кожны можа звярнуцца па дапамогу ў Беларускую рэспубліканскую грамадскую арганізацыю "Аб'яднаны шлях" ("United way"), своеасаблівы Цэнтр развіцця грамадскіх арганізацый. У склад праўлення "Аб'яднанага шляху" ўваходзяць такія паважаныя асобы, як дырэктар (з нямецкага боку) Мінскага міжнароднага адукацыйнага цэнтру доктар Клаўс Баер, юрыст-кансультант юрыдычнай фірмы "Бараўцоў і Салей" Аляксандр Бацян, старшыня праўлення фірмы "Паліфакт" Яўген Будзінас, генеральны дырэктар фірмы "Кокка-кола Амаціл Беларусь" Уорэн Грэўмеер, юрыст Ірына Карамышава, галоўны рэдактар газеты "Вячэрні Мінск" Сяргей Сверкуноў, дырэктар ААА "Інтэрнэшнл Хаўс Мінск" Уладзімір Фурс, віцэ-прэзідэнт Беларускага ПЭН-цэнтру Карлас Шэрман...

Распавядае выканаўчы дырэктар "Аб'яднанага шляху" Алена Кузьмініч:

— Наша арганізацыя была створана на пачатку 1995 года. Асноўная статутная мэта "Аб'яднанага шляху" — садзейнічаць развіццю моцнага дабрачыннага сектара грамадскіх арганізацый на Беларусі. Дзеля гэтага мы і стварылі Цэнтр развіцця некамерцыйных грамадскіх арганізацый. І вось ужо цягам трох гадоў прапануем тэхнічную, кансультацыйную, інфармацыйную падтрымку грамадскім утварэнням. Перш-наперш мы стварылі

базу дадзеных грамадскіх арганізацый Беларусі. Вынікам гэтай працы сталі два выданні "Даведніка беларускіх грамадскіх аб'яднанняў" — выйшлі яны летась і сёлета. Збіраем мы таксама інфармацыю пра фонды і арганізацыі, якія могуць аказаць новым грамадскім аб'яднанням фінансавую ці тэхнічную падтрымку, бо апошнія напачатку якраз і заклапочаны найперш тым, дзе знайсці сродкі і партнёраў для рэалізацыі сваіх праектаў.

У нашым інфармацыйным блоку можна знайсці нямала публікацый з парадамі і рэкамендацыямі адносна менеджменту ў некамерцыйных арганізацыях. Для Беларусі гэта яшчэ не вельмі звыклая справа, аднак жа асвойваць яе трэба, і мы вучымся самі і вучым іншых. Да паслуг нашых кліентаў — шматлікія выданні, якія выпускаюць не толькі грамадскія арганізацыі Беларусі, але і Расіі, Украіны, Польшчы, Чэхіі, многіх іншых краін.

А што да кансультацыйнай службы, дык у нас працуе юрыст, які заўсёды дапаможа энтузіястам на этапе рэгістрацыі новага грамадскага аб'яднання, а ланей дасць парады і па пытаннях падаткаабкладання, працоўных адносін, складання кантрактаў, заключэння дагавораў і інш. Усе гэтыя паслугі грамадскім арганізацыям мы аказваем бясплатна.

Не стрымліваюся пасля гэтых слоў, каб не запытаць спадарыню Алену пра сродкі, якія даюць цэнтр ажыццяўляць сваю дзейнасць.

— Сакрэтаў мы не робім, — адказвае мая субяседніца. — Асноўнае наша фінансаванне на працягу трох гадоў — гэта падтрымка нас фондам "Еўразія" і амерыканскім дабрачынным фондам Чарльза Сцюарта Мота. Пэўны час, пакуль можна было, мы карысталіся таксама падтрымкай Фонду Сораса. Эрэшт, жывём мы ашчадна, штатных супрацоўнікаў усяго чацвёра і трое паўставанікаў. Без падтрымкі добраахвотнікаў, так званых валанцёраў з розных арганізацый, аб'яднанняў і груп мы, вядома, не здолелі б зрабіць усяго таго, што зрабілі і робім.

— Спадарыня Алена, а што яшчэ вы рабілі і робіце?

— А яшчэ праводзім семінары і "круглыя сталы", на якія запрашаем не толькі актывістаў грамадскіх арганізацый, але і прадстаўнікоў дзяржаўных органаў і ўстаноў, асабліва па пытаннях падаткаабкладання, справаводства, ліцэнзавання. Запрашаем на такія імпрэзы нашых расійскіх, украінскіх, славацкіх, польскіх партнёраў, каб пазнаёміцца з іхнім вопытам, як лепш спланваць дзейнасць, распрацаваць стратэгію развіцця грамадскай арганізацыі. Вопыт гэты надзвычай карысны, бо, нягледзячы на адрознасць, у дзейнасці грамадскіх арганізацый і аб'яднанняў розных краін шмат агульнага.

— Спадарыня Алена, як я паспела заўважыць, у вас тут неаблагая тэхнічная база. І за ўсім камп'ютэрамі працуюць людзі. Хто яны?

— Гэта прадстаўнікі грамадскіх арганізацый. Яны на нашай тэхніцы маюць магчымасць набраць і раздрукаваць свае тэксты, матэрыялы. У нас створаны спецыяльны камп'ютэрны клас, дзе нашы кліенты могуць асоіць камп'ютэрную тэхніку. Мы таксама выдаём невялікі інфармацыйны бюлетэнь, які рассылаем па грамадскіх арганізацыях. У ім распавядаем і пра сваю дзейнасць, і пра дзейнасць розных грамадскіх арганізацый і аб'яднанняў, паведамляем аб праграмах конкурсаў, семінараў, канферэнцый, якія абвешчваюць і праводзяць самыя розныя грамадскія ўтварэнні.

— Выбачайце, але хацелася б даведацца, якія канкрэтныя арганізацыі звярталіся да вас у пошуку падтрымкі і дапамогі. Якія практычныя, так бы мовіць, вынікі вашай працы?

— Звярталіся да нас многія арганізацыі, якія толькі-толькі пачыналі сваю працу. Назаву, напрыклад, такія, якія сёння досыць вядомыя ў краіне, — Беларускі саюз сацыяльных педагогаў, Асацыяцыя абароны працоўнай бацькоў, многія жаночыя і маладзёжныя арганізацыі. Яны і сёння звяртаюцца да нас па тых ці іншых юрыдычных, бухгалтарскіх пытаннях. Мы плануем стварыць пробны кансультацыйны пункт, у ім будзе працаваць наш аўдытар, які дапаможа ў вырашэнні розных пытанняў, бо нарматыўнай дэталёвай базы для грамадскіх арганізацый не існуе, і даводзіцца звяртацца да дзяржаўных служачых, якія не заўсёды ўяўляюць і разумеюць іх спецыфіку і "крояць" усё на дзяржаўны манер ці на манер якога-небудзь ТАА, не ўлічваючы, што гэта некамерцыйная, недзяржаўная арганізацыя. Ёсць нямала пытанняў і па заканадаўстве, якое не робіць розніцы паміж арганізацыямі, што працуюць на грамадскую карысць, і тымі, што дзейнічаюць дзеля ўласнага абагачэння. Ва ўсім свеце такая розніца ёсць, а ў нас няма. Або яшчэ такое. Колькі ў нас грамадскіх арганізацый, якія завуцца фондамі, а на самай справе ў іх саміх няма сродкаў, каб фінансаваць нейкія дабрачынныя акцыі, ажыццяўляць тых ці іншыя праграмы. У нас шмат што пастаўлена з мог на галаву.

І ўсё ж той факт, што існуе больш за тры тысячы грамадскіх арганізацый — рэспубліканскіх і рэгіянальных, сведчыць незалежна і ініцыятывы развіваюцца і стараюцца выжыць у новых умовах. Чым адметныя грамадскія арганізацыі, чым яны прыцягваюць да сябе? Людзі вырашылі, што яны незалежны ад іншых, што яны самастойныя, не хочучы падпарадкоўвацца ні дзяржаве, ні каму-небудзь іншаму, яны хочучы жыць годна і прыстойна, а галоўнае — рабіць нешта карыснае для грамадства.

— Спадарыня Алена, а дзе вы самі вучыцеся гэтай новай, недзяржаўнай дзейнасці?

— Мы ўдзельнічаем у розных семінарах, сустрэчах, уваходзім у еўрапейскую сетку рэсурсных цэнтраў "Арфей", які лучыць цэнтры, накітал нашага, больш чым з дваццаці краін Усходняй і Цэнтральнай Еўропы. На нашых сустрэчах адбываецца абмен інфармацыяй і вопытам. Мы ажыццяўляем унікальны для Беларусі прэс-маніторынг: адсочваем не адзін дзесяткі рэспубліканскіх і рэгіянальных газет і ўсю інфармацыю, якая тычыцца грамадскіх арганізацый, фондаў і ўстаноў, заносім у базу дадзеных, на падставе чаго можна рабіць высновы, які імідж грамадскіх аб'яднанняў складаецца праз сродкі масавай інфармацыі.

На жаль, сярод пэўнай часткі насельніцтва склалася думка, што грамадскія арганізацыі — гэта зборшыца нейкіх хапук, карупцыянераў ды зладзюганцаў, якія ўсялякімі шляхамі, часта несумленнымі, здабываюць грошы дзеля таго, каб мець магчымасць ездзіць за мяжу і наогул працітаць, калі паўсюдна плануе беднасць і нястача. Безумоўна, такі погляд трэба мяняць. Трэба сцвярджаць і падтрымліваць разуменне таго, што ўсялякія, нават самыя малыя ініцыятывы, накітал дапамогі адзіночым людзям ці бяздомным сабакам і катом, варта ўсялякі падтрымліваць і развіваць. Мы працуем дзеля гэтага. Дзейнасць нашай Беларускай рэспубліканскай арганізацыі "Аб'яднаны шлях" ахоплівае самыя розныя сферы грамадскай актывінасці, аднак усё накірунка працы арганізацыі падпарадкаваны адзінай мэце — пабудове ў Беларусі адкрытага грамадства.

Я пажадала супрацоўнікам і валанцёрам "Аб'яднанага шляху" добрага плёну.

Марыя МІХАЙЛАВА

Друк

Увага: "Архівы і справаводства"

Дзяржаўны камітэт Рэспублікі Беларусь па друку зарэгістраваў новае перыядычнае выданне — часопіс "Архівы і справаводства", заснавальнікамі якога з'яўляюцца Дзяржаўны камітэт па архівах і справаводстве Рэспублікі Беларусь, Інстытут гісторыі Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі і Беларускі навукова-даследчы інстытут дакументазнаўства і архіўнай справы. Новае выданне адрасавана шырокаму колу чытачоў — архівістам, гісторыкам, краязнаўцам, работнікам справаводчай галіны і, канечне, усім, хто

неабябывае да праблем нацыянальнай гісторыі, бо "Архівы і справаводства", з'яўляючыся выданнем у многім спецыфічным, не стане абмяжоўвацца толькі сваёй асноўнай праблемаўвай. Канечне, у ім будуць публікавацца афіцыйныя дакументы Дзяржкам-архіва, архіўныя дакументы, якія невядомы шырокаму колу даследчыкаў. Разам з тым, па словах галоўнага рэдактара часопіса Святаслава Асіноўскага (а Святаслаў Маркавіч чалавек, які доўгі час з'яўляўся намеснікам галоўнага рэдактара часопіса "Беларуская

мінуўшына"), на старонках "Архіваў і справаводства" будуць змяшчацца радаводныя як вядомых, так і простых людзей. Многа цікавага знойдуць калекцыянеры, тых, хто працуе над гісторыка-дакументальнымі хронікамі "Памяць".

Новы часопіс пачне выходзіць у пачатку 1999 года. Маркуецца, што яго перыядычнасць будзе шэсць нумароў на год. А падпісны індэкс і кошт падлікі на "Архівы і справаводства" будуць пазначаны ў падпісным каталогу на першае паўгоддзе наступнага года.

Пра дзеда і ўнука, або Як жывуць у слонімскай глыбінцы вядомы і пачынаючы паэты

**Мой любы хросны Ваня!
Табе маё пажаданне:
Каб даў табе здароўя Бог,
І каб ты сам сябе бярог,
Каб расцвіталі ў міры твае вёсны,
Каб пра мяне ты помніў, любы хросны,
Каб ты дамоў вярнуўся зноў,
І мы цябе сустрэлі
За шчодрым гэтым жа сталом —
На тваім вяселлі...**

У той дзень Валерык Арочка чытаў нам свае новыя вершы. Ён быў усхваляваны і шчаслівы, радаваліся за яго і дзядуля з бабуляю.

Калі мы развітваліся з Арочкамі, ужо цямнела. Марыя Іванаўна высыпала нам у машыну кошык яблыкаў...

Сяргей ЧЫГРЫН
Мікалай СУПРУН (фота)

У вёску Вецявічы, што на Слонімсчыне, мы прыехалі пасля абеду. У сустрэчнай жанчыны запыталі, дзе жыўе Мікола Арочка.

— А ў нас два Мікалай Арочкі, — адказала жанчына. — Вам які трэба?

— Мы шукаем паэта Арочку, — прызналася ёй.

— У іх тут дзве хаты, вось і шукайце, у якой яны, — сказала кабета і паказала рукою на бліжэйшыя хаты.

Дзверы нам адчыніла Марыя Іванаўна, жонка Міколы Арочкі. Шчыра павітаўшыся, яна паведаміла, што яе хлопцы воззяць салому. Ідучы на аселіцу, мы ўбачылі хлопчыка і дзядулю, якія цягнулі на калысцы салому. За гэтай працай мы іх і сфатаграфавалі.

...Лёс жорстка абышоўся з сям'ёю нашага земляка, доктара філалагічных навук, паэта, даследчыка літаратуры, крытыка, перакладчыка, члена Саюза беларускіх пісьмнікаў Міколы Арочкі. Трагічна загінулі ў Мінску два яго сыны і нявестка. Адзінай радасцю, уцехай і надзеяй для Мікалая Мікалаевіча і Марыі Іванаўны застаўся ўнук Валерык, які вучыцца ў пятым класе Селявіцкай сярэдняй школы. Яны назаўсёды пакінулі Мінск і вярнуліся ў Вецявічы — родную вёску паэта.

— Пойдзем, хлопцы, у хату, вып'ем за сустрэчу. Такія госці ў нас бываюць рэдка, — прызнаўся Мікола Арочка.

Хутка ў сенцах з'явіўся стол, а на ім агуркі, памідоры, масла, сала, хлеб, каўбаса і, вядома, пляшка гарэлкі.

— Калі ласка, частуйцеся, — прапанавала гаспадыня. Мы прыселі да стала, і Мікола Арочка пачаў расказаць пра сваё вясковое жыццё.

— З рання да вечара мы на нагах, бо маем вялікую гаспадарку. Трымаем дзве каровы, свіней, авечак, курэй, коз — словам усё, што можа мець вясковец. Сам я кашу, сушу, ваку, саджаю і капаю. Дапамагаюць Марыя і Валерык. Сяды-тады наведваю Мінск.

— Як да вас адносяцца аднавіскоўцы? — Па-рознаму, бо людзям у вёсцы ўсё роўна: ці ты вучоны, ці генерал, ці хто іншы. Раней у Вецявічах у мяне была адна мянушка, цяпер другая — "паэт". Так і кажучы: паэту агарод, паэтава карова, паэтава свінья і паэтаў казёл. Мы ўжо прывыклі.

— Як сёння жыўе беларуская вёска?

— Вёска амаль поўнаасцю спілася. У калгасе крадуць усё, што толькі можна ўкрасці. Адзін старшыня калгаса пракантраляваў усё гэта не ў сілах. Гэта вынік сацыялістычнага калгаснага часу.

— Дарэчы, а як да вас адносіцца сам старшыня калгаса Чэслаў Шмігіра?

— Гэта адзіны чалавек, з кім можна пагутарыць на розныя тэмы. Вельмі адукаваны, шчыры і паважаны мною чалавек. Яму трэба не калгасам кіраваць, а займацца іншаю справай, больш сур'ёзнай. Ён мяне добра разумее. Але я стараюся менш яму дакучаць, бо ў яго і так праблем шмат. Даваў

неяк мне каня, але я адмовіўся. Ды і ўзрост у мяне не той, хоць умею рабіць усё.

— А вершы пішуцца?

— У Вецявічах я загнаны ў кут бездухоўнасці, нясу адплату свайму лёсу. Але вершы пішуцца, бо тут па-іншаму я ўбачыў і адчуў жыццё, яго смак.

— Частуйцеся, хлопчыкі, каўбасою, не саромейцеся, — прапанавала гаспадыня, заўважышы, што мы менш сталі працаваць сківіцамі, і паказала рукою на каўбасную гірляндку. Яна вісела ў сенцах над намі, нанізаныя на шток колцы вясковых каўбас, "пальцам пханых". Мы частаваліся каўбасамі і хвалілі гаспадароў, хоць адчувалі, як цяжка і сумна жывецца ім у Вецявічах.

— Я вельмі радуся, што і Валерык піша вершы, замалеўкі, апавяданні. Я не дапамагаю, ён сам. Дасылае ў рэспубліканскую газету школьнікаў "Раніцу". Там друкуецца, перамагае ў конкурсах, атрымлівае падарункі, — працягвае Мікалай Мікалаевіч.

Валерык Арочка прынёс нам некалькі нумароў газеты "Раніца" са сваімі вершамі і допісамі. У адным матэрыяле ён расказвае пра сваю любімую настаўніцу Бажэну Чаславаўну Маркушэўскую, у другім — пра летні адпачынак. А ў вершах — любоў да Беларусі, да роднай прыроды. Нядаўна хросны бацька Валерыка Іван Баяроўскі з Мьялканавіч пайшоў у беларускае войска. За святочным сталом гучала шмат пажаданняў. А Валерык Арочка прысвяціў яму свой верш:

**Апека бабулі і дзеда
Хай песціць сіроцтва тваё.
Як цяжка ў прадбачанні ведаць,
Што будзе кусаць гадаўе.**

**Мы склалі б дзянькоў астаткі,
Каб іх хто пражыў з нас адзін,
Заслоньваў за мамку і татку,
Дзіцятка,
ўздыміся спачатку,
Пакуль нас пакліча спачыну.**

**Малітва
да бога-бацькі**

Божа,
Усямоцны і наймагутны,
Валадар Зямлі і сусветаў,
Да Цябе я ў малітве хілюся:
Паўтары сваё іудазавенне
Праз дзве тысячы год!
Папай Ты свой Дух Святы,
Жыццятворны і несмяротны,
Дзеля справы Тваёй багачыннай,
Дзеля промыслу чалавечалюбнага,
Усялі Ты свой Дух Святы
У мацярынскае свяшчэннае ўлонне
Жанчыны-беларускі!
Няхай жа, яна, вагітная,
Стане нашай Багародзіцай
І прынясе нам уратавальніка
З німба на чале,
Збаўцу, як і Ты, ўсемагутнага —
Мы ўздадзем Яго ашчадна
На травах і стравах спажывуных,
Няхай сярод нас Ён выбера
Апосталаў — самых надзейных!
Каб кратай не быў Ён улоўлены
І па знаку Пілата —
не ўкрыжаваны...
Не спяшайся дачасна, Божа,
Свайго Сына адзінакроўнага
Забіраць у свой светлы Эдэм,
Пакуль на зямлі нашай — пекла.
Хай Сын Твой ідзе —

з хаты ў хату

І стукае ў дзверы і навучае,
І мы разам з Ім пераломім
Учарсцелы наш хлеб надзённы
Адраджэння Бацькаўшчыны,
Дый усіх, яшчэ ўкрыжаваных
Земляў на свеце!
І станецца па словы Тваім.
Амін.

Абвучаю каня

І навошта я зноў нешта ладжу і шыю?
Гэта ж зброю рыхтую, як нейкі абсурд.
Не каню адзяваю хамут на шыю,
Я сабе адзяваю хамут.

**Мужнасць хоць прытоена і тлела,
Ды не перастала верадзіць,
Бо дарэштты не адпалымнела,
Толькі час хацела абхітрыць.**

**Згуба — ці даніна выжывання?
І разумны, можа, кампраміс.
Хоць паганіць вусны апяванне,
Не да твару дару оданіс.**

**Ды натоўп у тлуме плешча ў ладкі
І падносіць — хлеб, у госці — мёд.
Бегчы ад дароў тых без аглядкі!
Напярэймы ж — трыццаць сёмы год.
Ад ліхога нехрыста не збегчы.
І шчыруе ў сэрцы горкі зман.
Лёг на твары одум, горб — на плечы.
Нож — на венах, сэрца — ў пекле ран.**

**Не зламалі, толькі надламалі.
Наце ж вам — для пешчаў і пацех!
Вынохалі ўсё ж — не даравалі
Бацькаўшчыналюбны яго "грэх"!**

**Шкода толькі хвіль прыстасавання.
Свайму ж люду ў сэрцы не грашыў.
З лёсу ён не зняў наканаваўня
Марнаслоўем часу і душы.**

**І калі ў здрадлівым пралеце
Мільгануў ён белізною шчок,
Уздыхнуў паспеў яшчэ ў самоце.
Ён ад трыццаць сёмага не ўцёк.**

Скруха сіроцтва

ВАЛЕРЫКУ

**Па маці ўздыхае скруха,
Як хвойнік на старцы-сасне.
Ды скруха аціхне, атухне,
Хоць горка ўспамінам пратне.**

**Нясцерны ж адчай найчасцей —
Не ростань на схіле людзей,
А той, што плячэ ўсё люцей
Ад страты крывінак-дзяцей.**

**Бацькоў тая страта сіроціць.
А ў нас яшчэ — дума-сляза:
Застаўся у кволым узросце
Унучак-краса!**

**Як жыць вось такой дзятве,
Што кліча матулю, заве,
Што кліча татулю ў траве
Між дрэў, дзе іх дух жыўе?**

**Унучак наш, круглы сіротка,
Не слухай ты плаксаў сівых.
Яны не ўздыхнуць дрыготка
Ні ў скрусе, ні ў кропельцы сродкаў,
А сунуць пад дых!**

Мікола АРОЧКА

І станецца па словы Тваім Душа роднай мовы

У мовы маёй, нібы ў чалавека, —
Прыгожае цела, жывая душа.
То ж вам не чужацкі жаргон-недарэка
З нахабствам прыблуды і прыбыша.

У ім, як забруджаным лесе, —
ў жаргоне:
Бляшанкі, бутэлькі, лаўжы, як вузлы.
А родную нашу, хоць вечна ў загоне,
Ратуе жыўучасць яе душы.

Як "чыкае" з фарсам жаргон
бюракрата,
Пагарда чынуш задзірае насы.
Ды дзіўна: іх штаты і ўсе апараты
Не створаць ні твора сапраўднай красы!

Жаргон — "напракат" —
для экспансій прыдатны,
А твору патрэбна ж крынічка душы,
Народнай душы — і спагады і праўды,
І моўнай душы,
што не ўздзець на крыжы!

"Трасянка" — калечанне моўнага цела,
На ім ужо колькі рубцоў і шрамоў!
Але пад рубцамі трымціць,
як трымцела,
Душа — адной з самых прыгожых моў!

Яна, пэўна, ў квантах
нябачных разліта,
То вымкне са спадчыны званам, слязою,
То ўздыдзе травой, стане зернямі жыта,
То гукамі слоў, што палоняць красой.

Здаецца, красе, патаптанай, абнылай,
Не ўстаць з бездухоўнай
цямноты-глушы.
Ды чую — пульсуе творчая сіла,
Нязводная сіла
моўнай душы!

Наканаванасць

Сутыкнуліся —
сумленне з прагай:
Годна жыць ці проста існаваць?
І сястра сумленнасці — адвага —
Пачала ў зацішак саступаць.

**Я нарэзаў для зброі пасаў са скуры —
Для набедрыкаў, лейцаў, супонь.
Ах, мой конь, ты, напэўна,
нашчадак буры —
Не даецца ў прыгонніцтва вупражы
Конь.**

Старшыня мой зычлівы каня
даў на выбар:
Абвучы — і ў загрыўку на волю скачы!
Толькі ласкай бяры...
Ды мой конік, як "тыгар",
Не хацеў, як паэт,
свой прымус валачы...

Можа, лепей было б пахадзіць
напачатку
Пры старым лашаку —
на малым павадку,
Супыняць трохі пугай гулівасць азадку,
Чым лавіць яго ў мыле на дзікім скаку...

Памню нораў круты аднаго жарабка:
Каб накінуць хамут,
бацька лез на палаткі.
Вось і конь мой танцуе
са мной на дыбках.
Бервяно пачаплю — хай цалуе у пяткі...

Ах, шаленец, не рві наравіста пастронкі.
Бачу — іскры ў яго са слязою з вачэй.
Ты за воляй сваёй не скачы наўздагонкі.
Спачуваю. Прашу. А мне ці лягчэй?

Набрыкаўся і ўпрэў...
Дзе ты дзенеўся, кося?
Луста хлеба з далоні — вось мы і ў ладу.
Каб цябе запрыгоніць
хамутнай міласцю,
Мо пад колам з вазка галавой накладу...

Сучасны бартэр

Мяняем на вату — кажух,
Салому — на ўхлябісты рык,
Свой Дом — на чужацкі камух,
Уладны бізун — на крык,
Мяняем свой бор — на барыш,
Ячмень пасяўны — на гар,
Свой лёс — на галгофскі крыж,
А салынных асоб — на пачвар,
Мяняем каханне — на грэх,
А годнасць сваю — на бруд,
Застольную костку — на брэх,
На здраду — свой родны кут...

Не згледзелі толькі, калі
Той бартэр, набраўшы разгон,
Змяняў на бацькоўскай зямлі
Саміх нас —
на ўласны скон.

“Гістарычны слоўнік Беларусі”

У амерыканскім выдавецтве “Scarecrow Press” выйшаў “Гістарычны слоўнік Беларусі”, апрацаваны Янкам Запруднікам. Кніга мае раздзелы: гістарычная храналогія (ад пачатку да нашых дзён); уводны артыкул — агляд гісторыі Беларусі; слоўнікавая частка (больш за 400 артыкулаў і біяграфічных давадак); бібліяграфія (у тым ліку і асабліва англамоўная); дадатак “Валадары Беларусі” (ад Рагвалода да Лукашэнка). У кнізе дзве карты: на адной пададзеныя галоўныя гарады, другая паказвае стратэгічнае месца Беларусі ва Усходняй Еўропе.

Кніга Янкі Запрудніка выйшла ў серыі “Еўрапейскія гістарычныя слоўнікі”. Такого роду даведніцкую літаратуру набываюць шмат якія бібліятэкі. На сённяшні дзень гэта адзінае англамоўнае выданне, з якога можна пачарпнуць інфармацыю пра гістарычную і сучасную Беларусь. У кнізе змешчаны даведкі пра галоўныя асобы беларускай гісторыі і палітычныя партыі; артыкулы пра археалогію, плямёны, галоўныя гарады, рэкі, эканоміку, асвету, гістарыяграфію, дэмаграфію, мову, культуру, літаратуру, мастацтва, рэлігію, нацыянальную ідэю, беларускую эміграцыю, рэферэндумы, парламент, правы чалавека і г. д.

У кнізе ўжываецца беларускі лацінскі алфавіт. Слоўнік можа быць дапаможнікам для тых, хто слаба знаёмы з беларускай лацінкай.

Кніга напісана папулярным стылем. Яна будзе карысна ў сем ях, у якіх школьнікі, дзеці або ўнукі амерыканцаў, канадцаў, брытанцаў і аўстралійцаў беларускага паходжання, цікавіцца краем сваіх продкаў. “Гістарычны слоўнік Беларусі” можа быць таксама карысным для тых, хто вывучае англійскую мову і хоча карыстацца ёю ў інфармаванні пра Беларусь. Цана кнігі — 55 долараў. Яе можна выпісаць у выдавецтве: “Scarecrow Press” 4720 Boston Way Lanham, MD 20706 (800) 462-6420.

Пісаў на мове ідыш

Сымон Ляльчук — родам з горада Калінкавічы. Пасля заканчэння Мінскага педагагічнага інстытута імя М. Горкага ў 1939 годзе служыў у арміі. Калі пачалася Вялікая Айчынная вайна, з першых жа дзён яе прымаў удзел у баях. Ды змагаўся з нямецка-фашысцкімі захопнікамі нядоўга — у ліпені 1941 года ён прапаў без вестак. Вершы С. Ляльчук, які пісаў на мове ідыш, пачаў друкаваць у юным узросце. Да наступлення ў інстытут ужо выступаў на старонках газеты “Юнгер ленінец” (“Юны ленінец”). А ў 1938 годзе яго творы з’явіліся і ў часопісе “Штарн” (“Зорка”). У 1940 годзе выйшаў калектыўны “Зборнік вершаў”, аўтарам якога, поруч з маладымі паэтамі І. Баруховічам, Х. Гурэвічам, П. Плоткіным, быў гэтакі ж малады і С. Ляльчук. У перакладзе на беларускую мову асобныя яго вершы апублікаваны ў кнізе “Мы іх не забудзем”, якая з’явілася ў 1949 годзе і змяшчала ў сабе творы тых, хто не вярнуўся з вайны. А на мове ідыш кніга С. Ляльчука пабачыла свет у Маскве ў 1985 годзе. Гэта найбольш поўнае выданне яго творчай спадчыны.

Самабытны майстра

У Мінску ў бібліятэцы імя Пушкіна адкрылася выстава рэзчыка па дрэве з горада Старыя Дарогі Ігара Іванавіча Лазуры. Каля 30 гадоў самабытны майстар выразае з дуба, ліпы, бука фантастычныя маскі, персанажаў народных казак, стварае ў вёсцы вобразы літаратурных герояў. Работы Лазуры экспанаваліся на выставах народнай творчасці ў Беларусі, Расіі, у краінах далёкага замежжа.

Фота Віктара ТАЛОЧКІ, БЕЛТА

СТАДЧЫНА

ЗАКЛАДЗЕНАЕ ў чалавечай душы самою прыродай імкненне да волі і свабоды заўжды было, відаць, і найгалоўнейшай пабуджалнай прычынай, якая фармавала і ўзнімала да высокага грамадзянскага і творчага ўзлёту пачуцці і розумы вялікіх мысляроў-філосафаў, пісьменнікаў, мастакоў... Свабода і воля — ключавыя словы і ў мастацкім лексіконе двух волатаў беларускай літаратуры — Янкі Купалы і Якуба Коласа. У іх творчасці гэтыя словы-паняцці вельмі цесна суседнічаюць і ўнутрана ўзаемазвязваюцца з балючай, клопатнай думкай пра лёс і жыццё заняволеннага народа і чалавека.

Зусім правамерна будзе, напэўна, ска-

Ключавое слова класікі — свабода

заць, што нашых выдатных песняроў Я. Купалу і Я. Коласа сфармавала і ўзняла на грэбень літаратурна-грамадскага жыцця чалавекалюбна і свабодалюбна ідэя. Канечне, перадумай усяго з’яўляецца прыродны талент. У дачыненні да Купалы і Коласа прырода не паскупілася, была да іх нават вельмі шчодрой. Але ж без чалавекалюбства і свабодалюбства няма і чалавеканяўства. Гэта бадай-што аксіяматычная літаратурная ісціна. А ў геніяльных пісьменнікаў такі настрой душы бывае асабліва тонкім і асабліва чуйна, абвострана рэагуюць і адклікаюцца яны на зло, несправядлівасць і людское гора.

Менавіта гэтая досыць мінорная, невясёлая і сумная нота і ўласціва паэтычнай музе Я. Купалы і Я. Коласа ўжо на самым пачатку іх творчай дарогі. У такой журботна-сумнай танальнасці разгортваецца паэтычная думка ў вершах Я. Купалы і Я. Коласа “Мая доля” і “Не пытайце, не прасеце”, надрукаваных у адным і тым жа 1904 г. Паэты (асабліва Я. Колас у вершы “Не пытайце, не прасеце”) прызнаюць, што ім наогул больш даспадобы былі б вясёлыя песні, але ж не настаў, на жаль, іх час: бо “на жыццё як паглядзіш, сэрца болем зашчыміць”.

Надыдзе пара — і ў творах Я. Купалы і Я. Коласа пабольшае светлых фарбаў, узмацніцца мастацкая роля апымістычнай танальнасці. Веснавою, сонечнай радасцю жыцця, занеслым лірыка-рамантычным дыханнем прасякнута, напрыклад, купалаўская паэма пра каханне “Яна і я” (1913). А колькі яркіх, празрыста-чыстых і праміяніста-радасных малюнкаў знойдзе чытач у коласаўскай “Новай зямлі”! Аднак пачыналі Купала і Колас усё ж з журботнай, сумнай песні. Ды і надалей гэтая нота журбы і суму будзе прысутнічаць у многіх іх творах як вельмі важная сэнсавая дамінанта. Недругароднае значэнне яе, гэтай дамінанты, аўтары падкрэслівалі і самімі назвамі, загаловамі першых зборнікаў сваіх твораў — “Жалейка” (1908) і “Песні жалыбы” (1910).

Аднак гэта ўсё ж паверхневы момант з’явы. А ўнутраная і галоўная яе сутнасць, якая закранала стрыжнявыя і стратэгічныя асновы пісьменніцкіх задум, заключалася зусім у іншым. І на гэта “іншае” наша крытыка далёка не заўсёды звяртала належную ўвагу.

Для Купалы і Коласа, нягледзячы на ўсю адрознасць іх эстэтычных сістэм і метадалагічных крэда, з першых крокаў уваходу ў літаратуру было вельмі важным бескампрамісна праўдзіва і аб’ектыўна намалюваць сацыяльны абставіны, у якіх болей гараваў ды бедаваў, чымся жыў ды радаваўся просты чалавек, сялянін. І малюнкі людскога бядоў і іх творах у многіх выпадках сапраўды жудасныя і страшныя. Патрэба падмацоўваць гэтыя нашы словы цытатамі з купалаўскіх і коласаўскіх твораў, відаць, адпадае, бо ісціна гэтая, можна сказаць, агульнавядома.

Звонку меней прыкметным у такіх, нярэдка завостраных і густа афарбаваных у змочныя фарбы малюнках сялянскай пакуты (беззямелья, галадухі, бяспраўі) з’яўляецца іншы ключавы аспект аўтарскіх задум — выяўленне дэтэрмінантаў і сілы гэтых абставін на стаўленне духоўнасці чалавека, яго свядомасці і на паглыбленне яго імкнення да волі і свабоды.

У маладых, радыкальна ды і рэвалюцый-

на настроеных Я. Купалы і Я. Коласа была, як вынікае з іх ранніх твораў, досыць сур’ёзная вера ў тое, што шматгадовая несправядлівасць у адносінах да працоўнага чалавека, беларускага сяляніна, павінна была б непазбежна падвесці таго да думкі вырвацца на свабоду, абы толькі надарыўся зручны момант. Вось чаму з такім высокакапафасным уздымам сустрэлі Купала і Колас рэвалюцыйныя падзеі 1905 года, мяркуючы напачатку, што, можа, нават і не спатрэбіцца занадта вялікіх намаганняў і “вялікай крыві”, каб “засеяць долю на роднай зямлі” і здабыць доўгачаканую свабоду: “крыху адвагі і дружнай сілы, а шчасце вечно заціце”. Гэта словы з вядомага купалаўскага верша “Там” (1906). Чытач, безумоўна, можа пры-

гадаць і шэраг іншых твораў Янкі Купалы і Якуба Коласа гэтага часу з падобнай сэнсавай накіраванасцю.

Аднак рэвалюцыя 1905—1907 гг. хоць і пасадзейнічала дэмакратызацыі асобных грамадскіх структур і інстытутаў краіны, не прынесла беларускаму народу ні сацыяльнай палёгі, ні нацыянальнага вызвалення. Працоўнаму чалавеку давялося зноў цягнуць на сабе яромо няволі, якое да гэтых стала нават яшчэ тужэйшым і цяжэйшым.

У шэрагу твораў Я. Купалы і Я. Коласа гэтага часу, як вядома, мае месца даволі журботны, панільны настрой. Ды і было ад чаго засумаваць і замаркоціцца. Перашкод і складаных задач на шляху да свабоды аказалася значна болей, чым напачатку ўяўлялася. Але ўсё ж Купала і Колас не пераставалі яшчэ пэўны час спадзявацца, што жыццё пад прымусам, уціскам, у штодзённых клопатах і нястачы павінна ж нарэшце выявіць сваю сапраўдную “адукацыйна-настаўніцкую” ролю і дапамагчы сялянину ўзняцца на новую ступень свядомасці, стаць “пад штандар свабоды” і з новымі сіламі выступіць “на бітву з цемрай і са злом”. Гэта нібыта вымагалася і самаю логікай здаровага сэнсу: ну, як гэта так?! Цябе таўкуць, зневажаюць, топчуць тваю чалавечую і нацыянальную годнасць, а ты церпіш, скардзішся, гнешся, наракаеш, а далей не ідзеш.

Менавіта ў той час, калі нехта спяхмурнеў і зняверыўся ў сваіх сілах, а кагосьці залішне апанавалі смутак і журба, Якуб Колас піша публіцыстычна-заклікальны, паграмадзінску палкі верш “Кінець смутак” (1907), дзе заве неадкладна ўзяцца “за работу” (вядома, якую. — В. Ж.), сарамачыць, ушчувае маладых дужых хлапцоў, настойліва раіць ім не “пускаць бязвольна рукі”, і выкінуць з галавы думку аб тым, каб цярэць мукі і “вечна гнуцца”. Адолець “стогны бяды” заклікае ў многіх вершах 1905—1907 гг. і Янка Купала, усё часцей і часцей звяртаючы ўвагу на ролю той сілы, якая павінна паспрыяць чалавеку, сялянину намацаць шлях да свабоды.

Характэрным у гэтым сэнсе з’яўляецца верш Я. Купалы “Пакіньма напуста на лёс свой наракаць” (1906). Адкрыта публіцыстычны, гэты твор адначасна нясе і глыбокі мастацкі падтэкст, унутраная энергія якога праграма арыентавана на абуджэнне думкі і няспрошчанае асэнсаванне праблемы свабоды. Са словам “свабода” некалькі разоў вельмі цесна і дыялагічна ўзаемазвязваюцца тут словы “навука” і “воля”. Прытым першынства, прывяртыт, як відаць, аддаецца навуцы. Паэт дужа хацеў бы “блудныя сцэжкі цёмнага жыцця” як найхутчэй “навуці сонцам... расвятліць, каб мы і наша ў прышласці дзіця, не блудзячы, маглі свой век дажыць”. І заканчваецца гэты купалаўскі верш спадзяваннем на цесны саюз навукі і волі:

*Навукай, волі зможам стогны бяды,
Засеем долю на роднай зямлі,
І зажывём шчасліва мы тады,
Як прадзеды век нашы не жылі.*

У творах Я. Купалы і Я. Коласа з такім ці ў чымсьці падобным пачыратам мастацкай думкі, апрача ўсяго, пачынае ўсё мацней і мацней праклёўвацца, акрэслівацца і выяўляцца сумненне ў тым, што іх галоўны герой, непісьменны ці малалісьменны сялянін зможа сам, без пабочнай дапамогі здабыць сабе і сва-

ім дзеця м с в а б о д у. Ужо ў працэсе разгортвання і затухання грамадска-палітычных дзеянняў 1905—1907 гг., яны досыць сур’ёзна ўсумніліся, што бяда-гора, цяжкія і пакутлівыя ўмовы жыцця чалавека самі па сабе, без усякага вонкавага ўмяшання здольны ўзняць гэтага чалавека на высокую ступень духоўнай і грамадзянскай свядомасці. У сваё эстэтычнае крэда і метадалагічную сістэму пазнання жыцця яны наважваліся такім чынам унесці істотныя карэктывы. Але тут трэба было нешта важнае вывесці, даследаваць і цясней звязаць пошукавы рух мастацкага слова не з эмацыянальна-публіцыстычным настроем, а з больш ці менш спакойнай і ўраўнаважанай аналітычнай думкай.

Яркі і пераканальны прыклад тут — драматычная паэма Янкі Купалы “Адвечная песня” (1908). Жыццё яе галоўнага героя, Мужыка, не проста складанае, а невыносна цяжкае, жорсткае і суровае. У нейкай сканцэнтраванай звышмеры нягод, пакут, бедаў, яно абклала чалавека з усіх бакоў, а сціплы радасці калі і наведваюць яго, то хутчэй успрымаюцца як рэдкая выпадковасць і ружовая мроістая з’ява. У такім зачараваным коле прыземленай, сумнай і клопатнай будзёншчыны, бы ў нейкай драме-містэрыі (драмай-містэрыяй удала назваў гэты купалаўскі твор, як нам уяўляецца, П. Васючэнка) праходзіць усё жыццё сяляніна. Падчас нейкай вонкавай сіла ў асобе розных сімволіка-алегарычных вобразаў нібыта хоча дапамагчы Мужыку, спрабуе пераконаваць яго, што “нараканнем не зможаш бяды”. Аднак у штодзённым змаганні з бедамі і нягодамі ён настолькі аслабеў, знямогся і змардаваўся духоўна і фізічна, што на колькі-небудзь смелае дзеянне і на пошук шляхоў “да шчасця новага” і свабоды яго проста ўжо не стае. У медыцыне вядомы такі абыякава-дэпрэсійны стан псіха-фізіялагічнай стомленасці, калі чалавека апаноўвае страх безнадзейнасці і безвыходнасці, і ўсё навокал уяўляецца яму толькі ў змочных, чорных фарбах. Такім без усякага светлага прабліску бачыцца ў фінале “Адвечнай песні” жыццё яе цэнтральнаму герою. Мужыку, якому “людзі і свет” уяўляюцца “страшняй”, чымся небыццё, “магіла”.

Гэта купалаўская паэма — твор завостранай сімволіка-алегарычнай стылёва-жанравай структуры, і зусім натуральна вынікае адсюль магчымасць яе шматварыянтнай трактоўкі. Аднак у любым выпадку нельга прамінуць тут вельмі клопатную і глыбока гуманістычную думку аб тым, што чалавек, які працяглы час знаходзіўся пад прэсам Антыхрыста, вялікага майстра выступаць у ролі чалавекалюбца і ў той жа час непераўздыдзенага умельца тварыць і сеяць зло і несправядлівасць, мае вострую патрэбу ў падтрымцы і дапамозе з боку мудрых і далёнабачных сіл, якія паспрыялі б яму ў цяжкую мінуту не зняверыцца ў сваіх магчымасцях, утрымацца ў межах духоўнай раўнавагі і неупрыкмет для сябе не збочыць з дарогі дабрачыннасці і не аддзіліцца ад высокіх маральна-этычных запаведзяў Хрыста.

У выпрабаванні чалавека на чалавечнасць Я. Купала і Я. Колас ішлі сваім шляхам і, відаць, варта падкрэсліць тое, што іх мастацкая думка нярэдка несла ў сабе прыкметны элемент палемічнай нягоды з вядомымі і прызнанымі літаратурнымі аўтарытэтамі, у прыватнасці, з Дастаеўскім. Так, пры ўсім сваім нязменна паслядоўным і падкрэслена рэзкім непрыманням свету, заснаванага на пакутах і асабліва пакутах невінаватых, Дастаеўскі, паводле слоў вядомага рускага філосафа М. Бярдзьева, не прымае і свету, “які хацеў бы стварыць “зўклідаў розум”, гэта значыць свет без пакут. Бо лічыў, што чалавек мае ўнутраную “патрэбу ў пакутах і што пакуты (страданні) ёсць адзіная (ачышчальная і пабуджалная).

— В. Ж.) прычына ўзнікнення свядомасці”. Янка Купала і Якуб Колас, трэба сказаць, толькі невялікі прамежак часу падзялялі падобныя меркаванні. Чалавек, на іх погляд, сапраўды ў асноўным сам павінен сфармаваць, “пабудаваць” і выпакутаваць

сябе як духоўную асобу і пераважна сам, не дужа на некага пакладаючыся і не вельмі перад кімсьці згінаючыся "траўкаю пахілаю", выкаваць "спружыны ўласнай долі". Мастацкая роля гэтай "самасці" ў іх творах будзе няўхільна павялічвацца, пашыраць і паглыбляць важныя праблематычныя сувязі з разнастайнымі аспектамі аўтарскіх ідэй, задум і планаў. Але як пісьменнікі, яны параўнальна хутка зразумелі, што пакута, як устойлівы стан жыцця, не можа быць адзінай і тым алей надзейнай прычынай, здольнай дапамагчы чалавеку пашырыць і паглыбіць гарызонты ягонай свядомасці і ўзабагаціць яго духоўна. Наадварот, дакастрычніцкія Купала і Колас ўсё часцей і часцей схіляюцца да кваліфікацыі бяды-гораці, гавораць словамі Ф. Дастаеўскага, "страдания", як вельмі і вельмі неабсячанага, злоснага ворага не толькі фізіялогіі чалавека, але і яго душы. Пакуты, нястачы і цяжкая праца з дня ў дзень, з году ў год без радаснай надзеі і прасветліны наперадзе выціснулі, як мы ўжо гаварылі, з купалаўскага Мужыка не толькі фізічныя сілы, але нанеслі незагойную рану яго духу. Чалавек перастае ўжо верыць у магчымасць людскага жыцця на гэтай зямлі і адмаўляецца ад апошняй прапановы — спробы разблытаць "сеткі" няпраўд і зла. Такі фінал "Адвечнай песні". І гэта ўспрымаецца ў купалаўскім творы як суровая і цяжкая драматычна-трагедыяная з'ява, над якою трэба, на думку аўтара, вельмі глыбока задумацца. І не спяшацца лікаць чалавека да дзеяння, да якога ён у выніку шэрагу аб'ектыўных прычын, можа, яшчэ духоўна не дарос.

Купала і Колас увлічвалі ў падобных выпадках і іншы паварот чалавечых учынкаў, а менавіта стыхійна-выбуховы пратэст чалавека, які дайшоў да крайняй мяжы ў змаганні з бедамі і няшчасцямі. Яны пачыналі, як відаць, не на жарт трывожыцца, каб гэта выбуховая стыхійная людская энергія не перарасла ў бескантрольнае шырокамаштабнае дзеянне. З аднаго боку, у іх творах, як, напрыклад, у купалаўскім вершы "Пойдзем" (1906) ухваляецца ідэя "дружна і смела" ўсім узяцца і пайсці "на вялікае дзела" — "крышыць усё абманнае і злое", "здабываць свабоду". А з другога боку, такія дзеянні, як "крышыць", "ламаць", "паліць", "помсціць", пачынаюць выклікаць у іх насярдогу і нават боязь таго, што ўсе гэтыя змаццёныя-выбуховыя сілы, не асветленыя высокім ідэалам рацыяналізму і духоўнасці, могуць не толькі не дапамагчы чалавеку, а нават пагоршыць яго становішча, і да старых бедаў дадаць шмат новых. Літаратурна-грамадская пазіцыя нашых класікаў у пэўным сэнсе суадносіцца тут з вядомым выказваннем А. С. Пушкіна пра непрадказальнасць тых цяжкіх і страшных вынікаў, што несла ў сабе катастрофічная і разбуральная стыхія рускага бунта.

Малады, рамантычны настроены герой аднайменнай коласаўскай пазмы "Сымон-музыка" шмат разоў з юнацкім запалам парываецца пераконваць самога сябе і сваіх суб'ектывістаў у тым, што "проціў сілы можна ставіць толькі сілу, калі хочаш ты устаць з пылу". Сілавая прыёмы яшчэ неаднойчы будуць здавацца яму вельмі эфектыўным сродкам абароны ўласнай чалавечай годнасці і прыдатнай магчымасцю вырвацца на светлы і жадааны шлях свабоды і волі без асабліва доўгіх і марудных затрымак.

Аднак ва ўсіх такіх выпадках амаль заўсёды яму даводзіцца выходзіць на сустрэчы дзяляць з нейкім мудрым чалавекам (часам гэты чалавек — "я — герой" ці сам аўтар), які стрымлівае, ахалоджвае гарачнасць і імпульсіўнасць юнака, раіць яму не ляцець стрымгалоў па ўхабістых дарогах жыцця і не спяшацца зрываць "без пары" недаспелы колас, штучна паскараючы вырашэнне пытанняў, над якімі яшчэ з належнай глыбокай аддачай не папрацавалі звалюцыйныя законы грамадства і разумныя духоўна-празорлівыя сілы народа, нацыі.

Каб паўней і глыбей зразумець некаторыя важныя грамадскія, маральна-этычныя, метадалагічныя і выяўленча-вобразныя аспекты ў творчасці Я. Купала і Я. Коласа, нам, відаць, не пашкодзіць, а вельмі нават дапаможа далейшае і паглыбленае вытлумачэнне самой дыялектыкі і ўнутранай узаемаспалучанасці такіх паняццяў, як **звалюцця і рэвалюцця**. У такім разе, на наш погляд, і само вызначэнне "рэвалюцыйныя дэмакраты", што замацавалася за Я. Купалам і Я. Коласам стане набываць ва ўспрыманні чытача (ды і даследчыка літаратуры) больш канкрэтнае і пэўнае семантычнае (і грамадска-палітычнае) значэнне.

Васіль ЖУРАЎЛЁЎ

Віктар ШЫМУК

18 верасня 1998 года пасля цяжкай хваробы памёр вядомы беларускі пісьменнік Віктар Шымук.

Вікенцій Мікалаевіч Шымук нарадзіўся 2 красавіка 1933 года ў вёсцы Змяеўцы Дзятлаўскага раёна Гродзенскай вобласці ў сялянскай сям'і. Скончыўшы восьем класаў, пачаў працаваць адказным сакратаром дзятлаўскай раённай газеты "За новую вёску" (1949—1951). Адначасова вучыўся ў вачэрняй сярэдняй школе. Скончыў аддзяленне журналістыкі Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта імя У. І. Леніна (1957). Працаваў у рэдакцыях газет "Калгасная праўда", "Звязда", а таксама адказным сакратаром штотыднёвіка "Літаратура і мастацтва" (1974—1977). З 1977 года па 1994 год быў намеснікам галоўнага рэдактара літаратурна-драматычнага вярстання на Беларускім радыё.

Літаратурную дзейнасць Віктар Шымук пачаў у 1949 годзе. Напісаў для дзяцей

паэму "Каля Броннай гары" (1960), зборнікі вершаў "Мы вясне дапамагалі" (1962), "Дочкі сіняга Нёмана" (1964), "Марылі пра шчасце хлапчукі" (паэмы, 1981). Віктар Шымук — аўтар зборнікаў пазіі "Свіцязянскія хвалі" (1968), "Світанне" (1972), "Святло красавіцкіх бяроз" (1983), "Спелы жнівень" (1990), сатырычных вершаў "Ад хаты да хаты" (1983). У той жа час плённа працаваў Віктар Шымук і ў жанры публіцыстыкі. Яго явяра належаць кнігі нарысаў "Добрай раніцы, поле" (1964), "Сын кавала" (1970), "Коля Гойшык" (1971), "Леў Даватар" (1973), "Пасля працы рупнай" (1974) і іншыя. Убачыла свет і кніжка аповяданняў аўтара — "Помняць пушчы і паланы" (1969). На шэраг вершаў Віктара Шымуга напісаны песні.

Добры працаўнік, зычлівы і спагадлівы чалавек, Віктар Шымук карыстаўся павагай сярод пісьменнікаў, быў актыўным прапагандыстам беларускай літаратуры, шмат зрабіў

у справе выхавання творчай моладзі.

Светлы вобраз Віктара Шымуга назаўсёды застанецца ў сэрцах усіх тых, хто яго ведаў.

Саюз беларускіх пісьменнікаў

Прага вышыні

(Працяг. Пачатак на стар. 10)

Аркадзь Маўзон, здаецца, толькі ў адной са сваіх пазнейшых, пасля "Заслонава", п'ес зноў звярнуўся да героікі Айчынай вайны. І ў адной узнавіў эпізод з мінулага яшчэ даўнейшага — з гадоў грамадзянскай вайны. Астатняе ж, што апублікаваў і што называлася на афішах у лучнасці з ягоным імем, было выяўленнем непрыманна ім фарысейства, двухаблічнасці, прагніласці ў навакольнай рэчаіснасці, прагі высокага, справядлівага, чыстага. Самі назвы яскрава пра тое сведчаць: "У ціхім завулку", "Калі разыходзяцца шляхі", "Непрыкрытыя", "Калі ты чалавек", "Асцярожна, Мякішаві!", "Жыццё ўсяго адно". Адкрыта змаццёна сказанае ў п'есах і сказанае неадкрыта, у падтэксце, падабалася глядачам, падабалася выканаўцам. "У ціхім завулку", "Асцярожна, Мякішаві!", "Жыццё ўсяго адно" ставіліся, зноў так скажу, на прасцягу ад Брэста да Уладзівастока дзесяткамі тэатраў.

Помню, ішлі мы поруч з нашага Рускага тэатра, са спектакля "Жыццё ўсяго адно". Аркадзь раскаваў, як спектакль рыхтаваўся, што ён у п'есе па просьбе пастаноўшчыка дапісаў, што падкараў. Сярод іншага рэжысёру падаўся даўгаватым гарачы маналог гераяні п'есы Марві Васільевы — ролю яе выконвала вопытная актрыса Матрона Кузьменка. Дык вось яна, выканаўца, непадуладна заўпарцілася — не дазволіла скараціць маналог ні на слова. Першагодным ён і застаўся гучаць у спектаклі.

Відно было, вельмі прыемна аўтару пра гэта раскаваць.

4. Чытаю пасмяротную кніжку светлага Варлена Бечыка, старонкі яго дзённіка, і натрапляю ў запісе, датаваным 11 лютага 1970 года, на такое:

"Сёння ў СП — усесаюзны сімпозіум аб рабочым класе. Усё гэта будзе неяк асветлена ў друку, але знікнуць дасціпныя рэплікі Брыля, некаторыя аспекты выступленняў В. Хомчанкі (пра працэнт рабочых сярод злачынцаў) і Маўзона (пікіроўка з дырэктарам ін-та філасофіі Буславым. Б.: "А чаму же л-ра отстае?" М.: "А потым што інт-т філасофіі яшчэ не разрабавалі рецепты, як ствараць л-ру..." Б.: "А хто же строит коммунизм?" М.: "Строители коммунизма"..."

Колькі падобных штрышкоў іранічнасці, імгненнай рэактыўнасці, часта з'едлівасці Аркадзя ў памяці таварышаў, калег, партнёраў, сённяшняй лексікай карыстаючыся, па творчых праектах, усіх, каму выпала весті з ім знаёмства! І адзначаная ўжо прэзентываная калючасці. І неярнімасці да казённай рыторыкі, да банальнасці, пошласці.

Менш хто ведаў, аднак, ягоную, зноў-такі адзначаную ўжо, ранімасць, рэфлексіўнасць аж да прыступаў згубнай іпахондрыі.

Не ўсяму, што напісаў ён, спадарожнічаў поспех. Перажыў малапрыемнае пасля выха-

ду фільма "Зялёныя агні". Перацярпеў укусы крытыкі — і неслабыя — за некаторыя п'есы. Абыякавым да тых укусаў не заставаўся.

Не забыцца, напрыклад, як прыйшоў ён, наструнены, зашпілены, што называецца, на ўсе гузікі, у рэдакцыю "ЛіМа" (у шасцідзесятыя я зноў стаў тут штатным супрацоўнікам) пасля з'яўлення на старонках газеты рэцэнзіі Георгія Коласа на прэм'еру ў Віцебску, у тэатры, дзе Маўзон у маладосці акцёр, спектакля "У доме на Сонечнай". Паводле яго, Маўзона, п'есы — не з ліку ўдалых. Георгія Коласа, які быў ягоным прыяцелем, разам з якім у кампаніі — ханжыць не будзем — перакулены быў не адзін кілішак гарэлкі (божа, божа, і гэтага эпікурэйца, вастрапёрага, да рознага цікаўнага, часам трохі какетлівага, каторы год няма!). Рэцэнзіі, у якой, скажам так, без пазалачэння пілюлі напісана было, што пастаўленая тэатрам новая п'еса вядомага драматурга — не з ліку ягоных удач. З чым Маўзон згадзіцца не пажадаў. Таму наструнены, зашпілены на ўсе гузікі прынёс Нічыпару Пашкевічу, тадышняму галоўнаму рэдактару "ЛіМа", артыкул-пярэчанне.

Пэўную пікантнасць сітуацыі давала тут акалічнасць, што Пашкевіч — шматгадовы бліжэйшы сябра Маўзона. Разам у павяненныя гады, калі пісаўся, ставіўся і грывеў на ўсю краіну "Канстанцін Заслонаў", працавалі (Маўзон пасля тэатра) загадчыкамі аддзелаў у рэдакцыі віцебскай абласной газеты. Суседзілі там у Віцебску са сваімі сем'ямі ў адной камунальнай кватэры. І Пашкевіч развёў рукамі:

— Калі настойваеш, можам надрукаваць тое, што прынёс. Ды лепш, мабыць, каб не сам пакрыўджаны аўтар палемізаваў з рэцэнзентам. Табе так не здаецца?

"Трацейскім суддзёй" выступіў у газеце Кастусь Губарэвіч...

Аднаго разу, было, і я атрымаў на арэхі, не змогшы Аркадзю зманіць — прызнаць кепскае за добрае. Не за добрае, дык хоць за прыстойнае.

У нашым тэатры юнага глядача была пастаўлена яго п'еса "Дарога праз ноч". І сама яна пры сваёй прэтэнзіёзнасці на ўзнёсласць была, як кажучы кіношнікі, копіяй з перакопіі, і рэжысёр, пнучыся ў саманаватары, у рэалістычны ўсё-такі літаратурны матэрыял да месца і не да месца наторкаў неарганічных тут умоўнасцей на манер мала не японскага "кабукі". У выніку радасці прэм'ера не прынесла. Я не здолеў знайсці ў сабе словы, якія ў такіх абставінах можна было б аўтару сказаць, вышмыгнуў па заканчэнні спектакля з тэатра, пастараўшыся не трапіць яму на вочы. І трэба ж — зазірнуўшы са знаёмымі акцёрамі (у мяне тады таксама ішла ў гэтым тэатры п'еса) у "мутнае вока" — такую прозву мела сярод частых наведнікаў кафэ Дома мастацтваў, — нос у нос сутыкнуўся з Аркадзем. Асатанелым і ўжо

добра пад градусам. Ён спачатку прайшоў паўз мяне, як паўз нешта нежывое, накіраваў дзвярнюга вушака, але праз крок-два спыніўся, статуіна павярнуўся і прафесійна артыкуляваным сваім барытонам сцішана, ды тым не менш, мне падалося, чутна на ўсё кафэ адкаканіў:

— Ты... — шануючы чытачоў, не прыводжу ўжытае ім азначэнне, — ты павінен быў у любым разе з прэм'ерай мяне павіншаваць. У любым разе павіншаваць! А ўжо потым гаварыць тое, што сказаць не адважыўся! Меў ён рацыю? Не?..

5. Так сталася, што ў штаце радыё я апынаўся два разы. Адпрацаваў тут трынаццаць месяцаў на самым пачатку шасцідзесятых, вярнуўся сюды, ужо на доўга, праз пятнаццаць гадоў. І як рэдактар адзін раз было запісаў Аркадзя для гучання ў эфіры ў першы свой тэрмін радыёслужбы, адзін раз у другі. Пры гэтым адводзіў у студыю і запісаў як розных людзей.

У шасцідзесят першым да мікрафона сеў энергічны, з упэўнена-смяшлівым позіркам чалавек, пра якіх гавораць — "дзядзька на кані!". Запісвалася перадача да юбілею Саннікава, і павек удзячны яму, як пастаноўшчыку ў купалаўскім тэатры "Заслонава", Маўзон з прыемнасцю прыгадаў, як разам з Канстанцінам Мікалаевічам даводзілі п'есу да сцэнічнай кандыцыі, які знаходзілі для спектакля — бывала, шчасліва-неспадыявана — жывыя дэталі.

Не помню зараз дакладна, пад канец семдзсят шостага ці на пачатку семдзят сёмага ўвайшоў у студыю іншы Маўзон. Перад тым за колькі тыдняў пазваніла мне Соф'я Рыгораўна, яго жонка: "Валодзя, Аркадзь у дэпрэсіі. Балюча глядзець, як сябе мучыць. Займіце яму магзі якой-небудзь работай". З выкананымі загадамі літаратурна-драматычнай рэдакцыі радыё (спачатку аднекваўся — даўно, маўляў, такія рэчы не рабіў, развучыўся, але я настойваю), з нарысам пра Мікалая Яроманку, якога памятаў студыйцам тэатра імя Коласа, які здымаўся — яшчэ не славаці ўсесаюзна — у ягоным фільме "Наперадзе — круты паварот", ён неўзабаве і паказаўся ў пакоі рэдакцыі. З патухлымі вачыма, прымаруджанымі рэакцыямі, які вінаватай усмешкай. Адчувалася, усё чалавеку няміла. Жыць яму заставаўся няпоўны год.

Выгляд яго ў тыя два рабочыя дачыненні з ім для мяне як праілюстраванне складанасці мастакоўскага лёсу. Дзе мяжуе-пераплятаецца феерыя поспеху з самапаяданнем пасля няўдачы, бліскавічнасць натхнення з пакутлівай прыкутасцю думкамі да таго, што ловіш-ловіш — і не даецца!..

Гэткі лёс быў і ў Аркадзя Маўзона — на шляхах беларускай драматургіі постаці ярка адметнай, дастойнай доўгай удзячнай памяці.

Уладзімір МЕХАЎ

Калектыў штотыднёвіка "Літаратура і мастацтва" смуткуе з выпадку смерці былога нашага супрацоўніка, вядомага паэта Віктара Мікалаевіча ШЫМУКА і выказвае глыбокае спачуванне сям'і, родным і бліжнім нябожчыка.

Калектыў выдавецтва "Мастацкая літаратура" глыбока спачувае з прычыны заўчаснай смерці загадчыцы бібліятэкі ДРАКО Людмілы Рыгораўны і выказвае спачуванне родным і бліжнім нябожчыцы.

...І ТЫМ ВЕЛЬМІ здзіўлялі мясцовых жыхароў. "Кіно здымаць будучь", — аўтарытэтная паведамляла мне адна пажылая гаварка жанчына. Але большасць міран хлопцы ў калычугах ды дзяўчаты ў гатычных сукенках ужо знаёмыя: фестываль сярэднявечнай культуры і музыкі ў Міры праводзіцца мінскім рыцарскім ордэнам "Сэрца дракона" ўжо не першы год.

Па Міры рыцары хадзілі...

На тры дні славы Мірскі замак і пляцоўка перад ім сталі прытулкам для дзюдаў, апантаных гісторыяй і геральдыкай атмасферай мінулых вякоў. Сюды з'ехаліся рыцары і іх дамы сэрца з маскоўскіх клубу "Спадчына продкаў" і "Скрамасакс", піцарскай "Баярскай дружны", шматлікіх беларускіх клубу і асобныя прадстаўнікі іншых гарадоў Расіі, Латвіі, Украіны. Уражвала вялікая колькасць удзельнікаў-расіянаў, якія не пашкадавалі таму, што для іх штурм сярэднявечнага замка — экзотыка. Дзе ж у Расіі знойдзеш такі? Затое там больш распаўсюджаны гістарычныя рэканструкцыі (напрыклад, бітвы на Куліковым полі) і так званыя "рэлевья гульні", дзе разыгрываецца сюжэт якога-небудзь літаратурнага твора адпаведнага рыцарскага зместу. Сярод іх бясспрэчна лідіруе знакамітая трылогія Толкіена "Уладар кольцаў".

Рыцарскі рух на тэрыторыі СНД зарадзіўся зусім нядаўна: у самым пачатку дзевянацятых, з распадам Саюза, калі ў кожнай з рэспублік адбыўся сапраўдны выбух цікаўнасці да гісторыі і культуры ўласнага краю. На гэтай хвалі пачалі ўзнікаць і мношчыцца ваенна-гістарычныя клубы. На Беларусі рыцарства неафіцыйна падзяляецца на дзве плыні: адна арыентуецца ў сваёй дзейнасці на беларускую нацыянальную гісторыю (клубы "Kalumni", "Жалезны воўк"), а другая — на багацейшую рыцарскую традыцыю заходніх краін. Менавіта да апошніх і належыць гаспадар фестывалю ордэн "Сэрца дракона", флагман рыцарства нашай краіны на сённяшні дзень. Ордэн, які ўтвораны больш за тры гады таму, вылучаецца жорстка арганізаванай іерархіяй з магістрам на чале і рознакаковай увагай да сярэднявечнай культуры. Хаця ордэн і існуе пад дахам мінскага Палаца дзяцей і моладзі, большасць яго членаў — людзі сталыя і сур'ёзныя.

Па дамоўленасці з мясцовай адміністрацыяй з двух бакоў замкавага вала вырас рознакаляровы гарадок малых і вялікіх наметаў. Але ж вырас ён у паркавай зоне, і таму напалоханая колькасць няўрымслівай рыцарскай моладзі даглядчыца замка выставіла ультыматум: на ўвесь лагер — не болей за шэсць кастроў. А дзеля прафілактыкі між наметаў у першы дзень з суровым выразам на твары хадзілі міліцэйскі напад. І ён сапраўды спатрэбіўся. Але ўдзяміраваць яму прыйшлося зусім не ры-

цараў, а гаспадара бліжэйшай да замка хаты, які ў нецвярозым стане распачаў бойку з жонкай і выбіў шкло ў акне. Госці ж паводзілі сябе вельмі прыстойна: секлі паркавыя дрэвы, бо леташні ўраган забяспечыў дастаткова сухіх дрэў для вогнішчаў, і не буянілі, так што ў наступныя дні людзі ў форме ў лагерах на паяўляліся. А малая колькасць вогнішчаў дазволіла лепш пазнаёміцца з суседзямі. У нас імі аказаліся масквічы-талкіеністы з дзіў-

віла за мзту змыць рыцарскі лагер з твару зямлі або хаця б узяць рыцараў на змор. Таму замест дванаццаці штурм замка пачаўся а шостага гадзіны, калі крыху развідне-ла. Усіх рыцараў падзялілі на дзве роўныя часткі: адна замак абараняла, другая, адпаведна, нападала. Перад бітвай абвясцілі правілы: нельга наносіць колючыя ўдары, а таксама мець у кісці рук, у ногі ніжэй каленняў, у твар і ўвогуле, па магчымасці, абыйсціся без крыві.

Дамы таксама шыюць сукенкі самі, з дапамогай кнігі па гісторыі касцюма ды ўласных густу і выдумкі. Маладзейшых вабіць гатычнае плацце з доўгай спадніцай, дамы больш сталыя выбіраюць практычнае адзенне гараджанак таго часу. А некаторыя дзяўчаты знаходзяць сваю непаўторнасць дзякуючы мужчынскім касцюмам, і выглядаюць, мабыць, яшчэ больш прывабна, чым сяброўкі.

Пад шатландскую музы-

тэатралізаванай форме, у аснове сваёй мае мзту забіць, зрабіць іншаму балюча. У кожным баі ёсць пераможны, і ад гэтай думкі знешні антураж турніру ўжо не захапляе так бяздумна. Месца Фланкера на рыстальшчы адразу ж заняў яго брат Колін Макламбер. Здавалася, ён біўся і за сябе, і за брата. Не ведаю, што было больш важнай прычынай, майстэрскае валоданне зброяй або баявы запал, але з барацьбы Колін выбыў толькі ў самым фінале. Выбыў па-геройску, што называецца — "на шыцце": ад магутнага ўдару ўдвай больш масіўнага баярына Тура ён страціў прытомнасць. За мужнасць шатландзец атры-

нымі на першы погляд імянамі: Оры, Эры, Йовін, Саўрон, Інгрыд, Арчыбальд... У кожнага з іх ёсць, як яны кажуць, "мірское" імя, але на фестывалі яно не ўзгадваецца — настолькі добра гарманіравалі выдуманя імяны з магутнымі вежамі Міра, са старажытным адзеннем, з цудоўнымі баладамі масквічкі Тэм.

З самага пачатку добра распрацаваная праграма фестывалю пайшла прахам, бо значная частка ўдзельнікаў (запрошаныя госці, менавіта і неабходная апаратура) на чале з самім магістрам моцна і надоўга загразілі разам са зламаным аўтобусам недзе па дарозе ў Мір. Тым жа, што дабіраліся сваім ходам, за гэты час паспелі паставіць наметы, зарыентавацца на мясцовасці і наладзіць кантакт з мясцовымі жыхарамі. За тое, што дапамаглі паднесці бабе Раі кошчыкаў з яблыкамі, яна, першае, пачаставала нас гэтымі самымі яблыкамі, а падругое, "адчыніла" неабмежаваны крэдыт на карыстанне яе калодзежам. Менавіта з вадой была найвялікшая праблема, бо ў калодзежы на замкавым двары яна брудная, а калонку ў гарадку мы знайшлі толькі наступнай раніцай. Але ўвогуле ў бытавым плане мы рыхтаваліся да горшага. А тут і крама аказалася пад бокам (за нагоды рыцарскага нашэсця яна працавала нават у нядзелю), і ўкусці не прыйшлося бегаць: да паслуг фестывальшчыкаў былі ажно два WC, адзін з якіх — нават з дзвярыма. З надвор'ем спачатку таксама пашасціла. Вечаровае сонца і цёплая вада ў возеры прыгадалі шмат жадаючых паплаваць. Іх не напужала нават паслужліва ўзгаданая некім статыстыка: кожны год у возеры абавязкова нехта тоне, а сёлета — яшчэ ніводнага тапельца...

Калі стала зразумела, што VIP-аўтобус сёння далегера ўжо не даедзе, фестываль было вырашана пачынаць без магістра. А каб народ не засумаваў, рыцары правялі некалькі паядынкаў. Яны, першыя і таму нязвычайна, выглядалі зусім фантастычна ў начной цемры, толькі крыху асветленай ольымем паходняў. Далёка за поўнач лагер нарэшце стаў заціхаць — хіба ж магчыма было класіцца спаць раней у такую ноч і ў такім асяроддзі? Але гадзіны ў тры мы прачнуліся ад гукіў горна і радасных крыкаў — гэта прыехаў доўгачаканы аўтобус.

Раніцай усіх чакала непрыемнасць: неба наўкруж было абложана шэрай хмарай, якая, здавалася, паста-

Апошнія гады ў клубах строга глядзяць за выкананнем гэтых правілаў, бо адсечаныя пальцы ды зламаныя рукі — гэта ўжо не гульня. Мінскаму рыцару Герцагу толькі наярэдадні Мірскага фестывалю знялі гіпс з рукі. А піцарскаму ваяку, які параніў Герцага сёлета на рэканструкцыі Кулікоўскай бітвы, пагражае грашовы штраф ці нават выключэнне з клуба. Наколькі сур'ёзна ідзе бой і якія моцныя ўдары дастаюцца закаваным у жалеза рыцарам, усе неўзабаве пераканаліся падчас штурму замкавай брамы. Асабліва вылучаўся мінчанін Фёдар — асоба ў рыцарскім асяроддзі вельмі вядомая. Чымсьці ён нагадваў знакамітага асілка Партоса. "Заваліць" Фёдара ўдалося толькі чацвёрцы праціўнікаў, якія пакінулі на яго прыгожых, багата аздобленых і добра прадуманых даспехах з дзесятак глыбокіх слядоў баявых сякер.

Вечарам на імправізаванай сцэне, што размясцілася непасрэдна ў вялікай замкавай браме, адбылося прадстаўленне клубу-удзельнікаў і вялікі канцэрт менестрэй, у якім узялі ўдзел групы "Паскрыптам" і "Калі-Юга", барды з клуба "Сярэбраны адзінарог". Доўга слухачы не адлускалі са сцэны дуэт Тэм і Йовін. Яны выконвалі песні, створаныя Тэм. Асобны яе цыкл прысвечаны менавіта Мірскаму замку, які так уразіў масквічку летась. Канцэрт працягваўся да позняй ночы, нягледзячы на зусім нежнівеньскі холад.

Трыццаць два рыцары выйшлі на рыстальшчы ў трэці і апошні фестывальны дзень, каб здабыць званне пераможцы турніру. Уражвала перш за ўсё разнастайнасць рыцарскай амуніцыі: ад шатландскай спадніцы-кілта да суцэльнага жалезнага панцыра. Трэба адзначыць, што ўсё, ад шалома да мяча, вырабляецца самімі рыцарамі з дапамогай клубных майстроў. Мячы, напрыклад, звычайна ствараюцца з машынных рысор, хаця можна і купіць меч або даспехі за мяжой, у Чэхіі, дзе рыцарскай справай сур'ёзна займаюцца ўжо гадоў трыццаць. Але меч там каштуе 100—300 долараў, што па кішэні далёка не кожнаму беларусу. Так што рыцар павінен пералапаціць гару спецыяльнай літаратуры па сярэднявечнай зброі і спосабах яе стварэння. Вядома, не заўсёды можна ўзнавіць у нашых умовах старажытныя тэхналогіі, таму часам даводзіцца карыстацца сучаснай газаваркай. Гэта лягчэй, чым выкаваць той жа шалом з кавалка жалеза, але такі падыход да справы

ку (не ведаю чаму, але беларусаў больш за ўсё цікавіць менавіта гэтая далёкая паўночная краіна) на невялікай пляцоўцы перад замкам, агароджанай толькі сцяной гледачоў, сыхліся першыя байцы. Вось яна, гісторыя, зусім побач! Але часам гэтая блізкасць рабілася нават небяспечнай, бо рыцары ў баявым запале часта ўразаліся ў глядацкі натоўп, размахваючы ой якімі сапраўднымі зброямі мячамі. Баі на турніры строга абмежаваны ў часе — гэта 2—3 хвіліны. Перамагае той, хто паказвае лепшае валоданне зброяй і наносіць саперніку больш удараў (за гэтым сочаць судзіі). Калі адразу дакладна вызначыць пераможца нельга, праводзіцца дадатковы бой да трох удараў.

Канешне, нямала было ў гэты дзень і перамог, і паражэнняў. Адзін са спаборнікаў, па імені Ралад, прыйшоў на рыстальшчы звычайным "наемнікам", а выйшаў сапраўдным рыцарам, атрымаўшы гэты тытул ад магістра ордэна. А вось самому магістру "дасталася" ад наймаладзейшага ўдзельніка турніру, для якога гэта ўвогуле быў першы ў жыцці бой. Змагаўся хлопец упарта і перамогу атрымаў у ўсіх правілах.

На ўсялякі выпадак непадалёк ад замка стаяла машына хуткай дапамогі; не спатрэбіцца — і дзякуй Богу! Ды, на жаль, без крыві не абыйшлося. Шатландскі рыцар Фланкер Макламбер атрымаў моцны ўдар па пераносі. Па праўдзе кажучы, убачыўшы хлопца ў непрытомнасці, я толькі тады востра адчула, што любы бой між людзьмі, нават у такой

маў спецыяльны прыз — баявую сякеру. Што дасталася яна Коліну па праве, ні ў кога сумненняў не было, вельмі ўжо дружна скандзіравала публіка: "Наперад, Шатландыя!" Пераможцам турніра стаў, зноў-такі па праве, баярын Тур Гадзінавіч з маскоўскага клуба "Спадчына продкаў", а па просту — Паша Папоў. Яму і прапанавалі назваць геральду турніру, чароўную даму. Хутка аглядзеўшы стракаты дзвярчы натоўп, незадаволены Тур грамавым голасам паклікаў яе, сваю адзіную і непаўторную Дзіну. Але паколькі тая не спяшалася з'явіцца, яму ўрэшце рэшт прыйшлося на руках прынесці з лагера ўшчэнт збытаную ад сорама дзяўчыну.

...Праз некалькі гадзін, трапіўшы назад, у "цывілізацыю", я ўвесь час бачыла перад сабой гэтую карціну: пад сценамі старажытнага замка, пад сцягамі, якія развінае вецер, стаяць яны, Рыцар і яго Дама сэрца, моўчкі ўзяўшыся за рукі. А вярчэнне сонца блішчыць на калычугах, латах, шаломах, мячах... Маюць рацыю рыцары ордэна, кажучы: "Кожны, хто прыходзіць сюды, становіцца або нашым братам, або нашым сябрам. Няма людзей, якія, пабываўшы ў гэтым асяроддзі, змаглі проста пайсці адсюль". Я — не змагла. І лята абавязкова вярнуся сюды, у Мір, каб яшчэ раз пабачыць гэтых дзіўных людзей, якія самі ствараюць той свет, у якім ім хочацца жыць. Вярнуся, каб яшчэ раз адчуць у руцэ вагу мяча, прыгожага і грознага адначасова.

Юлія ПАЛАЧАНІНА

ЗАСНАВАЛЬНІКІ

Саюз беларускіх пісьменнікаў; рэдакцыя газеты "Літаратура і мастацтва"

ВЫХОДЗІЦЬ 3 1932 ГОДА

Галоўны рэдактар

Уладзімір НЯКЛЯЕУ

РЭДАКЦЫЙНАЯ РАДА:

Святлана БЕРАСЦЕНЬ,
Мікола ГІЛЬ —
намеснік галоўнага рэдактара,
Галіна КАРЖАНЕЎСКАЯ,
Жана ЛАШКЕВІЧ,
Алесь МАРЦІНОВІЧ,
Барыс ПЯТРОВІЧ —
першы намеснік галоўнага рэдактара,
Віктар ШНІП —
адказны сакратар

АДРАС

РЭДАКЦЫЯ:

220005, Мінск,
вул. Захарова, 19

ТЭЛЕФОНЫ:

прыёмная рэдакцыі — 2848-461
намеснікі галоўнага рэдактара — 2848-525,
2847-985

АДДЗЕЛЫ:

публіцыстыкі — 2848-204
пісьмаў і грамадскай думкі — 2847-985
літаратурнага жыцця — 2848-462
крытыкі і бібліяграфіі — 2847-985
паэзіі і прозы — 2848-204
музыкі — 2848-153
тэатра, кіно і тэлебачання — 2848-153
выяўленчага мастацтва, аховы помнікаў — 2848-462
навін — 2848-462
мастацкага афармлення — 2848-204
фота-караспандэнт — 2848-462
бухгалтэрыя — 2366-071

Пры перадруку просьба спасылка на "ЛІМ".

Руканісы рэдакцыі не вяртае і не рэцэнзуе.

Пазіцыя рэдакцыі можа не супадаць з меркаваннямі і думкамі аўтараў публікацый.

Набор і вёрстка камп'ютэрнага цэнтра тыднёвіка "ЛІМ"

Выходзіць раз на тыдзень па пятніцах

Друкарня "Беларускі Дом друку" (г. Мінск, пр. Ф. Скарыны, 77)

Індэкс 63856.
Наклад 3560
Нумар падпісаны ў друку 24.9.1998 г. у 17.30.

Рэгістрацыйнае пасведчанне № 999
Заказ 5675/Г